

COLLECT

— KUNST ANTIEK DESIGN —

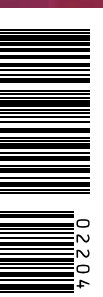

Once upon a time
De Parnassia-collectie

Art Rotterdam
Kunst van de toekomst

Narren en clowns
Remedie tegen droefheid?

€ 6,95 / MEI 2022 / N° 4

**SALON
DU
DESSIN**

MAY THE 18TH
TO THE 23RD

2022

Albertus Jonas Brandt (Amsterdam 1788–1821 Amsterdam), *Malva*.

Watercolour, 352 × 280 mm.

Signed on the verso in pen and brown ink “A: J: Brandt” and annotated “Malva Blad”.

ONNO VAN SEGGELEN | FINE ARTS

16th to 20th Century Master Drawings

Schepenstraat 97 B, 3039 ND Rotterdam, The Netherlands

+31 (0)6 411 78 742 www.onnovanseggelen.com

Old Masters, Nineteenth Century & Early Modern Art

Zaalveiling | 18 mei 2022
Online veiling | 19 mei 2022

Kijkdagen
12 - 16 mei | 10:00 - 16:00 uur

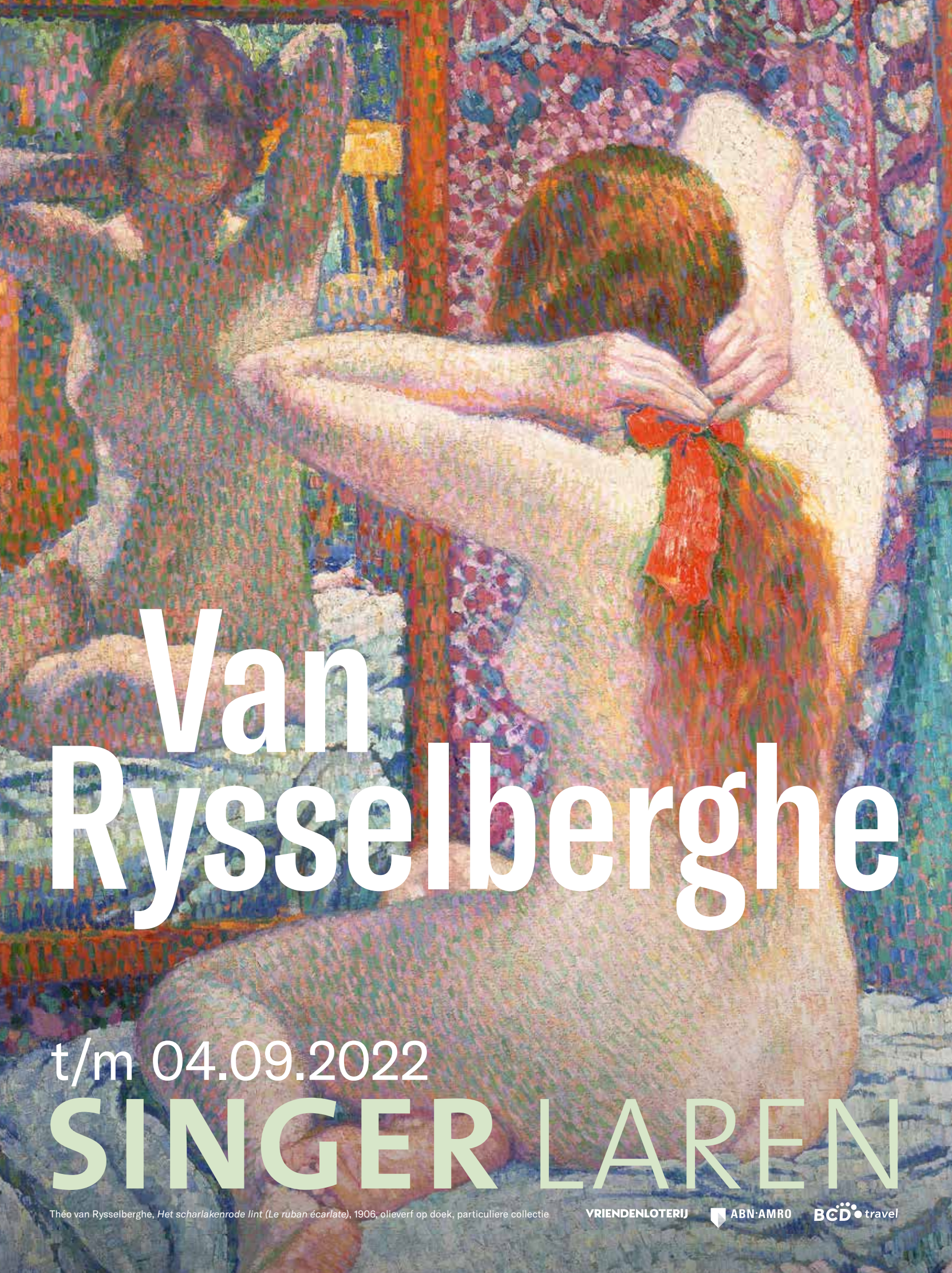
Taxaties van kunst en kostbaarheden
uitsluitend op afspraak, ook tijdens de
kijkdagen.

Jan Toorop (1858-1928)
Avant la journée de travail
Richtprijs €70.000 - €100.000

Nobelstraat 5
2513 BC Den Haag
070 - 365 88 57
info@venduehuis.com
www.venduehuis.com

Volg ons op social media:

Van Ryssselberghe

t/m 04.09.2022

SINGER LAREN

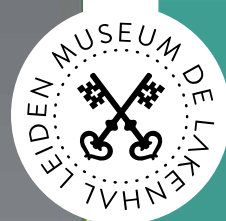
Théo van Rysselberghe, *Het scharlakenrode lint* (*Le ruban écarlate*), 1906, olieverf op doek, particuliere collectie

VRIENDENLOTERIJ

ABN-AMRO

BCD travel

MUSEUM DE LAKENHAL

CHRISTA EHRLICH

PIONIER IN DESIGN

13 MEI T/M 28 AUGUSTUS 2022

Inhoud

46

De marktwaarde
van precolumbiaanse kunst

De reizende ster van Judith Leyster

42

Kandelaars

Dragers van licht

54

VOLG ONS OP INSTAGRAM
@ARTMAGAZINECOLLECT

hoofdredacteur
els bracke

redactie
christophe dosogne
celine de geest

layout
renaldo candreva
freek lukas

eindredactie
annemiek van grondel

redactiesecretariaat
tel. +32 (0)9 216 20 20
collect@ips.be
www.collectaaa.be

verantwoordelijke uitgever
Patrick Snoeck
Begijnhoflaan 464G/Gent

**met regelmatige
medewerking van**
peter van ardenne
frederik barends
mariska doesburg
rob driessen
anna & kitty laméris
robert-jan van ravesteijn
margriet van seumeren
anton vos
koos de wilt
bernadette van der goes

website
www.collectkaj.nl

adverteren in COLLECT
joris van glabbeek
tel. +32 (0)9 216 20 24
collect.net@ips.be

oplage
20.000 exemplaren

abonnementen
negen nummers:
nederland: € 39,50
belgië: € 39,50
europa: € 50,00

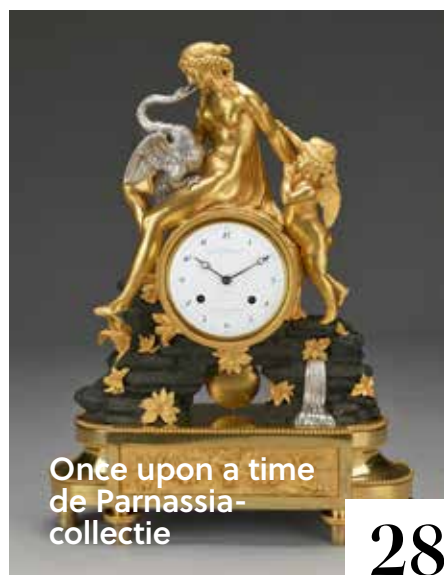
**opgave en vragen over
abonnementen**
Abonnementenland
Postbus 20
1910 AA Uitgeest
Tel. 0251-257924
klantenservice@aboland.nl
€ 0,10 per minuut
www.bladenbox.nl voor
abonneren of www.aboland.nl
voor adreswijzigingen en
opzeggingen

cover
Sasha Frolova, *Koningin der Clowns*,
2020, fotografische afdruk, 42 x 29,7 cm.
© De kunstenaar / The Clown Spirit.
© Belgian Gallery. Te zien in *The Circus
We Are!* www.museerop.be.
www.ledelta.be.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/
of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
of op welke andere wijze ook zonder toestemming van
de uitgever. meningen, feiten, weergegeven in onder-
tekende artikelen of bijdragen aan dit blad vallen onder
de verantwoordelijkheid van de betreffende auteur.
redactie en uitgever zijn hiervoor niet aansprakelijk.
COLLECT is niet verantwoordelijk voor de inhoud van
de geplaatste advertenties. Enkel de adverteerder kan
hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

94

Once upon a time
de Parnassia-
collectie

28

Als ik aan iemand wil uitleggen wat voor een blad COLLECT is, dan ben ik daar vrij duidelijk in: COLLECT is een blad voor verzamelaars. Zijn dat dan allemaal mensen die kunst, antiek en design effectief aankopen? Neen, dat denk ik niet. Want alhoewel we zowel grote als kleine verzamelgebieden aan bod laten komen, zijn sommige van de aangehaalde prijzen maar voor een kleine groep mensen weggelegd. Maar dat het mysterieuze gebied van de precolumbiaanse kunst volledig onbereikbaar zou zijn, klopt dan weer niet. Zo kun je een terracotta beeldje van een vruchtbaarheidsgodin uit de Tlatilco-cultuur uit Mexico al voor een bedrag van € 600 tot € 800 aanschaffen. Een meer bemiddelde liefhebber moet voor een fraai stenen masker uit Teotihuacán dan weer z'n € 40.000 tot € 70.000 neerleggen.

De hedendaagse kunstmarkt is voor velen tegelijk de leukste en de meest ondoorgroondelijke markt: ontdekkingen, trends en potentie volgen elkaar snel op. Rachel Jones was z'n ontdekking, nog maar een jaar of vijf geleden. Nu verkoopt haar werk voor honderdduizenden euros. Hoe kun je als verzamelaar erin slagen om dergelijk werk vanaf het begin in het vizier te krijgen? Bij Bonhams tipt men hierover: "Eerst en vooral is het bij het verwerven van werken voor je collectie belangrijk om het werk en de kunstenaar in kwestie in het echt te bekijken. Het is ook verstandig om zelf onderzoek te doen naar de huidige internationale markt en om op de hoogte te blijven van tentoonstellingen en verkopen. En het is een goed begin om de kleinere galleries en opkomende tentoonstellingen in de gaten te houden." Wil je graag collectible design aanschaffen? Dan heeft COLLECT een tip. Ga in juni een paar dagen naar Milaan en ontdek in de nieuwe hotspot Baranzate stukken die nog niet op de markt zijn. Je bevindt je met COLLECT ook deze maand weer op de eerste rij: als toeschouwer of als acteur. En beide rollen zijn even opwindend.

Els Bracke

RUBRIEKEN & COLUMNS

- 8 Up to date
- 12 Kopstukken
- 14 Musea
- 18 Galeriers
- 20 De wandeling met Ralph Keuning
- 24 Binnenkijken bij Inge Bečka
- 90 Boeken
- 98 Hollands glorie: kerkvoorwerpen
- 100 Designklassieker: Office Chair van Pierre Jeanneret
- 103 In de kantlijn van de kunstmarkt: Salvator Mundi: de film

DOSSIERS

- 28 Once upon a time: de Parnassia-collectie
- 34 Narren en clowns: remedie tegen droefheid?
- 40 Een trompe-l'oeil van Christoffel Pierson

- 42 De reizende ster van Judith Leyster
- 46 De marktwaarde van Precolumbiaanse kunst
- 52 De bamboekunst van Tanabe Chikuunsai IV
- 54 Kandelaars: dragers van licht
- 58 Baranzate op Fuorisalone in Milaan
- 62 Keeping up with Rachel Jones
- 82 Gebundelde hamerkracht: Burgersdijk en Niermans en Zwiggelaar Auctions
- 86 Kunsthandelaar Endlich Antiquairs over de waarde van Haags zilver
- 92 De duizendpotige woelgeest Hugo Claus
- 94 De kunst van de toekomst: prospectie op Art Rotterdam

VEILINGEN

- 66 Veilingen wereldwijd
- 76 Veilingen Nederland

AGENDA

- 104 Auction calendar
- 108 Fair calendar
- 109 Museum calendar
- 110 Gallery calendar
- 112 Adressen & websites
- 113 Zoekertjes

Op de hoogte blijven van alle nieuwtjes?

Meldt u nu aan voor onze maandelijkse nieuwsbrief door uw emailadres te mailen naar collect@ips.be.

Een gids voor de beurzen

TABLEAU in samenwerking met Laurids Gallée, *Explosions in sky*, 2021. Foto: Michael Rygaard. Te zien op COLLECTIBLE in de sectie MAIN.

Jean Baptiste Greuze (1725-1805), *Jonge vrouw in rouw*, sanguine, 40 x 32 cm. Te zien bij De Bayser op Salon Du Dessin.

Evangelos Koukouwitis, *O.T. 1*, 2018, fine art print, 50 x 70 cm. © De Kunstenaar. Te zien op Huntenkunst.

Mei is een goedgevulde beursmaand, met in eigen land **Hunkenkunst** (20 t/m 22-05), in de monumentale SSP-hal in Ulf. Een beurs, maar ook een moment van uitwisseling, met 250 kunstenaars uit binnen- en buitenland die persoonlijk hun werk komen voorstellen. Het themaland is dit jaar Estland, met een apart paviljoen en een tentoonstelling in de galerie van het DRU Industriepark van 09 t/m 06-05. Net als vorig jaar is daarnaast een ruimte voorzien voor jonge afgestudeerde kunstenaars van de Artez hogeschool voor de kunsten in Arnhem. www.hunkenkunst.org ■ In Rotterdam valt van alles te beleven tijdens de **Rotterdam Art Week** (18 t/m 22-05). Er is uiteraard **Art Rotterdam**, al jaren een van de belangrijkste hedendaagse kunstbeurzen in onze streken, dit jaar met een forse uitbreiding van de starterstentoonstelling Prospects. Maar ook het randprogramma is de moeite, met fotobeurs Rotterdam Photo, designbeurs OBJECT, sieradenbeurs Jewel.Rotterdam, technologisch kunstenfestival TEC ART en tal van expo's, zoals die van opkomend talent

Alexandra Phillips bij de nieuwe kunstinstelling Brutus. www.rotterdamartweek.info ■ De kunstbeursganger kan in het derde weekend van mei in Parijs vier vliegen in één klap slaan. Er is de **Menart Fair** (19 t/m 22-05), de internationale beurs voor moderne en hedendaagse kunst uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika, met galleries uit die regio maar ook met Galerie Nathalie Obadia, gevestigd in Brussel en Parijs. www.menart-fair.com ■ In hetzelfde weekend vindt voor de eerste keer ooit **Paris Print Fair** (19 t/m 22-05) plaats. 19 Europese exposanten combineren in de eetzaal van het Cordeliers-klooster, dicht bij Montparnasse, grote meesters als Dürer en Rembrandt met moderne makers zoals Hans Hartung en hedendaagse kunstenaars als Atsuko Ishii. www.parisprintfair.fr ■ Tot slot vierden zowel **Salon du Dessin** als **Drawing Now Art Fair** een jubileum in het weekend van 19 t/m 22-05: ze bestaan respectievelijk 30 en 15 jaar! "In een tijd waarin de grote hedendaagse kunstbeurzen en de Angelsaksische supergalleries massaal naar Parijs

trekken, zijn wij er trots op dat twee Franse organisaties erin slagen twee tekenbeurzen op poten te zetten. Samen representeren we de periode van de 16e tot de 21e eeuw", klinkt het bij de organisatie van Drawing Now Art Fair. De in totaal 111 galleries maken in het Palais Brongniard en het Carreau du Temple van Parijs de hoofdstad van de tekening. www.drawingnowartfair.com en www.salondudessin.com ■ In Brussel moet je zijn voor **COLLECTIBLE** (18 t/m 22-05). Unieke stukken en limited editions van zowel grote internationale studio's als jong talent worden er onder de aandacht gebracht, vaak als wereldpremière. De MAIN-sectie presenteert galerieën die aansluiten bij de nieuwste trends en innovaties op designvlak. Dit jaar gaat het o.a. om MANIERA (Brussel), Objects With Narratives (Genève), Movimento Club (Londen), TABLEAU (Kopenhagen), The Frozen Fountain (Amsterdam) en Mia Karlova Gallery (Amsterdam). www.collectible.design ■ Tenslotte, voor wie New York bezoekt: **TEFAF** vindt plaats van 6 t/m 10-05 in Park Avenue Armory www.tefaf.com

Alfons Walde (1891-1958), *Almen im Schnee*, 1931, olieverf op board, 51 x 45 cm.

Veilingrecord voor Alfons Walde bij Onder de Boompjes

In een doodnormaal huis in Leiderdorp kan je zomaar een schat tegenkomen. Dat overkwam veilingmeester Pieter-Gerrit Binkhorst van Veilinghuis Onder de Boompjes ruim anderhalve maand geleden tijdens een taxatie aan huis. Hij trof een prachtig olieverfwerk aan de muur aan van de beroemde Oostenrijkse schilder Alfons Walde (1891-1958). Deze kunstenaar staat bekend om zijn kleurrijke werken van de vroege skisport en winterse landschappen om en rond Kitzbühel, Oostenrijk. Met een voorzichtige schatting van € 80.000 – 120.000 kwam het in de catalogus van het Leidse veilinghuis terecht en werd het op diverse internationale platforms gepresenteerd. Snel hierna kwamen de eerste belangstellende telefoontjes en e-mails uit het buitenland, voornamelijk Oostenrijk. Werken van Alfons Walde zijn uiterst zeldzaam in Nederland en komen nooit terecht op een Nederlandse veiling. Het werk is uiteindelijk verkocht voor ruim € 586.000 aan een Oostenrijkse kunsthandel, waar het wacht op een vermogende nieuwe eigenaar.

Suze Robertson, de vrouwelijke Tachtiger

Suze Robertson, *Mogelijk portret van Adolphe Boutard*, tekening. Kunsthandel Hein A.M. Klaver.

“Haar schilderijen doen aan als geschilderd door een vrouw op een barricade, werkelijk emotioneel door dapperheid”, schreef kunstenaar en hoogleraar August Allebé ooit over Suze Robertson (1855-1922). Ze was één van de weinige vrouwen die deel uitmaakten van het clubje ‘Schilders van Tachtig’, vol mannen als Jacobus van Looy, Jan Pieter Veth en Willem Witsen. Met veel trots presenteert Kunsthandel Hein A.M. Klaver van 14 t/m 22-05 dan ook een prachtige collectie tekeningen van Robertson, die dapper haar eigen weg ging. “Je kan Robertson mijns inziens met een beetje goede wil aan het begin van een lijn plaatsen waarlangs je later ook Charley Toorop, Jeanne Oosting of misschien zelfs wel de Tracey Emin van *My bed* tegenkomt: no non-sense”, schreef Sander Blink, auteur van het weblog Rond1900.nl, die de tentoonstelling zal openen. ■ www.heinklaver.nl

Kunst & Recht

DeLex Media en Brigitte Spiegeler organiseren in mei 2022 een serie events over Kunst en Recht bij Pulchri Studio. Een selectie van vooraanstaande experts bespreekt de juridische, praktische en IE-aspecten van het maken, verhandelen en verzamelen van kunst in een serie boeiende en unieke seminars. Parallel daaraan vindt de groepsexpositie *The Return* plaats in de Mesdagzaal van Pulchri Studio (07 t/m 29-05) met werk van Ruth Biller (Berlijn), Gaetano di Gregorio (Venetië), Boukje Janssen (Amsterdam), Brigitte Spiegeler (Den Haag), Ekin Su Koc (Istanbul/Berlijn) en Sina Dyks (Den Haag).

Anmelden voor de seminars kan op www.delex.nl/shop/opleidingen

Museumaanwinsten

Willem Bastiaan Tholen, *Molens te Giethoorn*, ca. 1882-84, collectie Teylers Museum, aangekocht met steun van de VriendenLoterij.

Teylers Museum heeft het schilderij *Molens te Giethoorn* van Willem Bastiaan Tholen (1860-1931) gekocht ter ere van het afscheid van Marjan Scharloo, die twintig jaar directeur van het museum was en eind vorig jaar stopte. *Molens te Giethoorn* (ca. 1882-1884) behoort tot de hoogtepunten uit Tholens oeuvre. Hij schilderde het in de beginperiode van zijn carrière, toen hij in Kampen woonde. Met kenmerkende losse, maar subtiele toets geeft het schilderij een atmosferisch zicht weer op twee molens, met links nog net een deel zichtbaar van een derde molen. Teylers Museum bezit al twee kleine olieverfstudies, vijf prenten en twee tekeningen van Tholen. Daar komt nu een groot schilderij bij, iets wat al langer op

het verlanglijstje van het museum stond. www.teylersmuseum.nl ■ Het **Rubenshuis** heeft er twee nieuwe aanwinsten bij: *Berglandschap met saters en geiten bij een waterval* van Vlaams landschapsspecialist Paul Bril (1554-1626) en de antieke sculptuur *Trapezophoros* (2de eeuw). Voor beide kunstwerken is het Rubenshuis geen onbekende bestemming. Het landschapsschilderij van Bril is prominent weergegeven op *De Kunstkamer van Cornelis van der Geest*. Brils werk prijkt nu naast de Kunstkamer. Tussen 1618 en 1626 bevindt *Trapezophoros* zich in Rubens' collectie en dient het beeld meermaals als inspiratie voor zijn werk. Na 400 jaar komt het werk terug thuis. www.rubenshuis.be

Pjotr Kontsjalovski, *Zelfportret in grijs*.
© Succession Kontchalovski Piotr,
© Galerie Nationale Tretiakov, Moscou.

Frankrijk neemt Russisch schilderij in beslag

Twee Russische schilderijen die tot begin april te zien waren in de Fondation Louis Vuitton te Parijs mogen voorlopig niet terugkeren naar hun thuisland. Ze maken deel uit van de Morozov-collectie, die tot nu toe nooit buiten Rusland te zien was. Eén ervan is eigendom van een oligarch en vertrouweling van de Russische president Vladimir Poetin. Het schilderij *Zelfportret in grijs* van Pjotr Kontsjalovski is in beslag genomen "zolang sancties gelden tegen de eigenaar", aldus de Franse staat.

Rembrandt Harmensz. van Rijn, *Landschap met een brug met zeven bogen*, 1638, olieverf op paneel. © Staatliche Museen zu Berlin, Gemäldegalerie / Christoph Schmidt.

Rembrandt herontdekt

Landschap met een brug met zeven bogen is dan toch het werk van Rembrandt. Het doek, sinds 1924 het eigendom van de Berlijnse Gemäldegalerie, werd in 1989 toegewezen aan zijn leerling Govert Flinck. Ironisch genoeg waren net de grote overeenkomsten met andere landschappen van Rembrandt, met name *Landschap met stenen brug* in het Rijksmuseum, doorslaggevend voor de nieuwe toeschrijving. Recent onderzoek en de evaluatie van nieuwe technische foto's bevestigen nu dat het werk door de kunstenaar zelf is geschilderd.

Musea heropenen

Na 75 jaar gesloten te zijn geweest voor publiek, gaat op 12 mei het **Groote Museum** van Artis in Amsterdam opnieuw open. Het Groote Museum, daterend uit 1855, is het oudste museumgebouw van Amsterdam. Het wordt na Micropia het tweede museum onder de paraplu van Artis. Ooit bevatte het een grote collectie opgezette dieren, skeletten, insecten, fossielen en gesteenten. In 1947 moest het Groote Museum dicht uit financiële nood. De afgelopen jaren is het pand duurzaam gerenoveerd. In het Groote Museum ervaren bezoekers naast de verschillen en overeenkomsten, bovenal de verbondenheid tussen alles wat leeft: mens, dier, plant en microbe. Haig Balian, artistiek directeur van het Groote Museum: "Dit museum gaat over jou en hoe je verbonden bent met alles wat leeft. In het Groote Museum hebben we een vorm ontwikkeld waardoor je de verbondenheid en afhankelijkheid letterlijk kunt voelen". www.artis.nl

■ Het **Stedelijk Museum Schiedam** viert komend voorjaar feest. Na een renovatie van anderhalf jaar, heropent het gebouw op zaterdag 14 mei. Op die dag zie je vier verschillende tentoonstellingen, waaronder *Zonvonkengesproei*, een solo van Zoro Feigl die met zijn speelse installaties uitpakt in de helft van het gebouw. In de andere vleugel hangen aanwinsten en oude bekenden in de tentoonstelling *Van Oerbeest tot rokende croissant*. Ook opent

↓ Karel Appel, *Oerbeest*, 1951, Stedelijk Museum Schiedam.

het *Panorama Schiedam*, de eerste historische presentatie over de stad. In het souterrain kun je terecht in de Stadsgalerij, een nieuwe ruimte speciaal voor Schiedam. Bij de heropening hangen daar alle Schiedammers die als 'plaatje' meedoen aan de *Buurtplaatjes*, een project van kunstenaars

Maarten Bel. Daar is ook het vernieuwde atelier te zien, een plek waar iedereen zelf aan het werk kan, al dan niet tijdens schoolbezoek. Nieuw is de kunst in het trappenhuis. Verschillende hedendaagse kunstenaars maakten daarvoor een werk in opdracht. www.stedelijkmuseumschiedam.nl

Museum van Loon onthult Adolf Pirsch

↓ Adolf Pirsch, *Willem Hendrik van Loon*, 1909, olieverf op doek, 213 x 108 cm, en *Thora Egidius*, 1909, olieverf op doek, 215 x 110 cm, Museum Van Loon, Amsterdam.

Museum Van Loon heeft een traditie om via monografische tentoonstellingen kunstenaars die in de portrettencollectie van het museum zijn vertegenwoordigd een podium te geven. In 2011 deed het dat bijvoorbeeld ook rondom leven en werk van Thérèse Schwartz. Nu ziet *Aanzienlijke portretten - Adolf Pirsch (1858-1929) in Nederland* het levenslicht, waarmee de Oostenrijkse society-schilder Adolf Pirsch uit de vergetelheid wordt gehaald. Zijn portretten van Thora van Loon-Egidius en haar echtgenoot Willem Hendrik van Loon behoren tot de grootste en meest decadente van het museum. Ze ademen de internationale air en allure waar ook John Singer Sargent en Giovanni Boldini beroemd door werden. Hoewel Adolf Pirsch in veel van zijn portretten een zeer hoog niveau haalt, bleef een dergelijke sterrenstatus voor hem uit. Wie was deze Oostenrijkse portrettist? In welke context moeten zijn portretten worden geplaatst? De antwoorden vinden we terug in de tentoonstelling en de bijhorende publicatie, geschreven door portretspecialisten Rudi Ekkart en Claire van den Donk. ■ www.museumvanloon.nl

Kopstukken

Ranti Tjan

Op 1 juni treedt Ranti Tjan (°1964) in dienst als directeur van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Hij volgt Henk van der Meulen op, die aanblijft als directeur van het Koninklijk Conservatorium en voorzitter van de Raad van Bestuur. Tjan is sinds 2010 directeur van het EKWC

dat hij succesvol uit het dal leidde. Dankzij Tjan ontvangt het EKWC weer subsidies en kwam het steviger op de kaart te staan met focus op internationalisering, publieksfaciliteiten en hoger onderwijs.

© R.V.

Jeff Koons

Jeff Koons (°1955) heeft een serie sculpturen met bijbehorende NFT's gemaakt die op de maan zullen landen. De kunstwerken vertegenwoordigen het grenzeloze potentieel van de mensheid en willen zo de wereldse beperkingen overstijgen. De volledig geautomatiseerde missie wordt georganiseerd door het particuliere lucht-ruimtevaartbedrijf Intuitive Machines dat in 2024 de eerste bemande lancering naar de maan sinds de jaren '70 leidt. *De Moon Phases* NFT's zullen beschikbaar zijn via Pace Verso, het NFT-platform van Pace Gallery.

© R.V.

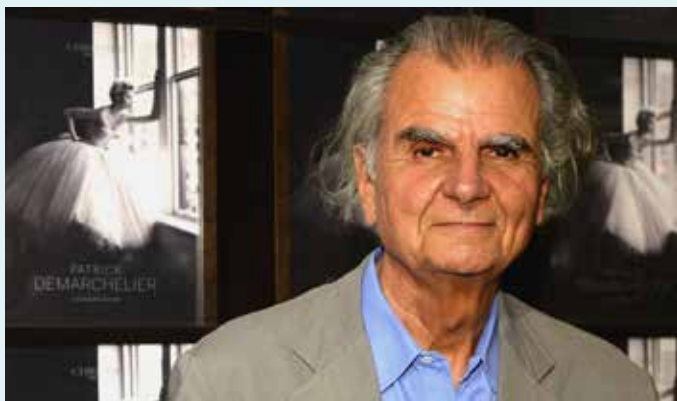

Rob Møhlmann

Rob Møhlmann (°1956) neemt afscheid als kunstenaar maar gaat door als museumman. Om dit te vieren loopt in Appingedam de jubileumexpositie *Het schilderen voorbij...* waarin hij in drie delen, *leven-geboortjaar-handicap*, een kijk geeft in zijn leven, de geschiedenis, de kunst en zijn collega's. Zijn eigenzinnige museum De Muzeheerd herbergt naast een collectie hedendaagse realistische en figuratieve kunst, ook glas, middeleeuwse kunst, interbellum-kunst en veel meer. www.museum-mohlmann.nl

© Kees Boer

Patrick Demarchelier

Eind maart overleed de Franse fotograaf Patrick Demarchelier (°1943). Hij was vooral bekend als modefotograaf en werkte voor modehuizen als Chanel, Ralph Lauren, Saint Laurent, Dior en Louis Vuitton. In 1989 werd hij als eerste niet-Brit aangesteld als persoonlijk fotograaf

voor Prinses Diana. In 2018 raakte hij verstrikt in een #MeToo-schandaal, waarbij verschillende vrouwen hem beschuldigden van seksuele intimidatie.

© Getty Images

Tracey Emin

Tracey Emin (°1963) won op het jaarlijkse Art Icon gala de White Chapel Art Icon Award 2022. Emin zal de negende kunstenaar zijn die de prestigieuze Art Icon Award ontvingt, gesteund door de Swarovski Foundation. Emins werk bestaat uit

schilderijen, tekeningen, film, fotografie, textiel, sculpturaal en neon. Hierin ontrafelt ze het thema 'vrouw' en 'zelf' in een persoonlijk en tegelijk universeel verhaal.

© FT

Martijn Bosch

Op 1 april is Martijn Bosch (°1973) aangetreden als nieuwe directeur van het Grachtenmuseum. Bosch was sinds 2013 Hoofd Marketing bij Museum Het Rembrandthuis en volgt nu Annemiek Krans op. In het Rembrandthuis leverde hij een belangrijke bijdrage bij het Rembrandtjaar 2019, en ook aan succesvolle tentoonstellingen zoals *Hier. Zwart in Rembrandts tijd* en *Rembrandt's Social Network*. In het Grachtenmuseum ontdek je als bezoeker het Amsterdam van toen en nu.

© Barbara Kieboom

Milou Halbesma

Op 1 juni treedt Milou Halbesma (°1967) aan als nieuwe directeur van Museum Het Rembrandthuis in Amsterdam. Halbesma werkte voorheen voor het Van Gogh Museum en de Turing Foundation en volgt Lidewij de Koekoek op die onlangs directeur van het Frans Hals Museum is geworden. De eerste taak van Halbesma zal eruit bestaan om de geplande verbouwing in goede banen te leiden.

© Lina de Koning

Elisabeth Millqvist

Elisabeth Millqvist is benoemd tot de nieuwe directeur van het Moderna Museet, dé instelling voor moderne en hedendaagse kunst in Stockholm. Millqvist neemt op 1 augustus het roer over en volgt Iris Müller-Westermann op, die het museum sinds 2017 heeft geleid. Müller-Westermann blijft aan als curator bij het Moderna Museet. Ze komt naar Malmö vanuit het Wanås Konst Sculpture Park, waar ze sinds 2011 werkzaam was als mededirecteur en artistiek directeur.

© Henrik Palmberg

Botanischer Wahnsinn

Kröller-Müller
Museum
Otterlo
www.krollermuller.nl

21-05 t/m 11-09

'Botanischer Wahnsinn!' verzuchtte kunstenaar Joseph Beuys toen hij in 1976 vergeefs de vegetatie afspeurde op zoek naar een zeldzame Japanse dwergrodidendron die in het Canadese Halifax te vinden zou zijn. In de tentoonstelling *Botanischer Wahnsinn* presenteert het Kröller-Müller Museum een caleidoscopische selectie van werken van kunstenaars, die vanuit verschillende gezichtspunten naar de rijke wereld van planten kijken. *Botanischer Wahnsinn* is onderverdeeld in vier thema's: de 'Wetenschappelijke plant' (proces en taxonomie, ethnobotanie), de 'Mystieke plant en hekserij', 'Ideologische planten' (onkruid, postkoloniale planten, ecofeministische en zelfs fascistische planten) en 'Regeneratie en groene sanering'. De tentoonstelling omvat werken in uiteenlopende media, waaronder herbaria, foto's, tekeningen en prenten, sculpturen en installaties.

Steven Aalders, *View (After Bruegel April/May)*, 2019, collage, aquarel op papier, 25 x 37,5 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van Slewe Gallery, Amsterdam.

Vriendschappen en verbindingen

Vanaf 03-05

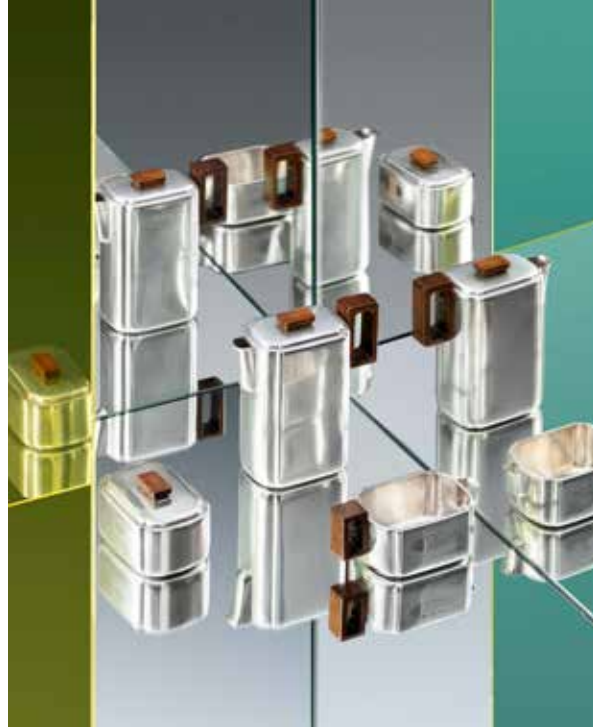
De tentoonstelling *Het wordt reusachtig goed* toont hoogtepunten en bepalende momenten uit het brede oeuvre van de kunstenaar Henk Chabot (1894-1949). Zijn inspiratie voor vaak monumentale en eigenzinnige schilderijen van landschappen, mensen en dieren haalde hij voor een groot deel uit zijn directe woon- en werkomgeving aan de Rotte en zijn verbondenheid met de bewoners van het gebied. De titel van de tentoonstelling is ontleend aan een uitspraak van kunstenaar Charley Toorop (1891-1955) in een brief aan Chabot uit 1940, kort voor het uitbreken van de oorlog. Chabot en Toorop waren goed bevriend, ze wisselden veel ervaringen uit en schreven elkaar wel vaker brieven.

Henk Chabot (1894-1949), *Maaïende boer*, 1936, olieverf op doek, 176 x 126 cm, collectie Chabot Museum Rotterdam.

Christa Ehrlich, Pionier in design

13-05 t/m 28-08

Museum De Lakenhal
Leiden
www.lakenhal.nl

Christina Anna (Christa) Ehrlich (1903, Wenen - 1995, Den Haag) was een beeldend kunstenaar die bekendheid verwierf als sieraadontwerper, fotograaf en edelsmid. Ehrlich is opgeleid aan de Kunstgewerbeschule te Wenen (1922-1925), waar ze les had van onder meer Josef Hoffmann, de oprichter van de Wiener Werkstätte. In de jaren twintig en dertig vergaarde ze bekendheid met haar krachtige, elegante zilverwerk. In 1927 kwam ze op verzoek van Carel Begeer als ontwerper van tafelsilver naar Nederland, om er te werken voor de Zilverfabriek Voorschoten (dochterbedrijf van de Koninklijke Nederland-

sche Edelmetaal Bedrijven, dat in 1960 opging in het bedrijf Van Kempen en Begeer). Zij maakte er onder meer geometrische theeserviezen met een strakke vormgeving. Aanleiding voor deze tentoonstelling vormt de recente vondst van een deel van Ehrlichs persoonlijke archief.

Christa Ehrlich, theepot uit driedelig theeservies, 1928-1941. © Collectie Zilvermuseum.

Gegraveerde stenen: de collectie van Guy Ladrière

12-05 t/m 01-10

L'Ecole des Arts Joailliers
Parijs
www.lecolevancliefarpels.com

De glyptiek is wat in de vergetelheid beland. De kunst van het snijden van mini-atuurvoorstellingen in (half)edelstenen, door het uitslijpen (intaglio) of door het wegslijpen van de achtergrond (camee), heeft nochtans heuse meesterwerken opgeleverd. Dat blijkt uit deze tentoonstelling, die de geschiedenis van de techniek belicht, van de oudheid tot de 19e eeuw. Griekse en neoklassieke intagli, antieke en middeleeuwse cameeën, kleine sculpturen uit de keizertijd, Merovingische zegelringen en bisschoppelijke ringen zijn hier bijeengebracht om alle facetten van die kunst te belichten. Deze fascinerende stukken komen uit de collectie van Guy Ladrière, een handelaar gespecialiseerd in etnische en middeleeuwse kunst. Al jaren verzamelt hij cameeën, intagli en ringen die hem charmeren, niet door hun historische waarde, maar louter door hun schoonheid. (ah)

Elizabeth I, Milaan, eind 16e eeuw, camee van agaath uit Graubünden. Collectie van Guy Ladrière. Foto: Didier Loire.

Farao's van twee landen

t/m 25-07

Louvre
Parijs
www.louvre.fr

Deze tentoonstelling handelt over de 25e dynastie die over Egypte regeerde, van ongeveer de 8e eeuw tot 655 v.C. Deze 'Koesjitische dynastie' (met farao's stammend uit Koesj, een rijk in het noorden van het huidige Soedan) droeg bij tot de artistieke vernieuwing, zoals blijkt uit enkele indrukwekkende objecten: stèles en monumentale beelden van graniet, beeldjes van brons en goud en amuletten. Heel bijzonder aan deze expo is ook dat we replica's te zien krijgen van de in 2003 ontdekte beelden van Doukki Gel. Zo moeten ze eruitgezien hebben toen ze uit het atelier van de Koesjitische beeldhouwers kwamen. Dit jaar vierten we trouwens de tweehonderdste verjaardag van het ontcijferen van het hiërogliefenschrift door Champollion. (ah)

Aegis met leeuwinkop, met daarop de naam van Osorkon IV, de koning van Bubastis en Ranefer, Parijs, Louvre, afdeling Egyptische oudheden. © Musée du Louvre dist. RMN-Grand Palais. Foto: Christian Décamps.

Beiroet in het teken van design

t/m 14-08

CID
Hornu
www.cid-grand-hornu.be

Sinds de jaren 2000 beleeft de Libanese kunstwereld een nieuwe bloeiperiode. Het design is daar een treffend voorbeeld van. Libanees design belichaamt het verlangen zich meester te maken van noodlot en imago, aan de hand van objecten ontstaan uit een mix van culturele invloeden en ontworpen in een complexe realiteit. Deze tentoonstelling omvat drie delen. Het eerste focust op de jaren 1950-1970, toen deze discipline er het licht zag. Het tweede belicht de periode vanaf de jaren 1990 tot nu, gekenmerkt door een opvallende bloei. Het derde deel gaat over het Minjara-project en de filosofie die eraan ten grondslag ligt, met onder meer een project ter plaatste uitgewerkt door de Belgische designer Bram Kerkhofs. (ah)

Nada Debs, *Pleated Secretaire*, 2017 (detail).
© De kunstenaar. Foto: Mansour Dib.

Cornelia Parker

18-05 t/m 16-10

Tate Britain
Londen
www.tate.org.uk

Dit is de eerste grote overzichtstentoonstelling over Cornelia Parker in een Brits museum. Parker is een van de meest gewaardeerde Britse kunstenaressen van het moment. De manier waarop ze alledaagse objecten transformeert, doet ons nadenken over onze verhouding tot de wereld. Centraal in haar oeuvre staan enkele grote vraagstukken van onze tijd, zoals geweld, milieuproblematiek en mensenrechten. De expo presenteert films, tekeningen, foto's en verschillende beroemde werken, zoals *Thirty Pieces of Silver* (1988-1989), *Cold Dark Matter: An Exploded View* (1991) en haar installatie *War Room 2015*. Verder gaan enkele werken van Parker een rechtstreekse dialoog aan met historische werken behorend tot de vaste collectie van het museum. (ah)

Cornelia Parker, *Perpetual Canon*, 2004.
© De kunstenaar.

Utopia

14-05 t/m 02-10

Lille 3000
Rijsel
www.lille3000.eu

Na het succes van Rijsel als culturele hoofdstad van Europa, in 2004, werd het project Lille 3000 in de steigers gezet, om het begonnen werk voort te zetten. Deze zesde editie van het evenement staat in het teken van Utopia, naar het gelijknamige werk van de Engelse schrijver en staatsman Thomas More. Normaal is een utopie een denkbeeldig of niet te verwezenlijken ideaal. In deze tijden van klimaatverandering en ecologische uitdagingen richt Lille 3000 de schijnwerpers op de banden tussen de mens en alles wat leeft. Hier geen antropocentrische kijk op de wereld, maar de verfrissende visie van kunstenaars, uitvinders, ontwerpers en wetenschappers die de hiërarchie tussen mens en natuur in vraag stellen. Liefst 35 tentoonstellingen kunnen we bezoeken in Rijsel en de brede omgeving. We krijgen onder meer werk te zien van Joana Vasconcelos, Bruno Novelli en Jean-François Fourtou. (ah)

Bruno Novelli, *Adhafera*, 2011, 172 x 254 cm. Privécollectie (Sao Paulo). © De kunstenaar.

Feminine power. The divine of the demonic

19-05 t/m 25-09

British Museum
Londen
www.britishmuseum.org

Deze uitermate ambitieuze tentoonstelling wil ons laten zien hoe de vrouwelijke spiritualiteit in de loop der eeuwen gestalte kreeg. Godinnen, heiligen en duivelinnen maken hun opwachting, in de vorm van objecten van alle continenten. Zo krijgen Japanse prenten het gezelschap van Romeinse sculpturen, Egyptische amuletten en een hedendaagse uitbeelding in 3D van de godin Kali door de Indiase kunstenaar Kaushik Ghosh. Voor een nog dieper inzicht in dit thema heeft het British Museum de medewerking ingeroepen van gezaghebbende experts, zoals psychotherapeute Leyla Hussein, auteur Mary Beard en de in mensenrechten gespecialiseerde advocate Rabia Siddique. (ah)

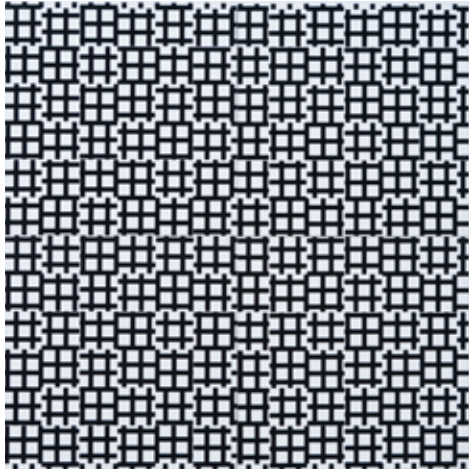
John William Waterhouse, *Circe offering the cup to Ulysses*, 1891, olieverf op doek. © Gallery Oldham.

François Morellet

05-05 t/m 30-09

Chasse Spleen Centre
d'Art
Moulins-en-Médoc
www.chasse-spleen.com

François Morellet (1926-2016) was een belangrijke figuur van de geometrische abstractie en een voorloper van de minimal art. Hij experimenteerde met de mogelijkheden van de kinetische kunst en de actieve betrokkenheid van de waarnemer bij tal van interactieve installaties. Deze tentoonstelling belicht die kenmerkende facetten, in een dialoog tussen zijn werken en de zalen van het kunstcentrum in kasteel Chasse Spleen. Ze bestrijkt alle fasen van zijn carrière als schilder en beeldhouwer, vanaf 1950 tot de jaren 2000. De bezoeker ontdekt hoe François Morellet zijn oeuvre baseerde op eenvoudige systemen, met een rol voor het toeval en met de bedoeling het subjectieve en de keuzes van de kunstenaar zo veel mogelijk te beperken. Hij wilde de traditionele hiërarchieën slopen, het schilderij van zijn willekeurige grenzen bevrijden, zo zijn werkveld vergroten, hoeken combineren met kromme lijnen, orde met wanorde, het artificiële met het organische, spanning met flexibiliteit, dwang met fantasie. (ah)

François Morellet, *Grands tiret 0°, 90 °*, 1971. © Archives Morellet.

Lynette Yiadom-Boakye

t/m 05-09

Mudam
Luxemburg
www.mudam.com

Fly In League With The Night is de eerste grote tentoonstelling van de Britse kunstenares Lynette Yiadom-Boakye (°1977). Ze schildert het liefst met olieverf op doek of ruw linnen. Al meer dan twintig jaar creëert ze figuratieve werken, met personages in raadselachtige, tijdloze en vaak abstracte decors. Ze schrijft trouwens ook proza en poëzie. "Wanneer ik schilder, zijn er veel dingen die ik doe of waaraan ik denk en die ik niet onder woorden kan brengen. Elke poging om het uit te leggen is op zijn best oppervlakkig, en in het ergste geval onjuist." (Lynette Yiadom-Boakye) Haar schilderijen op deze expo zijn dan ook niet vergezeld van verklarende teksten. Het is aan de waarnemer om ze op zijn heel eigen manier te interpreteren. (ah)

Lynette Yiadom-Boakye, *A passion like no Other*, 2012. Collectie Lonti Ebers. © De kunstenaar.

Leve het pastel!

07-05 t/m 25-07

Alte Pinakothek
München
www.pinakothek.de

Maurice Quentin de La Tour en Jean-Etienne Liotard. De werken komen uit de collecties van de Alte Pinakothek, maar ook uit die van het Neues Schloss Schleißheim en uit privécollecties. (ah)

Patrice Schmidt Joseph Vivien, *Charles, Duke of Berry (1686-1714)*, 1700, pastel op papier, 100,5 x 81,5 cm. Staatsgalerie im Neuen Schloss Schleißheim. © Bayerische Staatsgemäldesammlungen, München.

Het pastel was vooral in de 18e eeuw bijzonder geliefd als medium, met name in Frankrijk. Zo wilde de hele Parijse bourgeoisie een pastelportret laten maken door Rosalba Carriera (1675-1757), in de periode dat ze in de Franse hoofdstad verbleef. Het ligt dus voor de hand dat we op deze tentoonstelling werken van deze Venetiaanse kunstenares te zien krijgen. De expo wil ons laten zien waarom pastel in die tijd zo populair was. Zeker een bezoek waard, want ook werken van andere beroemde pastelschilders worden getoond zoals Joseph Vivien,

Schatten uit de diepzee

22-05 t/m 08-07

Loes & Reinier International
Ceramics
Deventer
www.loes-reinier.com

Ricus Sebes experimenteert graag met keramiektechnieken. De verfijnde techniek van kristalglazuren combineert hij met grotendeels ongeglazuurd en sterk gecha-motteerd porselein, dat qua uiterlijk aan ruw beton doet denken. De eindresultaten lijken op uit de diepzee opgedoken artefacten door de toepassing van fijne porse-leinen objecten als vaasjes of juwelengkistjes. Schatten uit de diepzee zijn geen gekke associatie: in een vroeger leven was Sebes bergingsduiker bij de marine. Hij ver-ruilde zekerheid voor het avontuur in Duitsland waar hij samen met zijn vrouw een voormalige graanmolen in Sankt Goar verbouwde tot keramiekatelier.

Ricus Sebes, *Amfora*, 2021, 24 x 16 x 26 cm. Porselein, kristalglazuur, chamotteporselein. © Sonja Sebes.

Nocturnes van Ingrid Simons

08-05 t/m 10-07

Livingstone Gallery
Den Haag
www.livingstonegallery.nl

De fictieve landschappen van Ingrid Simons roepen sterke atmosferische associaties met elementen als aarde, lucht en water op. Landschapselementen zijn vaak herkenbaar, al oogt haar werk qua beeldtaal en kleurgebruik sterk abstract. Bij de Livingstone Gallery in Den Haag worden haar nocturnes getoond, geïnspireerd op die van Jongkind, Turner en Van Gogh. De werken werden deels gemaakt tijdens haar verblijf in 2022 in het Museum Van Gogh Huis in Zundert - de geboorteplaats van Van Gogh. Waar hij koos voor diep ultramarijn, kiest Simons voor haar nachtstukken het fellere kobaltblauw.

Ingrid Simons, *Darkness seduce me V*, 2021, olieverf op linnen, 140 x 70 cm. © Livingstone Gallery.

Anthropogenic Mass

t/m 11-06

The Ravestijn
Gallery
Amsterdam
www.theravestijngallery.com

De eerste solotentoonstelling van Michel Lamoller bij The Ravestijn Gallery beweegt zich op de scheidingslijn van fotografie en beeldhouw-kunst. Op afstand lijken Lamollers werken op foto's van dichtbevolkte steden. Als wij echter een paar stappen dichterbij komen, zien we dat de werken van Lamoller niet alleen foto's zijn. Lamoller drukt dezelfde foto meerdere keren af, stapelt deze op elkaar en snijdt delen van elke foto weg. Een proces dat enkele weken kan duren. Elke foto vormt een enkele laag in een uniek reliëfwerk. Het eindresultaat is een driedimensionale ervaring.

Michel Lamoller, *Anthropogenic Mass 2 (Shanghai)*, 2021, 3D fotografisch werk, 60 x 40 x 10 cm. © The Ravestijn Gallery.

Molly Palmer

12-05 t/m 17-07

AKINCI
Amsterdam
www.akinci.nl

Molly Palmers expositie bij AKINCI met de titel *PASSWORD* bestaat uit een multimedia-installatie die gelaagde zang in surround sound combineert met video's, schilderijen en sculpturen. Deze worden geactiveerd door gesynchroniseerd licht en bewegende sets. Het geheel vormt een partituur die verschillende sferen in de ruimte dirigeert. *PASSWORD* komt voort uit een periode van onderzoek naar de historische relatie tussen geneeskunde en magie. De resultaten staan in het teken van de rol van rituele handelingen in processen van genezing en persoonlijke transformatie. Palmer is Artist in Residence aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam.

Charles Avery, *Untitled (Hunter)*, 2021. © GRIMM Gallery Amsterdam.

De eilanders van Charles Avery

12-05 t/m 11-06

De Schotse kunstenaar Charles Avery houdt zich inmiddels al ruim achttien jaar bezig met het scheppen van een eigen, unieke wereld. Zijn *The Islanders Project* komt tot leven in teksten, tekeningen, sculpturen en installaties bij GRIMM Gallery. De toegangspoort tot het fictieve eiland voor de kust van Schotland is de stad Onomatopoeia. Eens het aankomstpunt voor de eerste pioniers. Het nieuwe hoofdstuk van Avery's parallele universum dat nooit af is, toont de meest recente veranderingen in een land zonder naam of munteenheid, waar de inwoners de toekomst kunnen voorspellen.

Charles Avery, *Untitled (Hunter)*, 2021. © GRIMM Gallery Amsterdam.

Peggy Franck

07-05 t/m 11-06

Stigter Van Doesburg
Amsterdam
www.stigtervandoesburg.com

Voor haar solotentoonstelling *Nap, sit, lap, backlit - Curtains became windows* bij Stigter Van Doesburg Gallery werkt Peggy Franck aan haar concept van het interieur. Of het nu huiselijk en fysiek is of intern en abstract, het vertegenwoordigt een ruimte, die zelf bijna onzichtbaar voelt. Door de vermenging van diverse media als fotografie, installatie en schilderkunst verkent Franck de tussenliggende gebieden. Soms doet zij dat in louter verf, allesbehalve toevallig aangebracht. Met behulp van fotografie omlijst de kunstenaar de penseelstreken, waardoor ze meer grijpbaar, duidelijker en 'echter' voelen.

Peggy Franck, *Nap, sit, lap, backlit - Curtains became windows*. © Stigter Van Doesburg.

GRIMM Gallery
Amsterdam
www.grimmgallery.com

De wandeling.

met Ralph Keuning

TEKST & FOTO'S: KOOS DE WILT

Museum de Fundatie toont kunst die voorbij wil gaan aan l'art pour l'art. Kunst die de strijd aangaat. Het museum heeft twee locaties: in Zwolle, een stad met banden tot in Leipzig, en in Heino/Wijhe. Een wandeling met directeur Ralph Keuning door de Zwolse afdeling.

De wolk op het gebouw van Museum de Fundatie is misschien niet het hoogste, maar toch zeker de meest uitgesproken hoogbouw van het land.

In de meest uitgesproken opbouw van het land bevindt zich een groot raam op het noorden dat zo is geplaatst dat er geen zonlicht naar binnen kan vallen. Daar aan de bar, met het uitzicht op de kerk en de oude binnenstad, vertelt museumdirecteur Ralph Keuning (°1961) over zijn begindagen hier in 2007. “In die tijd waren er 15.000 bezoekers”, zegt hij. “In het jaar vóór corona, in 2018, tikten we op onze beide locaties in totaal een dikke 270.000 bezoekers aan, waarvan ongeveer de helft uit de Randstad.” Voordat hij aan de slag ging in Zwolle, was het een heel ander museum. Voor 2005 was het museum te bezoeken in Kasteel het Nijenhuis, de voormalige woning van verzamelaar Dirk Hannema. “We beheren de kunstcollectie van de provincie Overijssel, met daarin de verzameling van Paul Citroen, de bekende portretist die eind 19e eeuw in Berlijn is geboren en daar tot het midden van de jaren twintig woonde en werkte. Dat prikkelde me enorm, omdat ik tussen 1986 en 1992 in Berlijn woonde en onderzoek deed naar de Berlijnse dadaïst John Heartfield die een kompaan was van Citroen. In 2008 toonden we een groot Paul Citroen-overzicht en afgelopen jaar een retrospectief van John Heartfield.”

ROB SCHOLTE EN NEO RAUCH

Keuning neemt de trap langs de enorme gouden vredesduif van Marte Röling die op het dak prijkt naar de zalen beneden en loopt door de overzichtstentoonstelling *Rob Scholte – Reproductie verplicht*. “We hebben beperkte ruimte en moeten dus bij zo’n grote tentoonstelling met tweehonderd werken de vaste collectie even inkrimpen”, vertelt hij. “Scholte is een groot kunstenaar

In de bar van de opbouw vertelt directeur Ralph Keuning over zijn geliefde museum.

met een geestrijk oeuvre dat de afgelopen decennia te weinig aandacht heeft gekregen. Zijn laatste overzicht dateert nabene van 1988. Veel mensen zien nu pas weer hoe belangrijk hij is en is geweest voor de ontwikkeling van de kunst.” Keuning betreedt een zaal met twaalf grote schilderijen van vergelijkbaar formaat, geschilderd vanaf de jaren tachtig tot en met 2008. “Vooral die in het midden vind ik interessant”, wijst hij. “Het is een kasteel op een klif waar je eerder een vuurtoren zou verwachten. Het bouwwerk lijkt heel stevig, maar als je goed kijkt zou het zomaar van suikerklontjes kunnen zijn gemaakt, heel kwetsbaar dus. De kunst van Rob Scholte is enorm intelligent. Het zijn heldere werken, *crisp*.” Keuning loopt de zaal in waar vier werken hangen van de Leipziger kunstenaar Neo Rauch in combinatie met werken uit de collectie, zoals van Alessandro Magnasco (1667-1749), een Italiaanse schilder uit de laatbarok, en zijn landgenoot Bernardo Strozzi (1581-1644). Ook hangt er een schilderij van de 16e-eeuwse Antwerpse kunstenaar Abraham Janssens (1573-1632), met de titel *Goede en slechte moordenaar*. “Het werk van Rauch vormt naast

‘Ik hou van kunstenaars die het strijdperk betreden’

Keuning voor het autobiografisch getinte schilderij *Vater* dat Neo Rauch in 2007 schilderde.

Het werk van Neo Rauch vormt naast dat van Jan Cremer en Paul Citroen de ruggengraat van onze collectie'

dat van Jan Cremer en van Paul Citroen de ruggengraat van onze collectie", vertelt de directeur. "We hebben zelf twee schilderijen van Rauch in bezit en elf in bruikleen. Voor ons is Rauch een draaipunt, zoals Van Gogh dat is voor het Kröller-Müller en Rembrandt voor het Rijksmuseum. Onze collectie representeert heel goed de periode van de late middeleeuwen tot nu en de tijdreiziger Rauch verbindt zich met alle eeuwen. Hij doet dat met dezelfde figuratie die ook onze collectie bepaalt." Keuning loopt naar het grote schilderij *Vater* dat Rauch in 2007 schilderde. "Het zijn beelden en dromen van de kunstenaar

die de beschouwer uitnodigen om daaraan deel te nemen en dat is niet eenvoudig, omdat Rauch het werk voor zich wil laten spreken", zegt hij. "Ik vind dit zijn belangrijkste werk. Natuurlijk omdat het geweldig geschilderd is, maar het geeft ook aanwijzingen hoe we naar schilderijen van Rauch kunnen kijken. Hij was vier weken oud toen zijn ouders, twee kunststudenten van 19 en 21 jaar, bij een treinongeluk om het leven kwamen. Hij groeide daarna op bij zijn grootouders in de voormalige DDR. Hier lijkt het alsof hij, in de kleding van de tijd van Robespierre, zijn vader in zijn armen neemt alsof die een kind is. Maar hij beeldt zichzelf nog een keer af in moderne kledij, terwijl hij een foto maakt van een vaas. Rauch reist door de tijd, gebruikt het piëta-thema en lijkt de heilige graal te vinden in de vorm van deze vaas, die zijn vader ooit vond in de puinhopen van het gebombardeerde Dresden. Een schilderij over leven, verlies en de eeuwigheid."

HEFTIG

We lopen langs een aantal werken die sinds Keuning directeur is in de collectie zijn gekomen: het enige schilderij van Otto Dix in een Nederlands museum, een gouache van Marc Chagall en een recente aankoop, een dadaïstische fotocollage van George Grosz en John Heartfield. Ook is er een zaal met grote, heftige doeken van een hele jonge Jan Cremer. Keuning houdt van kunstenaars die de wereld in alle heftigheid tot thema maken. "Noem het geëngageerde kunst", zegt de man die is gespecialiseerd in de politieke kunst van de Republiek van Weimar en van de Koude Oorlog. "Ik zie de schoonheid van de *l'art pour l'art* van de *Waterlelies* van Monet, maar voel me veel meer geboeid door het maatschappelijk engagement van de Berlijnse dadaïsten. Daarom voel ik me ook verbonden met de jonge activistische kunstenaars van nu, zoals Joyce Overheul, van wiens werk we zo net een tentoonstelling hebben ingericht. Zulke kunstenaars vluchten niet in schoonheid, maar zoeken de strijd op en willen bijdragen aan een betere wereld. Alhoewel het werk van Overheul juist wel aaibaar en glinsterend is. Kunst en engagement horen bij elkaar, dat zie je aan *De Nachtwacht* en ook aan hedendaagse kunstenaars die klimaat, gender, vrijheid en onderdrukking nadrukkelijk tot hun thema maken. In Museum de Fundatie geven we juist ook die kunstenaars graag een podium."

Het museum bezit een mooie collectie van Paul Citroen waaronder dit zelfportret uit 1914, olieverf op doek, 140,5 x 70,5 cm.

Museum de Fundatie bezit diverse vroege doeken op groot formaat van Jan Cremer.

Op weg naar de Herman Brood Experience tegenover het museum in Zwolle, geboortestad van de gelijknamige muzikant en kunstenaar.

‘Ik zie de l’art pour l’art-schoonheid van de *Waterlelies* van Monet, maar voel me veel meer geboeid door het maatschappelijk engagement van de Berlijnse dadaïsten’

HERMAN BROOD

Keuning loopt de trappen af naar buiten en toont de Herman Brood Experience recht tegenover het museum. Op deze plek wordt de Zwolse rockartiest en kunstenaar geëerd. De museumdirecteur wijst aan de zijkant van het gebouw tot hoe ver het pand doorloopt. “Hier gaf de monnik Johannes Cele eind 14e, begin 15e eeuw les op de Latijnse school. Cele was een sleutelfiguur in de beweging van de Moderne Devotie en heeft veel bijgedragen aan de verspreiding van ideeën tot hervorming van kerk, onderwijs en samenleving. Hij wordt beschouwd als de vader van alle moderne gymnasia in Nederland. Verderop in de steeg komt Keuning langs het voormalige atelier van de beeldhouwer Titus Leeser (1903-1996) en langs een hoekpand waar creatieve producten te koop zijn van Cibap, een mbo-vakschool waar jongeren worden klaargestoomd voor de creatieve industrie. “Zwolle leidt veel creatieve professionals op,

zowel op hbo- als mbo-niveau. Cibap is al decennialang de beste creatieve mbo van Nederland. Die dynamiek voel je hier ook economisch”, zegt hij, wandelend door het enorme Academiehuis Grote Kerk Zwolle. “De regio Zwolle is de vierde economische regio van Nederland en knoopt aan op het Hanzeverleden, toen de handelsroutes vanuit hier via Duitsland tot diep in Oost-Europa liepen. Dit was de meest welvarende regio van Nederland. Cultuur was en is een wezenlijk onderdeel van de Zwolse dynamiek en de blikrichting naar Duitsland profileert ons zowel economisch als qua kunst. Denk in dit verband ook aan Neo Rauch.” Keuning kijkt graag naar de toekomst. “We werken hard aan ons programma voor de komende jaren, met onder meer tentoonstellingen gewijd aan de 17e-eeuwse portrettist en genreschilder Gerard ter Borch en zijn familie in 2023, Gerhard Richter in 2024 en het jaar erop een expositie over het ver-

werken van oorlogsleed met werk van Otto Dix, Bernhard Heisig en een schilder van nu. Ondertussen loopt ons programma met activistische kunst volop met *Nature Talks*, over kunst die de mens niet centraal stelt en voor september staat een tentoonstelling over Nieke Koek op het programma. Zij verbindt kunst met gezondheidszorg.” Het is al laat als Keuning bij het afscheid zegt dat hij nog twee dingen had willen vertellen: over de Rode Loods, een voormalige werkspoorfabriek die Museum de Fundatie wil ombouwen voor tentoonstellingen die veel ruimte nodig hebben, en over het zelfportret van Paula Modersohn-Becker dat binnenkort op zaal hangt. Misschien iets voor een volgende keer?

BEZOEKEN

Museum de Fundatie

Zwolle

www.museumdefundatie.nl/

www.museumdefundatie.nl/nl/kasteel-het-nijenhuis-2/

Binnenkijken.

bij Inge Bečka

TEKST & FOTO'S: KOOS DE WILT

Om haar kunstenaarschap een 'boost' te geven keerde Inge Bečka zo'n tien jaar geleden terug naar een wereld die ze goed kende. In Jingdezhen, wereldhoofdstad van het porselein, geeft ze tweemaal per jaar haar ideeën vorm. Op bezoek bij de keramiekkunstenaar en ontwerper in Noord-Holland.

Inge Bečka woont en werkt met haar man Henk in het Noord-Hollandse Beemster in een oude boerderij met een lap grond eromheen. Buiten aan het huis hangen tussen de vensters glinsterende bronzen ringen. In de enorme tuin staan diverse beelden en keramieken objecten van eigen hand: witte vazen waar blauwe kleuren als aquarel overheen dwarrelen, gestapelde vazen in goud en porselein, een porseleinen totempaal met gouden 'Chinese tekens'. Binnen, in de grote ruimte met houten wanden en plafonds, ook veel van haar eigen werk, met daartussen schilderijen en beelden van haar vader. Mik Bečka was een architect en kunstenaar die op zijn twintigste in 1956 tijdens de Hongaarse Opstand naar Nederland vluchtte voor de Russische troepen. In een van de ruimtes staat veel zwart-wit porselein dat ze een paar jaar geleden samen met haar vader heeft gemaakt. "Van zijn tekeningen heb ik transfers laten maken die ik heb verwerkt in dit keramiek", zegt Bečka. "Mijn vader leeft inmiddels in de hemel, maar hij heeft het gelukkig wel allemaal meegemaakt." Haar vader was multirecreatief en haar moeder deed de kunstacademie in Den Haag: alle reden voor de dochter om ook een creatief pad te kiezen. "Wij hadden het thuis goed, maar ik wilde het later ook goed hebben en ben daarom eerst bedrijfseconomie en later rechten gaan studeren in Rotterdam", vertelt ze. "Na mijn studie heb ik zeventien jaar lang bij ABN AMRO gewerkt om daarna zelfstan-

Tussen de vensters van Inge Bečka's huis glinsteren bronzen ringen.

dig ondernemer te worden, met cursussen over creatief denken voor, met name, financiële instellingen. Mijn keramiek is toen een beetje in de verdringing gekomen. Maar via een bevriende keramist ben ik in Jingdezhen terechtgekomen, al eeuwenlang de porseleinhoofdstad van China. Ik wilde er een paar weken gaan werken, maar volgens mijn vriendin was dat te kort. Ik waagde de sprong en heb mij twee maanden lang laten onderdompelen. Dit is het allerliefste wat ik wil, wist ik. En daarom kom ik er steeds weer terug."

HOOFD VOL IDEEËN

Inge Bečka waagt zich aan van alles: vazen, keramiek voor aan de wand, borden, schalen, kopjes, porselein in de vorm van bakstenen, bloemenvazen, vrije vormen alles gemaakt van porselein. "De afgelopen tien jaar werk ik bijna ieder jaar twee maanden per jaar als artist in residence in Jingdezhen. Ik heb dan een kamertje in de zogenaamde *Sculpture Factory*. Daar,

‘Ik ga mijn eigen weg
en zoek steeds het avontuur’

‘Chinezen zijn ambachtelijk heel goed, wij westerlingen zijn meer vrije geesten. De combinatie werkt geweldig’

van tulpen naartoe brachten om te laten afbeelden op het keizerlijk porselein dat in grote hoeveelheden naar Nederland werd geëxporteerd.”

De keramiekkunstenaar en ontwerper heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt door met porselein te werken. “Porselein kun je niet met de hand bewerken zoals je dat met klei kunt doen”, legt ze uit. “Het materiaal is verfijnder dan onze Europese klei en heel stevig. Het is feitelijk een luxe klei. Het heeft een dichte scherf, het wordt hoog gestookt en is vorstvast. Bijzonder is natuurlijk dat je erdoorheen kunt kijken als het met vakmanschap is gemaakt. Sowieso zie je de schoonheid ervan als je het porselein wit houdt, zoals bij deze Duralux-vormige glazen die ik met verknijpte blauwe Chinese transfers erop heb gemaakt. Ik hou ervan om bestaande vormen in een nieuwe context te plaatsen. Zoals deze stukken rioolpijp die ik tijdens een wandelingetje bij een winkel in Jingdezhen vond en heb omgezet in deze vazen.” Ze pakt een kussen van de bank: “Met deze geribbelde stoffen van Mariëtte Wolbert heb ik ook objecten gemaakt. Zo is onze co-productie de *Ridge Collection* ontstaan. Het is heel ingewikkeld om deze stof in porselein vorm te geven zonder dat het inzakt.”

Ergens anders in de ruimte staat een tulpenvaas. Becka: “Iemand vroeg me een tulpenvaas te maken. Dat zag ik in eerste instantie niet zitten, te afgezaagd. Maar toen kwam ik op het idee om een vaas te maken die je kunt stapelen, zo hoog als je wilt en in een zelfgekozen combinatie: de *Saggar Stack*. Ik ben met een prototype van de tulpenvaas naar de werkplaats van Cor Unum in Den Bosch gereden en ik ben heel blij dat ze daar nu gemaakt worden.” Met succes: ze worden over de hele wereld verkocht.

aan de oostzijde van China niet ver van Shanghai, werd vanaf de veertiende tot in de zeventiende eeuw al het porselein gemaakt voor de keizers van de Ming-dynastie. Door corona kon ik de afgelopen jaren niet naar China reizen. Ik heb dat enorm gemist, want mijn hoofd zit vol met ideeën. Jingdezhen is nog steeds de plaats van veel kennis: daar is het meeste witte porselein, al de technieken die nodig zijn, duizenden soorten glazuur en heel veel specialisten die me helpen bij het draaien van porselein, het maken van mallen en het gieten en bakken.” Een groot deel van de stad werkt in een eeuwenoude traditie. Veel kunstenaars uit de hele wereld komen hier hun werk maken, voor haar is het een inspirerende omgeving. Becka: “Nadat ik er tien jaar geleden voor het eerst was geweest en kort daarna in Leeuwarden het Keramiekmuseum Prinsessehof bezocht, zag ik ineens wat ze daar al achthonderd jaar geleden hebben gemaakt en dat ontroerde me enorm. Daar werd ook het porselein vervaardigd dat wij hier in Nederland met ons Delfts aardewerk probeerden na te maken. Het was de plek in China waar in de zeventiende eeuw de Hollanders prenten

Van de geribbelde stoffen van Mariëtte Wolbert vervaardigde Becka objecten, het begin van de co-productie *Ridge Collection*. “Het is heel ingewikkeld om deze stof in porselein vorm te geven zonder dat het inzakt.”

ANOTHER BRICK ON THE WALL

Naast alle kennis en ervaring is Jingdezhen voor de keramiste vooral een plek waar ze zich volledig kan concentreren. "Er is geen afleiding en ik ben zeven dagen per week veertien uur per dag bezig in mijn atelier", vertelt Bečka. "Dat doen de Chinezen daar zelf ook en dat inspireert mij enorm. Chinezen zijn heel goed met het ambachtelijke, wij westerlingen zijn meer de vrije geesten. De combinatie werkt geweldig. Ik ben bij alle fases aanwezig en kies mijn eigen glazuur. Voor het glazuren kies je een kleur, maar het resultaat is altijd een verrassing. Niet alleen welke kleur het precies wordt of hoe de kleuren op elkaar inwerken, maar ook hoe het glazuur soms interessante scheurtjes krijgt. Die verrassing maakt het spannend en het is dan de taak van een kunstenaar om daar iets mee te doen, iets te maken dat net wat anders is dan je hebt

kunnen verzinnen of plannen."

Ze wijst naar een tientallen geglazuurde, porseleinen objecten in de vorm van bakstenen die op tafel liggen. '*Another Brick on the Wall* is gebaseerd op een baksteen die ik in Jingdezhen gevonden heb en waarvan ik een mal heb laten maken. De baksteen was afkomstig van een eeuwenoud gebouwtje dat net was afgebroken. Dit project is dus een soort ode aan de plek waar iedereen een klein onderdeelje is van het hele proces van keramiek maken."

De keramiste bewandelde niet een standaard kunstenaarspad. "Omdat ik een andere achtergrond heb dan veel andere kunstenaars, heb ik geleerd dingen anders aan te pakken. Meer dan eens heb ik gehoord dat kunstenaars voelden dat ze door docenten van hun pad zijn afgeduwd en dat pas veel later weer hebben teruggevonden. Ik voel me vrijer, ga mijn eigen

Another Brick on the Wall is gebaseerd op een baksteen van een eeuwenoud Chinees gebouw, waarvan Bečka een mal liet maken.

'Het is de taak van een kunstenaar om iets te maken dat altijd net anders is dan je hebt kunnen verzinnen of plannen'

Stukken rioolpijp uit een winkel in Jingdezhen transformeerde de kunstenaar tot deze vazen.

weg en zoek daarbij steeds het avontuur. Ik maak wat ik leuk vind: mijn moeder had het over 'aantrekkelijk werk'. Nog steeds vind ik het fijn om zowel mijn linker- als rechterhelft aan het werk te zetten. Samen met curator en interieurarchitect Karel Bodegom, textielontwerper Mariëtte Wolbert en beeldend kunstenaar Piep van Sante hebben we *Midsummer Inspiration* opgezet, een verrassend kunst- en designfestival in Loods 6 in Amsterdam, waarbij zo'n dertig kunstenaars en ontwerpers samen hun werk aan de wereld laten zien. Daar komt het zakelijke en creatieve samen. Ook dat inspireert me."

BEZOEKEN

Art & design-festival *Midsummer Inspiration*

Amsterdam

www.midsummerinspiration.nl

18 en 19-06

Galerie Zinc

Bergen

www.zincexposities.nl

21-05 t/m 06-06

Once upon a time

Het is de droom van menig verzamelaar: een collectie die kan wedijveren met die van musea. De Parnassia-collectie kan dit. De eigenaar wil anoniem blijven. Dankzij het begeleidende boek leren we hem een beetje kennen. "Ik houd van het verhaal, liefst met historische of mythologische thema's, en van de materialen. De techniek is voor mij minder belangrijk."

TEKST: MARGRIET VAN SEUMEREN

Tijdens een bezoek aan een kijkdag van een veilinghuis viel het oog van een verzamelaar op drie pendules. Puur omdat hij ze mooi vond kocht hij de klokken. Het was het begin van een omvangrijke, kwalitatief hoogwaardige verzameling van pendules die vaak in een museum niet zouden misstaan, de Parnassia-collectie. Om meer bekendheid te geven aan dit specifieke verzamelgebied wijdde de eigenaar er een boek en een tentoonstelling aan. En zo verrees een pop-up-museum aan het Museumplein in Amsterdam. Een monumentaal pand is tijdelijk getransformeerd tot het decor van pendules. Ter geruststelling: ze zijn stilgezet, opdat de bezoeker niet horendol wordt van het tikken en het slagwerk. De oeuvrecatalogus is lijvig. Hierin wordt de collectie op een gedegen wijze beschreven door de kunsthistoricus en kenner van Franse klokken Jean-Dominique Augarde. De Parnassia-collectie bestaat enkel uit Franse exemplaren en bestrijkt vooral de periode in Parijs rond de wisseling van de 18e naar de 19e eeuw. In die tijd stond de Franse pendule in hoog aanzien. Zelfs een minister bemoeide zich ermee. Jean-Antoine Chaptal, minister van Binnenlandse Zaken onder Napoleon, schreef tussen 1800 en 1804 dat er op dat moment zo'n 800 tot 900 pendulewerkplaatsen in Parijs waren, waar zo'n 6.000 mensen werkten. "Tot het opheffen van het gildesysteem in 1791, tijdens de Franse Revolutie, werden de deelbewerkingen aan de klokken in gespecialiseerde ateliers uitgevoerd", vertelt Caroline Rhodius, curator van de tentoonstelling "De verschillende disciplines, nodig om een pendule te kunnen maken, zoals van de beeldhouwer, de ciseleur en de vergulder, waren gescheiden. Vanaf 1791 ontstonden er speciale pendulewerkplaatsen en kwam de samenwerking tussen deze disciplines tot stand."

Rond de eeuwwisseling van de 18e naar de 19e eeuw stond de Franse pendule in hoog aanzien. Zelfs een minister bemoeide zich ermee.

SPEKTAKELSTUKKEN

Voor de eigenaar van de Parnassia-collectie, die anoniem wil blijven, is de manier van uitbeelden belangrijk: het uiterlijk en de uitvoering van de kast van de pendule. Rhodius: "De contrasten van de materialen, de verschillende soorten marmer, het vuurvergulde brons met gepatineerd brons en witgoud spreekt de eigenaar aan. Het gaat hem vooral om wat de klok verbeeldt, zoals de mythologie, de geschiedenis en de spannende verhalen."

Zo zijn de val van Troje, de geschiedenis van Rome en Egypte, dieren en allegorieën belangrijke thema's in de privéverzameling. De pendules zijn vervaardigd door de beste 'bronziers' oftewel bronsmakers van de gouden eeuw van de Franse toegepaste kunst, onder wie Pierre-Philippe Thomire (1751-1843), Jean-Simon Deverberie (1764-1824) en Claude Galle (1759-1815). De Parnassia-collectie kan zich meten met pendules uit musea als het Louvre en het Metropolitan, maar ook met de Nederlandse koninklijke collecties van Paleis Het Loo en het Paleis op de Dam. "De vuurvergulde pendules stonden in de interieurs aan de hoven op de schouwen en waren vaak de duurste stukken in de ruimte", vertelt de curator.

De pendules zijn vervaardigd door de beste bronsmakers van de gouden eeuw van de Franse toegepaste kunst.

“De klokken waren echt spektakelstukken.” Met vallen en opstaan is de verzameling ontstaan. De eigenaar heeft veel geleerd van de Franse antiquair van La Pendulerie. Hij ontmoette hem voor het eerst op de TEFAF in Maastricht. “In het begin maak je fouten en schaf je stukken aan die je twintig jaar later niet meer zou aankopen”, zegt hij. “Naarmate je meer verzamelt leer je mensen in het vak kennen. Door te blijven verzamelen komt de lat steeds hoger te liggen.”

Pendules zijn vaak niet gesigneerd. Maar de uurwerken werden op de emailen wijzerplaat wel met enige regelmaat voorzien van de handtekening van de uurwerkmaker. Hooguit is van de omkasting van de pendules de werkplaats bekend. Zo signeerde de klokmaker bij de werkplaats Deverberie en Co de wijzerplaat die, net als het uurwerk, vaak apart werd geleverd. Ontwerptekeningen kwamen van de fabrieken en soms van beeldhouwers. De Franse beeldhouwer Houdon heeft bijvoorbeeld voor diverse klokken de figuren vervaardigd.

BEZOEKEN

Pop-up-museum *Once Upon a Time*
Museumplein 4, Amsterdam
21-05 t/m 30-10

LEZEN

Une Odyssée en Pendules, Chefs-d'oeuvre de la Collection Parnassia, door Jean-Dominique Augarde
Éditions Faton
Frans- en Engelstalig
Prijs: € 225
www.faton-beaux-livres.com/livre/une-odysee-pendules.52695.php

De list van Zeus

Zeus was verliefd op Leda, de vrouw van de Spartaanse koning Tyndareos. Om de liefde met haar te kunnen bedrijven verzon hij een list, veranderde in een zwaan en vroeg Venus om zich te transformeren in een adelaar. Deze joeg de zwaan recht in de armen van Leda. Jean-Simon Deverberie maakte in 1799 een levensgroot ontwerp van de mythe. Van de tekening, in het bezit van de Bibliothèque Nationale in Parijs, werd later een gravure gemaakt die de basis vormt van deze pendule. De fries onder de klok is gedecoreerd met een vaas, vruchtenguirlandes en laurierbomen.

Deverberie & Cie, *Leda en de Zwaan*, 1803-1805. Geel-, verzilverd en vuurverguld brons, 58,5 x 44,5 x 15,5 cm. Foto: R. Gerritsen.

De tijd vangen

In deze pendule van André-Antoine Ravrio bewegen niet de cijfers, maar de wijzerplaat. Een vrouw houdt een doek voor de tijd, opdat ze niet ouder wordt. Er bestaat een vergelijkbare pendule van Claude Galle, alleen ontbreekt daar de cupido. Cupido heft zijn linkerhand op en probeert met zijn boog het doek van het uurwerk te trekken, omdat hij juist wel ouder wil worden. Twee andere exemplaren van deze klok zijn bekend, in Sammlung Herzoglicher Kunstbesitz SCG in Schloss Callenberg en in Villa Masséna in Nice.

André-Antoine Ravrio, *Liefde verbergt de tijd*, 1813, vuurverguld brons, marmer. 72 x 42 x 26,5 cm. Foto: R. Gerritsen.

Vakmanschap

De belangstelling voor klokken en het vakmanschap is nergens zo ontwikkeld als in Frankrijk. Rond 1800 werkten er in Parijs alleen al zo'n zesduizend klokmakers. De klokkenindustrie vertegenwoordigde daar toen een waarde van 20 miljoen francs. Het niveau van de bronziers, de werklieden die de bronzen ornamenten vervaardigden, was zeer hoog. Het is curieus dat de namen van deze bronskunstenaars onbekend zijn gebleven.

Gekuiste klok

Het beroemde schilderij *De Sabijnse vrouwen tussen de strijdende partijen* (1799) van Jacques-Louis David (1748-1825) was de inspiratie voor deze klok. Omdat het schilderij indertijd controversieel was vanwege de naakte mannen op de voorgrond, is deze klok zo ontworpen dat het klokken-spel van Romulus met een mantel bedekt kan worden. De pendule geeft het moment weer dat de Sabijnse vrouwen tussen Romeinse soldaten en de Sabijnse mannen springen. Na hun ontvoering door Romulus waren zij achtergebleven en getrouwd met Romeinen. Door de verwijzing naar het Romeinse keizerrijk waren zulke historiestukken geliefd in de Napoleontische tijd. Vergelijkbare klokken zijn aanwezig in het Koninklijk paleis in Milaan, Buckingham Palace en de Hermitage.

François Timothée Matelin, *De Sabijnse vrouwen tussen de strijdende partijen*, 1800-1815, vuurverguld brons, marmer, 87,5 x 77 x 32 cm.
Foto: R. Gerritsen.

Zonneval

Deze klok, ooit in het bezit van de beroemde maker Claude Galle, is gebaseerd op een ontwerp van Pierre-Etienne Romain (1795-1823). Het is ook de enige klok die de val van Phaeton weergeeft. Phaeton, zoon van Helios, wil de zonnewagen van zijn vader besturen. Helios kan zijn zoon niets weigeren en staat het toe. Maar al snel merken de paarden dat niet de ervaren Helios de teugels vasthoudt en slaan op hol. Hierdoor komt de zonnewagen te dicht bij de aarde. Deze verschroeit en zo ontstaan de woestijnen. Jupiter grijpt in en werpt bliksemschichten naar de wagen, die naar beneden stort. Phaeton en de paarden komen om. Het verhaal van zijn zussen die van verdriet in populieren veranderen is afgebeeld op de marmeren basis van de klok. Vergelijkbare klokken stonden destijds in het Tuilerieënpaleis, het Élysée en het ministerie van buitenlandse zaken. Nu pronken ze in Anglesey Abbey en de Hermitage.

Pierre-Etienne Romain, *De val van Phaeton*, 1810-1820, vuurverguld brons, marmer, 67,5 x 52 x 18,5 cm.
Foto: R. Gerritsen.

Muzikale neushoorn

In 1515 werd een neushoorn naar Europa gebracht. Een sensatie. Albrecht Dürer maakte er een houtsnede van, die ruim 200 jaar voor veel kunstenaars als voorbeeld diende van hoe een neushoorn eruit zag. In 1741 arriveerde in Europa andermaal een neushoorn, die als een diva, genaamd Clara, over het hele continent werd vervoerd. In die tijd maakte De Saint-Germain deze pendule met de prent van Dürer in het achterhoofd, onder meer te zien aan de rughoorn, een haak om de neushoorn te takelen. Toen dit misverstand bekend werd maakte hij een tweede versie zonder haak. Deze wordt vanaf september getoond in het Rijksmuseum. In de basis van de klok schuilt een muziekdoos, voorzien van een carillon met dertien klokken en 23 hamers.

Jean-Joseph de Saint-Germain, *De Ganda (pantserneushoorn) naar Albrecht Dürer*, ca. 1743-1749, vuurverguld en gepatineerd brons, 76 x 54,5 x 37,5 cm (inclusief muziekdoos). Foto: R. Gerritsen.

Hoefgekleter

Dit is mogelijk een van de vroegste en meest indrukwekkende zegewagenklokken die ooit zijn gemaakt. De klok vervaardigd in de werkplaats van Pierre-Philippe Thomire, vertelt het verhaal van de zonnegod Apollo die met zijn vierspan het firmament afreist. Iedere ochtend verlaat hij zijn paleis in het oosten om 's avonds vanuit het westen weer terug te keren. Een imposant exemplaar, niet alleen door het formaat maar ook door de houding van de aanstormende paarden, die in hun vaart enigszins worden afgeremd. Vergelijkbare klokken staan in de Hermitage en in Buckingham Palace.

Pierre-Philippe Thomire, *Apollo rijdt zijn zonnwagen over de dierenriem*, 1796-1805, vuurverguld en gepatineerd brons, marmer, 74 x 75 x 22 cm. Foto: R. Gerritsen.

De ciseleur

"De ciseleur heeft de taak om het metaal te laten spreken: de bloem van de opperhuid, de vlezigheid, de mazen van het weefsel, de nerven van de bladeren, het moiré van de bloemen – al die delicate oneindigheid die het oog streelt en kleur en ziel geeft aan de materie." (Lucien Falize (1842-1897))

Als een olifant in een pendulekast

Deze olifantenklok maakt deel uit van een serie van veertien. Alle olifanten dragen een zetel met kantelen waarin het mechanisme is verwerkt. Hierin bewegen de ogen, oren, slurf en staart. De klokken van Hubert Martinet werden geroemd om diens vakmanschap, decoraties, de uitdrukking en de natuurlijke bewegingen. Hoewel hij vaak in Parijs was te vinden, signeerde deze juwelier, uitvinder en klokmaker en -mechanicus zijn werk altijd met 'London', omdat hij geen lid was van de Franse vereniging *Maîtres Horlogers*.

Hubert Martinet, *Olifantpendule met mechaniek*, ca. 1770-1777, brons en verguld messing, marmer. 47,5 x 40,5 x 22,5 cm. Foto: R. Gerritsen.

Eerste pendule met een mechaniek

Pendule d'éléphant van Hubert Martinet was de eerste pendule met een mechaniek. Om het geheel weer goed te laten functioneren was een complexe operatie. Alle onderdelen moeten in goede staat verkeren en de juiste afmetingen en verhoudingen hebben. Alle details moeten kloppen. Hoe is het verguldsel? Is het uurwerk origineel en klopt dat qua datering met de kast? Is het gesigineerd, sluit het uurwerk goed aan? Is er een ontwerp-tekening? Elke pendule wordt na aankoop uit elkaar gehaald en vakkundig gereinigd door La Pendulerie. Ook de uurwerkmaker buigt zich erover en restaureert waar nodig het mechaniek.

Santiago Ydañez, *zonder titel*, 2020, acryl op papier, 42 x 29,7 cm. © De kunstenaar / The Clown Spirit.

Narren & clowns

Remedie tegen droefheid?

De clown roept een scala aan positieve, maar ook negatieve associaties op, getuige het werk van diverse kunstenaars. Deze figuur evolueerde door de eeuwen heen in een al even groot scala aan persoonlijkheden, met dito uitmonsteringen en functies. Hij is nooit uit de mode geweest, maar treedt deze maanden extra voor het voetlicht, in diverse exposities.

TEKST: CHRISTOPHE DOSOGNE

Hoewel clowns al lang bekend zijn in onze cultuur hangt er soms nog een zeker taboe rond die komische figuren. Kunstenaars die de spot willen drijven met de dwalingen en ijdelheden van onze tijd maken dankbaar gebruik van clowns, als een soort tegengif. Een clown is nu eens triest, dan weer euforisch, vaak lachwekkend, maar soms ook angstwekkend. Zouden we hem kunnen missen? Niemand speelt hem echt graag. Is een tentoonstelling over clowns en hun dolle fratsen niet meteen ook een kritiek op hun meest venijnige kant?

Verschillende tentoonstellingen, in steden van Namen en Binche tot Parijs, zetten de clowns momenteel in de schijnwerpers, samen met hun collega's, de narren en de harlekijnen. Wie de draak wil steken met de gevestigde orde, normen en figuren maakt traditiegetrouw gebruik van een grap, een fopperij of een spelletje. Met één welgemikte opzienbarende stunt in de media, een provocatie in het openbaar of groteske overdrijving kan een clowneske figuur iets of iemand genadeloos onderuithalen. De curatoren van de tentoonstelling *Le Royaume des Clowns*, in La Maison du Danemark in Parijs, zien de clown zo: "In wezen is het ook een wijze figuur, maar al te goed bewust van onze eindigheid en machteloosheid. Stervelingen, ontredder in het aanschijn van de dood, geeft hij de kracht het bestaan luchthartiger op te vatten." Ook de Deense wijsgeer en theoloog Søren Kierkegaard (1813-1855) prees deze idiote vorm van humor als zijnde heilzaam. "Die lach, die idiotie is bezwerend tegenover ons aller lot,

Bij Lars von Trier is de clown donker en bijtend, en in de wrede satiren van Henrik Plenge Jakobsen een vervelende etter.

want in het koninkrijk der mensen eindigen we allen nietig en naakt als pieren, of je nu dienaar, clown of koning bent."

De tentoonstelling, die de clown ziet als een metafoor voor de Scandinavische spot, belicht verschillende facetten van dit personage. Bij Lars von Trier (°1956) is hij donker en bijtend, terwijl hij in de wrede satiren van Henrik Plenge Jakobsen (°1967) een vervelende etter is. Voor het hedendaagse publiek is de clown een figuur van vlees en bloed, schijnbaar naïef en grijnzend in de schilderijen van Magnus Andersen (°1987), narcistisch en opgeblazen met helium bij Esben Weile Kjær (°1992), seksueel ambigu als de Pinocchio van Tora Schultz Larsen (°1991), terwijl hij in de performances van Christian Falsnaes (°1980) afwisselend kunstenaar en waarnemer is. Dit laatste doet trouwens denken aan de clowns van de Zwitserse kunstenaar Ugo Rondinone (°1964) die in 2016 het thema waren van een magistrale tentoonstelling in Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam. Vijf- en veertig levensgrote sculpturen van clowns

Armand François Henrion, *Pierrot fumant une pipe*, 1930, olieverf op doek, 217,8 x 14 cm. Christie's, Londen, 19-07-2017. © Christie's Images Ltd. £ 2.125 (€ 2.420).

beschreven er een dag uit het leven van een individu. Die bijzonder kleurrijke installatie legde alle aspecten van het menselijke bestaan bloot. De makkelijk herkenbare figuur van de clown is opvallend sterk aanwezig in de Nederlandse collecties, van het Van Gogh Museum tot het virtuele Circusmuseum en het Kröller-Müller Museum. Dit laatste herbergt een verschrikkelijke *Clown*, uitgebeeld door de hyperrealistische kunstenaar Charley Toorop (1891-1955) voor de ruïnes van Rotterdam, zwaar beschadigd door de Duitse bombardementen in 1940. De clown als tegengif tegen of satire op de moorddadijge waanzin van een wereld die gek geworden is. Die traditie dateert van het begin van de 16e eeuw, met de befaamde figuur van de *Lachende zot* (ca. 1500), toegeschreven aan de Amsterdamse schilder Jacob Cornelisz. van Oostsanen (ca. 1470-1533).

IN DEN BEGINNE WAS ER DE NAR

Het woord 'clown' is ontleend aan het Engels. Oorspronkelijk zou het afstammen van het Germaanse *klönne*, dat boerse man of lomperik betekent. Van ongelikte beer ging het later naar nar of zot. Vanaf de 18e eeuw verwees de term specifiek naar een pantomimespeler of een personage uit de harlekinales en het circus. Het Internationaal Museum van het Carnaval en het Masker in Binche focust op de professionele entertainers die de narren van weleer waren. Sinds de middeleeuwen bekleden ze een speciale plaats in de westerse cultuur. Een nar was soms iemand die door afwijkende geestelijke of lichamelijke eigenschappen spontaan de lachlust opwekte. Hij kleepte zich vaak in een speciaal voor hem gemaakt pak, voorzien van zogenaamde narrenbellen. Soms droeg hij een staf,

Fabien Mérelle, *Manège*, 2016, Siliconen, carrouselmechanisme, textiel, verf, 100 x 18 x 12 cm, houten sokkel 40 x 40 x 100 cm. © De kunstenaar / The Clown Spirit.

De nar was een ambigu personage, balancerend op de rand van de waanzin maar tegelijk zeer evenwichtig en een vat vol levenswijsheid

ook wel narrenstok of zotskolf genoemd. De nar bekleedde een bijzondere sociale positie. Enerzijds leek hij onderaan de sociale ladder te staan, anderzijds was hij bij machte leden en gasten van het hof te doorgronden en voor de gek te houden. Hij kon ingaan tegen de heersende opvattingen, zonder dat hij ervoor gestraft werd. In die zin had hij juist een hoge sociale status. De term 'nar' komt mogelijk van het laat-Latijnse *nar(r)ire*, dat 'bespotten' betekent. De hofnar was niet alleen een professionele entertainer, hij was ook een 'wijze gek', een raadgever. Het was dus een ambigu personage, balancerend op de rand van de waanzin, maar tegelijk zeer evenwichtig en een vat vol levenswijsheid. Als koning van het carnaval droeg hij vaak een masker. Hij kon zich alles permitteren, hoe gek ook. Waanzin is soms wijzer dan de wijsheid zelf.

Tot de vaste uitrusting van de nar behoren ook een met lucht gevulde varkensblaas, verwijzend naar zijn gebrek aan inhoud, een vossenstaart, refererend aan zijn sluwheid en onbetrouwbaarheid, en een worst, waarvan de fallische vorm symbool staat voor de vleselijke lusten van de hartstochtelijke man die zich niet kan beheersen. Omstreeks de 15e eeuw kwam daar nog de typische zotskap bij, met groteske uitsteeksels, verwijzend naar de hoorns van de duivel, met wie hij verwant zou zijn. Vanaf de middeleeuwen was hij de enige die de ongezouten waarheid mocht zeggen tegen de koning, onder het mom van dwaasheid. Zijn openhartige en spottende commentaren zorgden nu eens voor gelach, dan weer voor verontwaardiging. Voortdurend balanceerde hij op de grens tussen artificiële gekheid en wijsheid. De nar groeide uit tot een boegbeeld van het humanisme, waarvan de waanzin een geliefd thema was. Denk aan de *Lof der zothed* van Erasmus. De zot spot met de ondeugden van de mens en stelt de wantoestanden van een gek geworden wereld aan

de kaak. De nar werd veelvuldig uitgebeeld door Noord-Europese graveurs. Ook in onze tijd blijft hij fascineren, doordat hij de vaak verwaande elites in hun hemd zet.

THEATER, CIRCUS EN CLOWNS

In het Italië van de 16e eeuw bestonden in de commedia dell'arte, een deels geïmproviseerd kluchtspel, diverse clowneske personages, zoals de bijzonder populaire harlekijn en de polichinel (janklaassen). Het kostuum van de harlekijn, met ruiten die hij zelf had aangenaaid, groeide uit tot het symbool van duivelse vindingrijkheid en verzet tegen de heersende klasse. De pantomime zou dit personage overnemen.

In de 18e eeuw werd het de spilfiguur van de harlekinades.

De figuur van de clown, ook paljas of pias genoemd, onlosmakelijk verbonden met het circus, heeft dezelfde oorsprong. Ook hij stamt af van de commedia dell'arte. In het Engeland van de 18e eeuw dook hij voor het eerst op, met name in het paardencircus. Om hun programma's extra cachet te geven deden de circusdirecteurs een beroep op boerenknechten die zelf geen paard konden rijden, als 'opvullertje' tussen de optredens van de ruiters door. Ze speelden de rol van sullige helpers die het publiek aan het lachen maakten, zowel door hun boerse kledij, een schril

De nar werd veelvuldig uitgebeeld door de Noord-Europese graveurs. Ook in onze tijd blijft hij fascineren, doordat hij de vaak verwaande elites in hun hemd zet.

Marina Abramović, *The Sad Clown*, 2020, kleurenprint, 29,7 x 29,7 cm. © De kunstenaar. Met toestemming van Marina Abramović Archives.

Charlery Toorop, *Clown voor de Ruïnes van Rotterdam*, 1940-1941, olieverf op doek, 150 x 110 cm. Otterlo, Kröller-Müller Museum, inv. KM 101.426.

Met één welgemikte opzienbarende stunt in de media, een provocatie in het openbaar of groteske overdrijving kan een clowneske figuur iets of iemand genadeloos onderuithalen.

contrast met het mooie kostuum van de andere artiesten, als door hun komische gedrag, soms tegen wil en dank. Die clowns volgden de bewegingen van de opgevoerde circusnummers, waarbij ze die karikaturiseerden, ter vermaak van de toeschouwers. Gaandeweg werden het volwaardige acts, minder boertige. Hun kostuum, nu gemaakt van nobele stoffen, werd ook steeds zwaarder, door het gebruik van – vaak witte – pailletten. Uiteindelijk zouden ze een team vormen met de August, de domme clown. Die laatste, voorzien van een lachwekkende rode neus en reusachtige schoenen, werd hét komische personage bij uitstek, de clown die

diende als aangever. Dit succesduo is nog steeds een vaste waarde in het moderne circus. Geleidelijk aan wist de August het publiek aan het lachen te brengen zonder de witte clown als tegenspeler. Uiteindelijk werd hij een op zichzelf staand personage, een solovedette. Het is ook die figuur die men het vaakst aantreft in de hedendaagse beeldende kunsten, soms in een schizofrene rol: neerslachtig, vrolijk, opvliegend, verliefd of alles tegelijk, in een voortdurende interactie met de toeschouwers. Hij laat zijn emoties de vrije loop en sloopt de clichés en vooroordelen die het publiek beletten helder te zien.

CLOWNOFOBIE

In de loop van de 20e eeuw evolueerde het personage van de clown van het archetype van de malle figuur die het publiek moest doen lachen tot een steeds kwaadaardiger personage, en uiteindelijk zelfs tot een regelrechte duivel. Denk maar aan de van gedaante verwisselende demonische figuur uit de roman *It* (1986) van Stephen King, die de aantrekkingskracht die hij als clown uitoefent op kinderen misbruikt om ze te folteren of vermoorden. Het personage van de Joker uit de *Batman*-films misstaat trouwens niet in dit rijtje. Een zekere 'clownofobie' ligt dus voor de hand, maar het personage blijft niettemin fascineren. Gefascineerd is alvast ook curator Joanna De Vos, de achterkleindochter van circusdirecteur Frans De Vos (1880-1936). In Namen pakt ze uit met een dubbeltonstelling, in Le Delta en in de Belgian Gallery, waar hedendaagse kunstenaars hun heel eigen kijk op de clown presenteren. "De melancholische kunstenaar, de serieuze clown, de komische kunstenaar, de tragische clown, de idiote kunstenaar, de subversieve clown, de troostende kunstenaar ... Allen bezitten ze de gave het banale van het leven te overstijgen, anders te zien, te voelen en te denken dan hun medemens", zegt De Vos, die kunstenaars als Carlos Aires, Kendell Geers, Marie-Jo Lafontaine, Johan Muyle, Femmy Otten, Erwin Olaf en Hans Op de Beeck vroeg een portret van zichzelf als clown te maken. Gezien de vele positieve reacties raakt de clown nog altijd een gevoelige snaar, zowel artistiek als symbolisch. De kritisch-komische clown steekt net als vroeger feilloos de draak met de vermeende achtbaarheid van de bourgeoisie en de heersende klasse. De tentoonstelling in Musée Rops is klassieker en historischer

Katie O'Hagan, *Media Circus*, 2019, olieverf op doek, 40,6 x 30,5 cm. © De kunstenaar / The Clown Spirit.

Sasha Frolova, *Koningin der Clowns*, 2020, fotografische afdruk, 42 x 29,7 cm.
© De kunstenaar / The Clown Spirit.

Dodi Espinosa, *Saltimbanqui Profile*, 2018, brons en touw.
© De kunstenaar met toestemming van Trampoline Gallery / The Clown Spirit.

De zot spot met de ondeugden van de mens en stelt de wantoestanden van een gek geworden wereld aan de kaak.

opgevat, met een focus op de 19e eeuw en de leefomstandigheden van die straatkunstenaars en de dieren die hen op hun reizen begeleidden. Net als Félicien Rops, die niet het podiumgebeuren maar het gebeuren achter de schermen afbeeldde, hebben tal van andere schilders een sociale visie op die heel aparte wereld geboden. Hoe dan ook, de carrière van de clown is nog lang niet ten einde.

BEZOEKEN

Le Royaume des Clowns

Le Bicolore – Maison du Danemark
Parijs
www.maisondudanemark.dk
t/m 08-05

Bouffons! Eloge de la Fou'losophie

Musée international du Carnaval
et du Masque
Binche
www.museedumasque.be
www.museebinche.be
t/m 11-09

The Circus We Are!

Musée Félicien Rops / Le Delta
Namen
www.museerops.be
www.ledelta.be
13-05 t/m 25-09

The Clown Spirit

Belgian Gallery
Namen
www.belgiangallery.com
13-05 t/m 10-09

SURFEN

www.circusmuseum.nl

Christoffel Pierson, *Nis met valkerijuitrusting*, ca. 1660-1670, olieverf op doek, 80,5 x 64,5 cm. Washington, National Gallery of Art. Met toestemming van National Gallery of Art, Washington.

Trompe-l'oeil

Uit het leven gegrepen

Gouden Eeuw-schilder Christoffel Pierson waagde zich met *Nis met valkerijuitrusting* aan een van de meest beoefende thema's binnen de beeldende kunsten: de trompe-l'oeil. Voor een valkenier waren de jachtattributen in het werk van Pierson uit het leven gegrepen – letterlijk. De kunstenaar hoopt namelijk dat wij in zijn optische vallopen, dat we vruchteloos naar de uitrusting op zijn doek reiken.

TEKST: CELINE DE GEEST

Als sinds de Griekse oudheid proberen kunstenaars met allerlei optische kunstgrepen de indruk van driedimensionaliteit te wekken. Het doel, ook in de renaissance, de barok, de romantiek en zelfs vandaag: de kijker bedriegen, op het verkeerde been zetten. De vroegste voorbeelden zijn terug te vinden in de Griekse literatuur. Een oude Griekse legende gaat over een wedstrijd tussen twee beroemde schilders. De ene, Zeuxis (geboren rond 464 v. C.), had een tros druiven geschilderd die zo realistisch was dat er vogels op afkwamen. Zijn rivaal, Parrhasius, vroeg Zeuxis vervolgens om naar een van zijn schilderijen te komen kijken, verborgen achter een paar gordijnen in zijn studeerkamer. Zeuxis probeerde de gordijnen, die eigenlijk deel uitmaakten van het schilderij zelf, tevergeefs open te schuiven, en zo won Parrhasius de wedstrijd. Later waren ook de Italiaanse renaissancekunstenaars gefascineerd door perspectief, dat toegepast werd in fresco's die de ruimte groter moesten doen lijken dan ze in werkelijkheid was. In de Lage Landen werd de trompe-l'oeil in de 17e eeuw een populaire oefening binnen het stilleven. De Haagse schilder Christoffel Pierson (1631-1714) was een van de eerste kunstenaars die zich specialiseerde in trompe-l'oeilschilderijen van jachtuitrusting. Dat specifieke schildergenre kwam voort uit de toen bloeiende jachtcultuur. De jacht was in de zeventiende eeuw een populaire bezigheid van de Nederlandse adel. De valkerij in het bijzonder beleefde in die eeuw haar absolute hoogtepunt, en deze was nog tot 1792 voorbehouden aan edellieden. Den Haag, de geboortestad van Pierson en de plek waar de prins van Oranje hun hoofse residentie hadden, werd

In de Lage Landen werd de trompe-l'oeil in de 17e eeuw een populaire oefening binnen het stilleven.

het centrum van de jacht. Maar Pierson begon pas jachtattributen te schilderen nadat hij met zijn gezin naar Gouda was verhuisd en benoemd werd tot poorter, een burger die bijzondere politieke en economische rechten genoot. Het is niet uitgesloten dat hij geïnspireerd was door Anthonie Leemans, zijn leeftijds- en stadsgenoot die met zijn jachtstilleven bijzonder veel succes oogstte. Pierson benadrukte in zijn trompe-l'oeiljachtstukken met valkerij-elementen het driedimensionale effect met illusionistisch geschilderde lijsten en nissen. In *Nis met valkerijuitrusting* zien we die elementen opgesteld in en rond een nis met een houten kader in een wit gestucte muur. In de gewelfde nis leunt een jachthoorn tegen een kleine vogelkooi, met daaronder een net en een pijl en boog. Op de kooi staat een opvallende valkenkap met een rode pluim. Deze kap werd door de valkenier over de kop van de valk geplaatst wanneer de valk niet werd opgelaten. Aan de kooi hangen twee verschillende soorten fluitjes. Links van de nis hangen een kruitzak en kruithoorn en rechts hangt een schoudertas. De sterke contrasten van licht en schaduw brengen leven in het beeld en geven het gevoel dat een helder daglicht het tafereel overspoelt.

BEZOEKEN

Hyperreal. The Art of Trompe l'Oeil
Museo Thyssen-Bornemisza
Madrid
www.museothyssen.org
t/m 22-05

De reizende ster van Judith Leyster

Bij velen is Judith Leyster voornamelijk bekend als een leerlinge van Frans Hals. Alleen is zij vrijwel zeker niét door Hals opgeleid. Het is maar een van de vele misverstanden en vraagtekens die nog bestaan rond deze zeventiende-eeuwse schilder uit Haarlem. Zelfverzekerd kijkt ze ons aan vanaf haar vrolijke zelfportret. Maar wie was Judith Leyster, en wat laat ze na?

TEKST: CELINE DE GEEST

In werkelijkheid heeft Judith Leyster de basis wellicht niet bij Frans Hals maar bij Frans Pieterszoon de Grebber geleerd, net als Hals bekend om zijn groepsportretten. Het is kunsthistoricus Pieter Biesboer, 32 jaar lang curator van het Frans Hals Museum in Haarlem, die graag duidelijkheid schept over de opleiding van Judith Leyster. “De Grebbers dochter Maria, die hij ook tot schilder had opgeleid, zou een jong meisje als Judith Leyster in het atelier begeleid hebben. Zonder chaperonne konden deftige ongehuwde vrouwen zich in de 17e eeuw namelijk niet zomaar in het openbaar begeven.” En deftig was Judith Leyster ongetwijfeld. Haar vader was een succesvol textielhandelaar met een redelijk vermogen. Die rijkdom investeerde hij op een bepaald moment in een bierbrouwerij. “Dat pakte helaas verkeerd uit”, vertelt Biesboer. “Na zijn faillissement is hij op de vlucht geslagen naar een vrijplaats in Vreeland. Maar Judith bleef in Haarlem, bij haar zussen die met goeie Haarlemse burgers waren getrouwd. Uiteindelijk kon ze een eigen atelier openen waarin ze ook zelf enkele leerlingen begeleidde. Eén ervan stapte na een paar maanden over naar het atelier van Frans Hals. Zijn moeder eiste het leerlingengeld terug, maar Judith weigerde omdat de leerling hun overeenkomst niet nagekomen was.” De anekdote laat zien dat Leyster vrij zakelijk ingesteld was. En dat kon haast niet anders, want als vrouw in de schilderkunst moest ze haar mannetje staan. “Kwam je uit een kunstenaarsfamilie dan kon je in de voetsporen van je vader treden”, legt

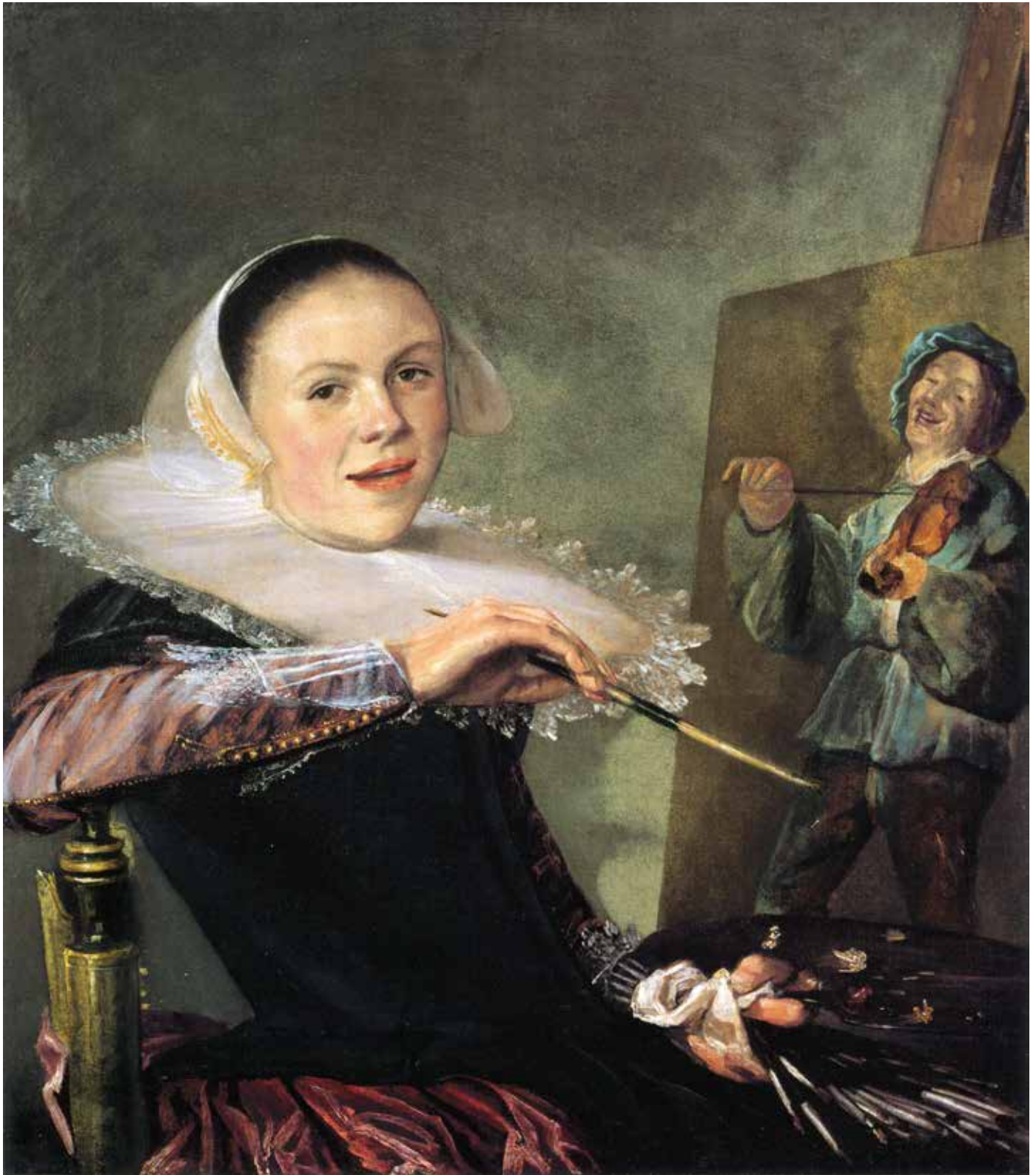
‘Dat sommige van Judith Leysters vroege genrestukken bijna levensgroot zijn toont durf’

PIETER BIESBOER

Biesboer uit. “Maar dat was bij Judith niet het geval. Bovendien kwam haar familie niet uit Haarlem en had ze dus weinig connecties. Na het faillissement van haar vader was de familienaam ook nog eens besmeurd. Ze moest echt opboksen tegen alles wat tegenzat.”

SCHILDERIJ ALS STATEMENT

Gelukkig dus, dat Leyster commercieel ingesteld was. Ze volgde de mode van dat moment in Haarlem, en keek naar het werk van Frans Hals, Dirck Hals en Jan Miense Molenaer, met wie Leyster uiteindelijk zou trouwen. Gaandeweg groeide haar naam, en in 1633 werd de kunstenaar toegelaten tot het Sint-Lucasgilde en kon ze zonder tussenpersoon werk verkopen. Judith Leyster was een van de slechts twee vrouwen die in de 17e eeuw tot het Haarlemse kunstenaarsgilde werden toegelaten. Hoe heeft ze dat voor elkaar gekregen? Biesboer: “Je moest onder meer kunnen bewijzen dat je schilderijen kon verkopen, dat er een commerciële toekomst in zat.

Judith Leyster, *Zelfportret*, ca. 1630, olieverf op linnen, 74,6 × 65,1 cm. National Gallery of Art, Washington D.C.

Wellicht heeft ze voordat ze lid werd van het gilde haar diensten aangeboden bij andere schilders. Het zou kunnen dat ze in ruil voor haar diensten haar eigen werken in het voorhuis van die schilders mocht ophangen en verkopen.”

Het ultieme bewijsmateriaal van haar kunnen leverde Leyster al in 1630 af,

met haar opvallende zelfportret. Op een buitengewoon gewiekste manier presenteert ze zichzelf met palet en penselen, als een soort uithangbord voor wie ze is en wat ze kan. “Iedereen weet zo hoe je eruitziet, wat vertrouwen kan wekken”, verklaart Biesboer. “Het genrewerk dat op de schildersezels staat, de muzikant, heeft

ze in de aanbieding voor klanten. En dat je bij haar een kundig portret kan bestellen weet je ook ineens. Dat sommige van haar vroege genrestukken bijna levensgroot zijn toont durf. Het is een statement dat je niet zomaar maakt, want de verf en het linnen zijn duur, en het schilderen neemt ook veel tijd in beslag. Ze moet de garantie gehad

Judith Leyster was een van de slechts twee vrouwen die in de 17e eeuw tot het Haarlemse kunstenarsgilde werden toegelaten.

hebben dat ze het werk kon verkopen.” Haar latere werk wordt steeds kleiner en eenvoudiger, en van na 1635, het jaar waarin Leyster trouwt met Jan Miense Molenaer, is er nauwelijks werk bekend. Na het huwelijk gaat ze volledig op in de werkplaats van haar man. In zijn werk vinden we volgens Biesboer de hand van Judith Leyster terug. “Af en toe kan ze zichzelf nog manifesteren, in haar schilderij van een tulp bijvoorbeeld. Mogelijk heeft ze nog andere werken zelf gemaakt, maar die werden dan onder de naam van haar man verkocht.”

TOCH GEEN LEYSTER

Het resultaat is een vrij klein oeuvre. Niet alleen omdat Leyster slechts gedurende een korte periode gewerkt heeft, maar ook doordat een deel is verloren gegaan. Dat

haar werk zo vergelijkbaar is met dat van andere Haarlemse meesters, zoals haar echtgenoot en Dirck Hals, heeft daar volgens Biesboer mee te maken: “Zij produceerden en masse schilderijen, waarvan veel niet van denderende kwaliteit. Rond de tweede helft van de 18e eeuw geraakt die categorie van 17e-eeuwse tafereeltjes uit de mode.”

Toch blijft het de vraag of er niet nog schilderijen van Judith Leyster bestaan die, zoals dat in het verleden wel vaker het geval is bij werk van vrouwelijke kunstenaars, nog niet aan haar toegeschreven zijn. Volgens Biesboer is die kans klein. In de jaren tachtig suggereerde de Amerikaanse kunsthistorica Frima Fox Hofrichter dat Leyster een leerlinge van Frans Hals moet zijn geweest, en wees enkele werken die van Hals leken te zijn aan haar toe. Sindsdien zijn verschillende werken toch weer afgekeurd op grond van technisch onderzoek. “Van een *Kannekijker* hoopten we dat hij van Leyster was, maar het is een kopiist van Frans Hals, en ook een klein schilderijtje van een *Rommelpotspeler* komt bij nader inzien uit het atelier van Hals. Eerder werd al een *Luitspeler* weerlegd.” Ook de claim dat Leyster een leerlinge van Hals geweest zou zijn bleek onterecht. Omdat Hals enorm gevraagd was als leermeester worden schilders nogal gemakkelijk als ‘leerling van’ beschouwd. Biesboer: “We denken niet dat Judith Leyster bij Hals in het atelier heeft gewerkt. Ze heeft heel goed gekeken naar zijn werk, dat wel, maar ze heeft helemaal niet de techniek van Hals. Zij schildert vrij dik en opaak, terwijl hij zijn olieverf heel licht en transparant gebruikt, bijna alsof het een aquarel is. In Leysters *Twee kinderen met een kat* zien we goed hoe ze Hals probeert te benaderen en hoe ze de compositiepatronen overneemt. Dat doet ze ook met de thema’s en compositiepatronen van Dirck Hals. In het zelf verzinnen van ruimtelijke composities lag duidelijk haar zwakte.”

OP HET VERLANGLIJSTJE

Haar grootste kwaliteiten lagen elders. In de keuze van haar thema’s, bijvoorbeeld. In *Man die een vrouw geld aanbiedt* uit 1631 zien we een vrouw die ijverig met naaiwerk bezig is bij het licht van een olielampje. Een man benadert haar vanuit de schaduw en steekt een hand vol munten uit. Hij heeft een bontmuts op en zijn aanzoek ziet er niet erg eervol uit. Maar valt ze voor het geld dat hij aanbiedt? “Dat is een typisch

Judith Leyster, *Vrolijk gezelschap*, ca. 1629, olieverfschilderij op linnen, 74,4 × 62,9 cm. Collectie Noortman, Londen en Maastricht.

Judith Leyster, *Man die een vrouw geld aanbiedt*, 1631, olieverfschilderij op paneel, 30,8 × 24,2 cm. Mauritshuis, Den Haag.

Omdat Hals enorm gevraagd was als leermeester worden schilders nogal gemakkelijk als 'leerling van' beschouwd.

dilemma in het leven van een vrouw in de 17e eeuw", geeft Biesboer aan. "Je krijgt allerlei verzoeken en daaruit moet je kiezen. Een belangrijke beslissing zonder veel garanties. Meestal zie je in schilderijen dat de vrouw in die situatie voor mannen met verkeerde eigenschappen kiest. Judith Leyster kiest hier voor een andere invalshoek." Het grootste vraagteken dat nog overblijft is of er nog werken van deze kunstenaar bestaan en te vinden zijn. Een Judith Leyster staat op het verlanglijstje

van elke grote verzamelaar. "Werk van vrouwelijke kunstenaars is nooit op die manier gevraagd geweest en het aanbod is heel beperkt", weet Biesboer. Dat zien we ook op de veilingen, waar de afgelopen 25 jaar enkel werken uit de omgeving van Judith Leyster verschenen, of werken die aan haar werden toegeschreven, maar die nooit officieel erkend zijn. Vaak blijven ze onverkocht, soms halen ze een paar duizend euro. "Leyster is pas aan het einde van de 19e eeuw herontdekt,

Judith Leyster, *De vroege Brabantsson*, fol. 29 uit: *Tulpenboek*, 1643, zilverstift en aquarel op velijn, gesigeneerd JL*, Haarlem, 38,2 × 27,2 cm. Frans Hals Museum, Haarlem.

door Cornelis Hofstede de Groot. Hij heeft haar signatuur bekendgemaakt, de JL met de getekende ster van 'Ley-ster'. Daarna kwamen de verkeerde toewijzingen, in de jaren dertig door Juliane Harms en in de jaren tachtig door Frima Hofrichter. In de laatste jaren werd dat rechtgezet, en zo zet iedereen kleine stapjes. Na mijn tijd komt er vast weer een kunsthistoricus of kunsthistorica die de boel komt opschudden."

Mauritshuis
Den Haag
www.mauritshuis.nl

Schatten van een mysterieus continent

Precolumbiaanse kunst

Grote hoogwaardigheidsbekleder met waaier, Mexico, Jalisco cultuur, 100 v.C. - 300 n.C., terracotta, beschilderd in rood, beige, zwart en geel, 51 x 30 x 22 cm. © Galerie Furstenberg. Foto: Michel Gurfinkel.

De verbluffend diverse precolumbiaanse kunst blijft een nichepubliek fascineren. Ondanks de delicate context, waarbij de landen van herkomst aandringen op een teruggave, blijft de markt verrassend stabiel. Zelfs bijzonder fraaie stukken kun je nu op de kop tikken voor een schappelijke prijs.

TEKST: GILLES BECHET

De precolumbiaanse beschavingen behoren tot de meest mysterieuze uit de menselijke geschiedenis. Er bestaat weliswaar een waaier aan objecten getuigend van die beschavingen, maar verder weten we er amper iets over. Er zijn geen geschreven documenten die ons wijzer kunnen maken over de sociale en religieuze organisatie of de machtsstructuur. Een precolumbiaans beeldje kan zowel een sjamaan, een hogepriesteres, een vorst of een ander personage voorstellen. Toch ben je getroffen door de ruwe schoonheid ervan. Gemakshalve spreken we van precolumbiaanse kunst, maar eigenlijk gaat het om een zeer breed scala aan culturen, zowel ruimtelijk als chronologisch gezien. Zo heb je stukken daterend van 2.000 tot 3.000 jaar v.C., tot stukken uit de tijd van de Spaanse verovering, van de zuidelijke tip van Argen-

Dodenmasker van Ai Apaec, Mochica cultuur, 100 - 800 n.C., koper en Strombusschelp, 17,5 x 23,5 cm. © Larco Museum, Lima, Peru.

tinië tot New Mexico. Daarin komen twee namen het vaakst voor: Mexico en Peru, oftewel de Azteken en de Inca's. "Archeologisch gezien zijn dat niet de interessantste stukken, want het gaat om late culturen", zegt Jean-Christophe Argillet, directeur van Galerie Furstenberg. "Er is echt weinig bekend over die beschavingen. Je hebt ook zeer interessante objecten uit Costa Rica, Ecuador en Panama. En in sommige landen, zoals Brazilië en Argentinië, is nog maar weinig onderzoek verricht." De precolumbiaanse kunst is een niche-markt, met objecten die lang geleden werden opgedolven en nu een plaats hebben in privécollecties. "Men koopt objecten uit collecties van overal vandaan, en die verhuizen dan naar collecties van over de hele wereld, soms tot in Singapore, Taiwan en Rusland", vertelt Argillet. Mooie stukken zijn volgens hem te krijgen voor een vrij

schappelijke prijs, zeker in vergelijking met de oude Egyptische kunst of de klassieke Afrikaanse kunst. "Een eerste aankoop kan een terracotta beeldje van een vruchtbaarheidsgodin zijn, behorend tot de Tlatilco-cultuur uit Mexico, of een stijgbeugelkruik van de Mochica-cultuur uit Peru, voor een bedrag van € 600 tot € 800. Een meer bemiddelde liefhebber kan beginnen met een fraai stenen masker uit Teotihuacán, in Mexico, voor een bedrag van € 40.000 tot € 70.000." Gezien hun heel aparte aard kunnen die objecten ook een plaats krijgen in niet-archeologische collecties. Stèles van de Valdivia-cultuur, bijvoorbeeld, zijn steeds meer in trek. Het zijn abstracte, geometrische uitbeeldingen van personages die een sterke verwantschap met de moderne kunst vertonen. Mooie stukken kosten tegenwoordig € 40.000 tot 60.000. Zoals steeds is het de zeldzaamheid die

'Ik ben al veertig jaar expert en ik heb nog nooit een geveild object moeten terugbezorgen'

JACQUES BLAZY

de prijs bepaalt. Denk maar aan objecten uit de Olmeekse cultuur, zeer gewild, maar ook zeer zeldzaam. Binnen één en dezelfde beschaving lopen de prijzen sterk uiteen, van enkele honderden tot honderdduizenden euro's, naargelang de kwaliteit en het belang van het object.

Antropomorfe urn, Zapotec, Monte Albán, Centrale
Vallei van Oaxaca, Mexico, Monte Alban III, Klassieke
Periode, AD 500 - 900, grijs terracotta, 21,5 x 14,5 cm.
© Galerie Serge Schoffel Art Premier.

‘Sommige veilinghuizen hebben niet altijd zin om een object onder de loep te laten nemen door een expert’

YANNICK DURAND

SPANNINGEN EN AANSPRAKEN

In Europa heb je weinig handelaars van precolumbiaanse kunst, maar wel mooie musea. Zo hoeft België zich zeker niet te schamen, met een collectie als die van Paul en Dora Janssen-Arts, bewaard in het Antwerpse MAS, en die van het Museum Kunst & Geschiedenis in Brussel. Door het overlijden van de bekende handelaar Emile Deletaille is er een leegte ontstaan in de Belgische hoofdstad. Enkele galerieën verkopen precolumbiaanse kunst naast tribale kunst en antiquiteiten. Zo heb je Serge Schoffel, die onlangs op de Parijse beurs *Parcours des Mondes* uitpakte met een ensemble van veertien figuurtjes van terracotta en steen, behorend tot de weinig bekende Timoto-Cuica-cultuur uit Venezuela. Het initiatief, het werk en de keuze van dergelijke objecten bewijzen volgens de galeriehouder het nut van een kunsthandelaar: “Ons beroep staat tegenwoordig in een kwade reuk, alsof we allemaal sjacheraars zijn. Men vergeet dat in de vitrines van musea prachtige stukken te zien zijn, waarnaar veel onderzoek werd verricht, leidend tot een uitgebreide literatuur, en dat

dit te danken is aan de passie, de grote leer-
gierigheid, de kennersblik en het instinct
van handelaars en verzamelaars.”

Al tientallen jaren krijgt de markt van de precolumbiaanse kunst te maken met de systematische vraag tot teruggave van alle te koop aangeboden objecten vanwege de landen van herkomst. De marktspelers zijn dus enorm op hun hoede. In Frankrijk moet elk te koop aangeboden object opgenomen zijn in het register van het Centraal bureau voor de bestrijding van handel in cultuurobjecten. Wettelijk gezien vormt het Unesco-verdrag uit 1970 de hoeksteen. De ratificatie ervan verschilt echter van land tot land. Voor de Verenigde Staten gebeurde dat in 1983, voor Frankrijk in 1994 en voor België pas in 2003. “Je moet aan de hand van wetenschappelijke publicaties of tentoonstellingscatalogi kunnen bewijzen dat een object vóór 1970 uit zijn land van oorsprong werd gehaald. Wie een object op een veiling koopt, wordt er definitief de eigenaar van”, verzekert Jacques Blazy, een expert in precolumbiaanse kunst, met name voor verkopen georganiseerd door het Parijse veilinghuis Binoche & Giquello. “Ik ben al

Oorsieraden met krijger-vogelmozaïek, Mochica cultuur, 100 - 800 n.C., goud, massief groen turkoois, turkoois, sodaliet, parelmoer, spondylusschelp, 10 x 9,9 cm.
© Larco Museum, Lima, Peru.

‘Men koopt objecten uit collecties van overal vandaan, die naar collecties van over de hele wereld verhuizen, soms tot in Singapore, Taiwan en Rusland’

JEAN-CHRISTOPHE ARGILLET

Acrobaat, Olmeekse cultuur, Mexico, midden-preklassieke periode, 900-400 v.C., bruin steatiet met fraai patina, 23 x 26 cm. Binoche & Giquello, 29-06-2021. © Binoche & Giquello. € 458.180 (inclusief kosten)

veertig jaar expert en ik heb nog nooit een geveild object moeten terugbezorgen.”

De veiling van de collectie van Barbier-Mueller bij Sotheby's, in 2013, was nogal spraakmakend, door de oplopende spanningen met Mexico en Peru, landen die hard aandrongen op een teruggave. Het was dan ook een uitzonderlijke veiling. De Zwitserse verzamelaar die zijn collectie van driehonderd stukken in 1997 had uitgeleend aan de stad Barcelona wilde ze van de hand doen, nadat de Catalaanse hoofdstad afzag van aankoop. De waarde ervan was geschat op € 15 miljoen, maar dat bedrag werd niet gehaald. Bovendien ging minder dan de helft van de stukken de deur uit. Blazy: “Jammer, maar het is ook geen ramp. De mooiste stukken gingen immers wel van de hand.” Bij de kopers was er niet één Amerikaans museum, omdat de federale overheid na protest vanwege de pers en de twee Latijns-Amerikaanse landen een decreet had uitgevaardigd dat musea verbood nog precolumbiaanse stukken aan te kopen. In die gevoelige context heeft ook het Musée du Quai Branly besloten geen nieuwe precolumbiaanse kunstobjecten meer aan te kopen.

STEEDS JONGERE VERZAMELAARS

Bij de verzamelaars merken we een langzame verandering van het profiel. De historische verzamelaars verdwijnen en er is niet altijd een erfgenaam die hun passie

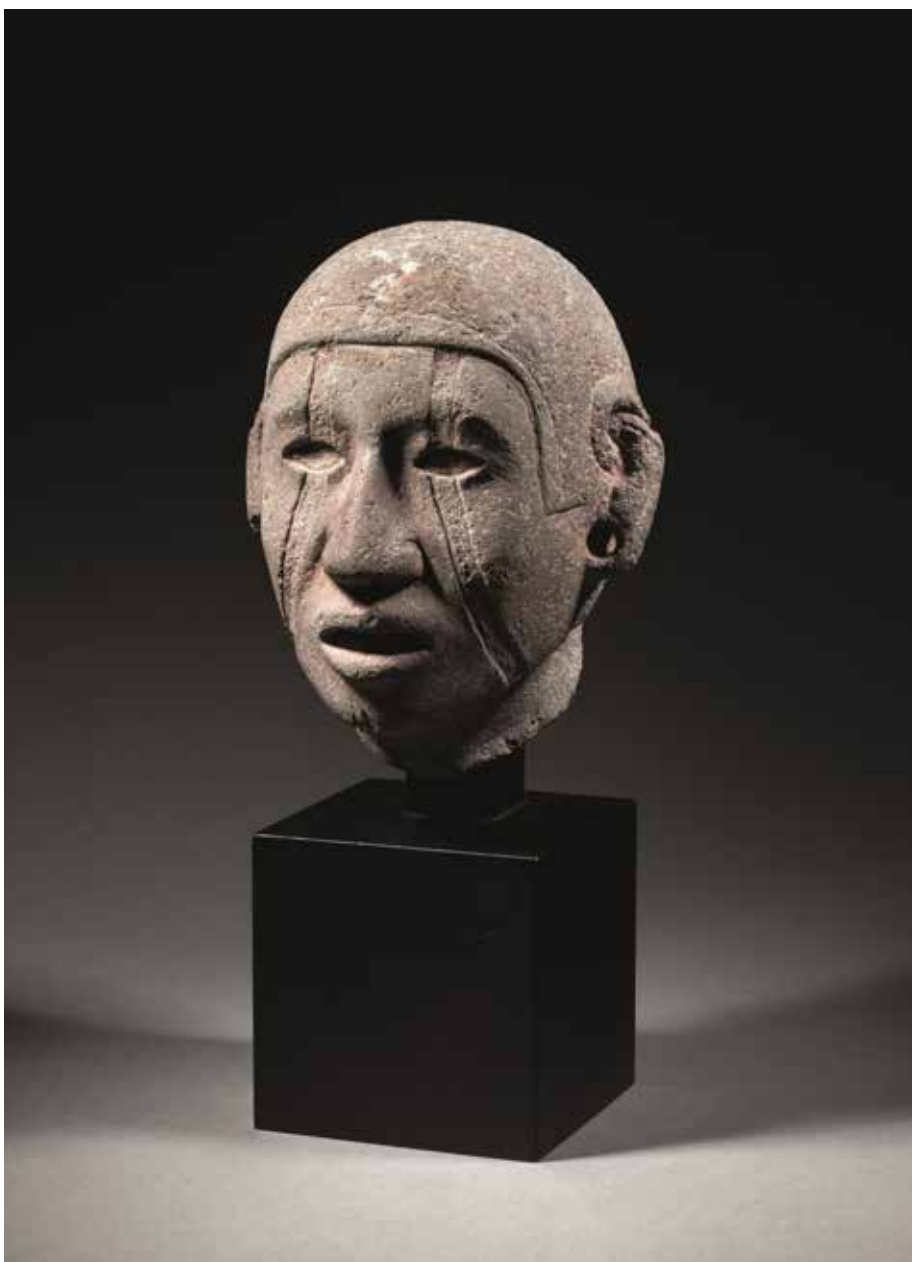

Frontale hoofdtooi met katachtige en condors, Mochica-cultuur, 100 - 800 n.C., goud, 22,4 x 25,6 cm. © Larco Museum, Lima, Peru.

‘Men vergeet dat de prachtige stukken die in musea te zien zijn, te danken zijn aan de passie, de kennersblik en het instinct van handelaars en verzamelaars’

SERGE STOFFEL

Mannenhoofd, Azteekse cultuur, Midden-Mexico, postklassieke periode, 1325-1521 n.C., grijs basalt en resten van rood pigment, 18,5 cm hoog. 11-02-2022. © Binoche & Giquello. € 54.640 (inclusief kosten).

deelt. Mensen die ensembles van veertig tot vijftig stukken verzamelen worden zeldzamer. Er zijn nu ook jongere verzamelaars, die eerder drie of vier zeer mooie precolumbiaanse stukken kopen om hun collectie kracht bij te zetten. Die krijgen dan bijvoorbeeld het gezelschap van een Hartung, een Soulages, een consoletafel in Lodewijk XVI-stijl en een Chinese vaas. Argillet: “Soms ontvlamt de passie op een reis. Veel mensen stappen mijn galerie binnen na een reis naar Mexico, waar ze sites en musea hebben bezocht en geboeid raakten door die cultuur.” Het beperkte aantal handelaars en de snelle ontwikkeling van de internethandel zijn een

voordeel voor veilingen. Los van de grote collecties die onder de hamer gaan, kun je in minder bekende veilinghuizen ook precolumbiaanse objecten kopen op veilingen van etnische kunst. Yannick Durand, dealer van de in precolumbiaanse kunst gespecialiseerde Galerie 1492: “Sommige veilinghuizen hebben niet altijd zin om een object onder de loop te laten nemen door een expert. Zo heb ik een Colimahond uit Mexico gewoon aangekondigd gezien als ‘zittend hondje’.” Ondanks de delicate context blijft de markt van de precolumbiaanse kunst stabiel, vrij van speculatie, met gepassioneerde liefhebbers die gefascineerd zijn door

die objecten, die vaak niets meer te bieden hebben dan hun intrinsieke schoonheid en de herinnering aan een van de grootste culturen ooit.

BEZOEKEN

Machu Picchu et les trésors du Pérou

Cité de l'Architecture et du Patrimoine
Parijs

www.expo-machupicchu.fr

t/m 04-09

Tanabe Chikuunsai IV

Je zou denken dat alle mogelijkheden die natuurlijke materialen bieden al lang zijn uitgeprobeerd. Fout gedacht! Dankzij kunstenaars als Tanabe Chikuunsai IV gaat de zowel esthetische als symbolische vernieuwing verder, met verrassende resultaten.

TEKST: **GWENAELLE DE SPA**

© De kunstenaar, met toestemming van Galerie Mingei, Parijs. Foto: Tadayuki Minamoto.

De Japanse kunstenaar Tanabe Chikuunsai, de vierde met die naam, is al jaren geboeid door bamboe, een houtgewas dat on-eindig veel mogelijkheden biedt. Bamboe is tegelijk buigzaam en sterk. Je kunt het plooiën, vlechten en er zelfs sculpturen van maken. Met dit vooral in Azië voorkomend gewas creëert Tanabe Chikuunsai IV (*1973) buitengewoon esthetische en geraffineerde werken, stuk voor stuk pareltjes van vlechtwerk. Zijn aanpak is geïnspireerd op het traditionele Japanse vlechtwerk. Af en toe pakt hij ook uit met monumentale installaties. Zo stelde hij in 2018 in de Grange aux Abeilles op het Domaine de Chaumont-sur-Loire, in Touraine (Frankrijk), een werk op, *Connection*, bestaande uit drie zuilen, met geen andere steun dan de dunne lamellen van bamboe, heel minutieus over elkaar aangebracht. De drie met elkaar vervlochten zuilen verzezen uit een gemeenschappelijk wortelnetwerk. De tegelijk robuuste en lichte vorm van het geheel deed ook denken aan een draaikolk. Een en ander was geïnspireerd op de 'onophoudelijke beweging van de naburige Loire'. De indruk van wervelende energie die uitging van het werk werd nog versterkt door de lamellen met zwarte strepen van *torachiku* (tijgerbamboe), een zeldzame bamboesoort die enkel te vinden is op het eiland Shikoku. Het luchtige vlechtwerk liet het licht door, zodat in de loop van de dag de op de muren van het gebouw geprojecteerde motieven veranderden.

TRADITIE EN MODERNITEIT

"Voor deze installatie heb ik een natuurlijk materiaal, bamboe, gekozen. Dat geeft hier gestalte aan de band tussen natuur, mens en geschiedenis", aldus de kunstenaar. Het werk is ook een ode aan het aloude vakmanschap, hem aangeleerd door zijn vader. Tanabe Chikuunsai IV volgde een opleiding schone kunsten aan de Crafts High School in Osaka, en daarna een opleiding beeldhouwkunst aan de Tokyo University of the Arts. Zijn oeuvre kun je ook zien als een streven naar vereniging tussen traditie en moderniteit. Oosterlingen hebben vaak een andere kijk op de natuur en kunst dan westerlingen. Een westerse kunstenaar ziet een werk doorgaans als voortkomend uit een verlangen om de natuur te transformeren, terwijl een oosterse kunstenaar vaak kiest voor vormen die de natuur volgen, leidend tot een 'herschikking' van de dingen en de wereld.

Tanabe Chikuunsai IV, *Connection*, 2018, beeld van de tentoonstelling in het Domaine de Chaumont-sur-Loire. © De kunstenaar, met toestemming van Galerie Mingei, Parijs. Foto: Tadayuki Minamoto.

Tanabe Chikuunsai IV heeft de vaste gewoonte de bouwelementen van zijn installaties opnieuw te gebruiken voor nieuwe projecten. Ook dit werk, speciaal gecreëerd voor het Festival International des Jardins en het Saison d'Art 2018, werd na afloop van de tentoonstelling gedomonteerd. Enkel de herinnering aan het werk resteert. Dit is een concrete toepassing van de concepten van continuïteit en wedergeboorte, verwijzend naar de banden met de ruimte die de tijd overstijgen. De specifieke historische context van het kasteel van Chaumont-sur-Loire, ooit een koninklijk verblijf en nu een centrum voor kunst en natuur, had een sterke invloed op het ontstaan van dit kunstwerk. Tanabe Chikuunsai IV wil gestalte geven aan de nauwe band tussen mens, natuur

en geschiedenis, maar ook aan de banden tussen zijn familie en hemzelf. Het is een werk dat het midden houdt tussen intiem en universeel. Het werk zelf en de handelingen van de kunstenaar moeten ons gevoeliger maken voor de omgeving, ons in een staat van eenheid met de natuur en totale continuïteit brengen.

Tanabe Chikuunsai IV
Galerie Mingei
Parijs
www.mingei-arts-gallery.com
t/m 28-05

Dragers van licht

Vóór de komst van gas en daarna elektriciteit waren kandelaars, met twee, drie of meer armen, de belangrijkste manier om woningen te verlichten. Kaarsdragers van brons of porselein, van een sobere of geraffineerde stijl, evolueerden in de loop der tijd volgens de heersende mode.

TEKST: ANNE HUSTACHE

Ook nu nog zijn kandelaars geliefd, want niets is gezelliger dan het zachte licht van enkele kaarsen. Kandelaar is afgeleid van het Latijnse woord *candela* (was- of vetkaars). Traditioneel bestaat een kandelaar uit een zuilvormig gestel met verbrede voet en een schaalte of bekervorm aan de bovenkant om een kaars op of in te zetten. Aan de stam kunnen extra armen bevestigd zijn voor verschillende kaarsen. De term kandelaber wordt meestal gebruikt voor zo'n kandelaar met meerdere armen, die doorgaans complexer is van vorm en in de decoratie. Een kandelaar of luchter kan ook een aan het plafond hangende kaarsenhouder zijn.

Lange tijd werden grote ruimten als hallen en balzalen verlicht met kroonluchters vol kaarsen. Dat was echter een dure verlichting, voorbehouden aan rijke kringen. Het ging dan ook meestal om luxueuze kroonluchters. Vanaf de 18e eeuw waren ze vaak versierd met kristallen die het licht naar alle kanten weerkaatsten. Dat had amper praktisch nut, maar werd gedaan om een indruk van glans en schittering te wekken. Je had ook wandarmen, kandelaars met een blinkende achterplaat, die aan de muur werden gehangen. Kandelaars zorgden voor licht en sfeer en vervulden in interieurs eeuwenlang een onmisbare rol.

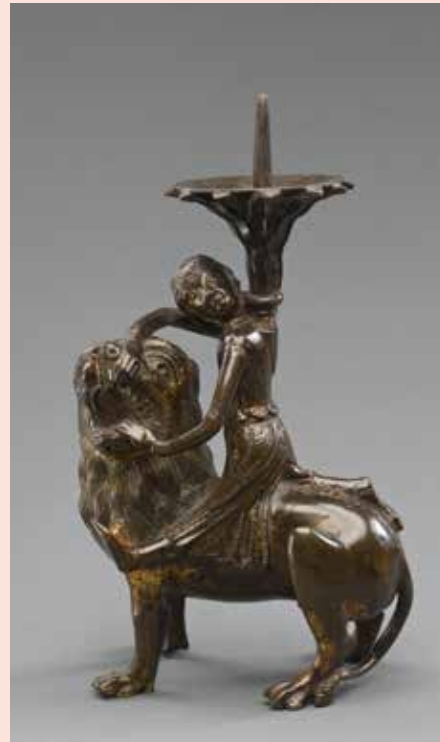

Mythische verlichting

ca. 500-475 v.C.

In het oude Griekenland en Etruria werden veelvuldig afbeeldingen van Hercules en Minerva gemaakt. Hier prijken ze trots op een grote kandelaber, waarvan de vorm typerend is voor de mediterrane oudheid. Dit stuk bestaat uit zes elementen, gegoten met behulp van de verloren-wastechniek, en vier druipschaaltjes. De Etrusken waren zeer bedreven in de vuurkunsten en uitstekende metaalbewerkers. Die vakkennis droegen ze over op de Romeinen, zoals blijkt uit kandelaars van dezelfde vorm die zijn aangetroffen in de ruïnes van Pompeï.

Etruskische kandelaber, Italië, wellicht Vulci, brons, hoogte: 154,9 cm. New York, The Metropolitan Museum of Art, inv. nr. 61.11.3.

Klassieke kracht

ca. 1200-1250

In de middeleeuwen versierde men graag huishoudelijke objecten met dieren, niet zelden monsters of exotische beesten, zoals een olifant of een leeuw. De aquamanilen (waterkannen) en kandelaarsvoeten uit die tijd zijn daarvan treffende voorbeelden. De leeuw werd vaak afgebeeld in gezelschap van Samson. Zoals het *Boek der Richteren* vertelt, doodde deze Bijbelse held een leeuw, symbool van kracht en moed, met zijn blote handen. Dit klassieke thema uit de kunstgeschiedenis bood de koperslager de gelegenheid zijn vakkennis te demonstreren in het verbeelden van de expressieve kracht van de muil en de manen van het dier.

Kandelaar met Samson en leeuw, wellicht Dinant (België), verguld koper, hoogte: 27,8 cm. Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, inv. nr. 0A6937. © MRAH.

Origineel aan deze geraffineerde kandelaar zijn de twee engelen die de twee armen ondersteunen en twee andere die de druipschaaltjes vasthouden.

Godelijk licht

ca. 1666-1699

Objecten die in de tweede helft van de 17e eeuw in Engeland werden vervaardigd van geëmailleerd brons zijn zeldzaam. Exemplaren zoals deze kandelaar, in wit, zwart, groen en blauw en voorzien van bloemmotief, werden beschouwd als afkomstig uit Surrey, ten zuiden van Londen. Ze worden meestal toegeschreven aan Anthony Hatch, lid van de Armourers and Brasiers Company, en zijn medewerker Stephen Pilchard. Beiden hadden immers een oven om brons te emailleren geïnstalleerd in de hoofdvestiging van de vereniging. Het email is hier aangebracht in openingen in het brons. Origineel aan deze geraffineerde kandelaar zijn de twee engelen die de twee armen ondersteunen en twee andere die de druipschaaltjes vasthouden.

Kandelaber, Engeland (Surrey), email op brons, hoogte: 27,3 cm. New York, The Metropolitan Museum of Art, schenking van Irwin Untermyer, inv. nr. 64.101.1621.

Liefdesbrenger

ca. 1759-1770

Van de honderden figuurtjes gecreëerd in de porseleinfabriek in Chelsea was de putto een van de populairste, zeker wanneer die was voorzien van cupidovleugels. Verschillende motieven zetten de visuele charme van dit object kracht bij: slingers met roze en rode bloemen die het kinderfiguurtje tooien en zijn mand vullen, en draperieën in dezelfde kleuren. De putto ondersteunt met zijn handen de twee armen van de kandelaar. Het lichaam heeft een spontane, levenslustige houding en vormt een vloeiend geheel met de armen en het voetstuk in rocaillestijl. Dit object werd niet alléén verkocht: het museum bezit ook zijn pendant, eveneens met een putto versierd. Zijn kleine broer neemt een andere houding aan, maar draagt dezelfde druipschaaltjes, op een soortgelijk voetstuk.

Kandelaber, Engeland, fabriek in Chelsea, porselein, 26,7 cm hoog. Londen, Victoria & Albert Museum, inv. nr. 772-1877.

Arte delicata

18e eeuw

Deze kandelaar is een fraai staaltje vakmanschap van de Venetiaanse glasmaesters, aan wie de Serenissima Repubblica eeuwenlang haar toepositie in die discipline dankte. De centrale structuur, de armen en de druipschaaltjes zijn vervaardigd van perfect transparant *cristallo*, uitgevonden door de glasmaesters van Murano. Andere onderdelen, afzonderlijk vervaardigd alvorens te worden geassembleerd, getuigen van de liefde van de Venetianen voor levendige kleuren. Ze zijn versierd met lichtroze bloemen en felrode rozetten, afwisselend van transparant en melkglas en ondersteund door bloemen in blauwtinten.

Kandelaar, Italië, Venetië (Murano), glas, hoogte: 61,9 cm. New York, The Metropolitan Museum of Art, inv. nr. 81.8.269a-gg.

Van hogerhand

ca. 1846

Deze indrukwekkende kandelaar werd ontworpen door Augustus Pugin (1812-1852), de beroemde architect van het Palace of Westminster, voor een van de prestigieuze zalen van dit paleis, met name het House of Lords (Hogerhuis). Trouw aan de neogotische stijl koos Pugin als model de grote kerkkandelaars die aan het einde van de middeleeuwen werden vervaardigd in Duitsland en de Zuidelijke Nederlanden, met name in Dinant. Hij had die ontdekt op zijn vele reizen op het continent. Deze kandelaar is versierd met lofwerk, getuigend van Pugins vrije interpretatie van de gotiek. Het stuk werd met grote zorg vervaardigd met behulp van de elektrolysetechniek, toen beschouwd als de meest vernieuwende. De kandelaar heeft nooit het House of Lords gehaald want werd op de Wereldtentoonstelling in 1851 aangekocht door het Victoria & Albert Museum.

Augustus Pugin, kandelaar, fabriek Hardman and Co., Birmingham, brons, hoogte: 83,8 cm. Londen, Victoria & Albert Museum, inv. nr. 2742-1851.

Muzikale muzen

Midden 19e eeuw

De drie jongedames, dansend rond de centrale zuil van deze zware kandelaar, lijken al evenzeer sympathieke muzikanten te zijn, met hun instrument in de hand, als antieke muzen met ontblote borst. Gaat het om een moderne versie van *De Drie Gratiën*, zoals Rafaël ze aan het begin van de 16e eeuw schilderde? Toen Lodewijk Filips I op de Franse troon zat (1830-1848), was de renaissance een belangrijke inspiratiebron. De lichtheid van de vrouwelijke figuren vormt een opvallend contrast met de vrij zware armen van de kandelaar, met een versiering die getuigt van een nogal beperkte verbeelding.

Tienarmige kandelaar, Frankrijk, Louis-Philippestijl, verguld brons, hoogte: 99 cm. Christie's, New York, 20-10-2021. © Christie's Images Ltd. \$ 6.875 (€ 5.915).

Jugendstil

1901

Is deze kandelaar geen fascinerende mix van modern en klassiek? In perfecte symmetrie, buitengewoon elegant, met een centrale zuil bestaande uit ringen en ronde elementen. Bij kaarslicht moet dit object ongetwijfeld nog mooier zijn. Men kan de armen onder elkaar schikken, zoals hier, maar ook draaien om de centrale zuil, zodat de kandelaar er groter uitziet en meer ruimte inneemt. Bruno Paul (1874-1968) was een avant-gardistische kunstenaar. Hij maakte onder meer tekeningen voor het tijdschrift *Jugend* en het satirische weekblad *Simplicissimus*. Als architect en interieurontwerper werd hij in 1907 lid van de beroemde Deutscher Werkbund. Deze kandelaar getuigt van zijn uitzonderlijke ontwerptalent.

Bruno Paul, kandelaber, München, brons, hoogte: 41 cm. Londen, British Museum, inv. nr. 1993.1012.5.

Terug naar de natuur

2021

Het Nederlandse Pils Potten zorgt al jaren voor een humoristische toets in ons interieur. De kandelaar *Twiggy* is daarvan een knap staaltje: in deze tijden van klimaatverandering en milieubedrijf vrolijk hij ons op met de levendigheid van eekhoorns die van tak naar tak springen. Die takken zijn hier de armen van de kandelaar, tegelijk statig en natuurlijk. Een originele aanwinst, en overdag even mooi als 's avonds.

Pils Potten Studio, *Twiggy*, kandelaar met eekhoorns, verguld metaal. © Pils Potten.

Salvador & Salvador

1975

Op het eerste gezicht doen deze kandelaars denken aan een kubistische synthese van twee bewegende lichamen. Dat strookt niet meteen met de illusionistische fantasieën waarin Dalí zich vele jaren heeft uitgeleefd. Deze stukken dateren evenwel uit 1975. De Spaanse kunstenaar maakte toen allang geen deel meer uit van de wereld der surrealisten. In die tijd beleefde hij een 'paranoïde-kritische methode', gebaseerd op de 'systematische objectivering van waanvoorstellingen en interpretaties', zoals hij dat zelf noemde. Deze kandelaars zijn daar een treffend voorbeeld van, aangezien ze Castor en Pollux voorstellen, de tweelingbroers uit de Griekse mythologie. Het ene exemplaar verwijst naar Dalí zelf en het andere naar zijn broer, ook Salvador geheten, die negen maanden voor de geboorte van de kunstenaar overleed.

Salvador Dalí, *Castor & Pollux*, verchroomd brons, 26 x 18 x 11 cm. Wright Auctions, Chicago, 27-02-2014. © Wright Auctions. \$ 2.500 (€ 1.830).

Poëzie in een postapocalyptisch kader

KRJST Studio, *Venus*, 2021, 200 x 200 cm, verschillende soorten textiel, ed. 3 + AP. © Stefania Zanetti.

Met Baranzate Ateliers stampen Lionel Jadot, Zaventem Ateliers en enkele bevriende galeries en ontwerpers wellicht een van de meest prestigieuze projecten van de nakende Milanese meubelbeurs uit de grond.

Ze zetten er collectible design verder mee op de kaart.

TEKST: **ELIEN HAENTIENS**

Tijdens Fuorisalone – de overkoepelende naam voor de randactiviteiten in de Milanese binnenstad rond de Salone del Mobile – nam Zaventem Ateliers met een collectieve expositie voor het eerst deel aan de Salone. Het was de 60e editie van de beurs, vorig jaar, gehouden in september. Een van de bezoekers die het collectief er ontdekte, was Alessandra Necchi. “In de jaren dertig bouwde haar familie in het stadscentrum Villa Necchi, die nu toegankelijk is voor het publiek. In de jaren vijftig bouwden ze een grote fabriek in Baranzate, dat even buiten Milaan ligt. In haar zoektocht om Baranzate een boeiender toekomst te geven dan louter vastgoed was ze meteen gefascineerd door het verhaal van Zaventem Ateliers”, vertelt ontwerper en bezieler Lionel Jadot. “Na de beurs hebben we de verlaten fabriek, waar ooit massa’s naaimachines werden geproduceerd, samen bezocht. Aangezien Alessandra de gebouwen graag een creatieve toekomst wil geven, heeft ze

Studio Élémentaires, *White Night #1*, 2021, tube uit glas en acryl, aluminium, 360° LED, 3D-geprinte onderdelen, motor, gelimiteerde oplage van acht stukken, 15 x 50 cm. © Studio Élémentaires.

Pierre-Emmanuel Vandeputte, *Abacus*-tafel, 2020, gepoederlakt staal en hout, 180 x 75 x 80 cm en *Pausa*-kruk, 2016, massieve eik, in 45, 65 of 80 cm hoogte. © Stefania Zanetti.

ons de locatie aangeboden om te helpen ze terug op de kaart te zetten. In ruil organiseren we er tijdens de komende meubelbeurs een grootschalige expo en allerlei evenementen zoals dj-sets, hedendaagse dans en diners. We willen de plek opnieuw tot leven brengen. Zo hebben we ook een overeenkomst met een naburig restaurant dat voor catering zal zorgen. We willen de gemoedelijke sfeer van Zaventem ook in Baranzate tot leven brengen.” Bijzonder is dat enkele daklozen, die hun intrek hebben genomen in een deel van de 10.000 vierkante meter grote gebouwen, in het project worden betrokken. Jadot: “Ze helpen ons alles te organiseren en onze ruimte klaar te maken voor het grote publiek. Dat creëert een interessante dynamiek en geeft het project een sociale dimensie.” Als tegengewicht voor de gelikte showrooms in het centrum van de stad biedt Baranzate een ruw kader voor de stukken. “Niet alleen het noordelijke licht dat door de impressionante *sheds* naar binnen valt,

Als tegengewicht voor de gelikte showrooms in het centrum van de stad biedt de locatie in Baranzate een ruw kader voor de te exposeren stukken.

maar ook de patina op de voormalige industriële constructie, zijn bijzonder mooi. Doordat we de planten die in de loop der jaren in de gebouwen zijn gegroeid, laten staan, krijgt de expo een postapocalyptische toets”, vertelt Jadot. “Door het universum van designers, kunstenaars en ambachtsmensen samen te brengen tonen we hoe een interieur er anno 2022 kan uitzien. Tegelijk verliezen we onder meer via het gebouw het verleden niet uit het oog.”

THEATRALE LAMPEN

Een van de zeventien residenten van Zaventem Ateliers die hun werk tonen is het Franse Studio Élémentaires. Tijdens

hun opleiding aan de theaterschool van Lyon leerden Gauthier Haziza en Apolline Couverchel elkaar kennen. Terwijl hij lichtontwerp studeerde, volgde zij scenografie. “In eerste instantie werkten we in de theaterwereld, maar we misten een stuk creatieve vrijheid. Tegelijk is onze liefde voor beweging en onze interdisciplinaire aanpak geïnspireerd door die achtergrond. Onze designobjecten hebben een sterk performatief karakter”, vertelt het duo. Zo toont Studio Élémentaires in Baranzate een installatie op basis van de lamp *System* (2020). Tijdens een 360 graden grote beweging dooft het licht langzaam uit en verbeeldt zo de overgang tussen dag en nacht.

Lionel Jadot, *Lost Highway*, 2021, metaal, macadam, 100 x 62 x 70 cm. © Seppe Elewaut – Everyday Gallery.

Initiatiefnemer Lionel Jadot. © Lydie Nesvadba.

‘Door het universum van designers, kunstenaars en ambachtsmensen samen te brengen tonen we hoe een interieur er anno 2022 kan uitzien’

LIONEL JADOT

“Met onze poëtische installatie willen we de bezoekers laten stilstaan bij onze relatie met tijd en hen eventjes tot rust laten komen in de drukte van de beurs”, leggen Couverchel en Haziza uit. “In onze objecten combineren we hoogtechnologische elementen met een ambachtelijke afwerking, en design met theater. Meer dan louter een functioneel product willen we een ervaring creëren die meerdere zintuigen aanspreekt, en een stukje magie en poëzie naar de huiskamer brengen. In het samengaan van licht en beweging schuilt voor ons de schoonheid.” Ook enkele vroegere residenten halen de

banden met Zaventem Ateliers opnieuw aan. “Om praktische redenen kon ik niet in het atelier blijven, maar ik voel me nog steeds deel van de Zaventem-familie. Daarom vervoeg ik de ploeg graag in Baranzate”, vertelt de Portugese kunstenaar Bela Silva. Zij presenteert twee nieuwe collecties: een reeks grote, organische keramieken tegels om op een muur te plaatsen en een aantal tafeltjes annex krukjes. “Daarvoor werk ik zoals altijd met keramiek, maar voor het eerst ook met steen”, zegt ze. “Qua vormtaal sluiten die twee reeksen perfect op elkaar aan.”

IMMERSIEVE INSTALLATIE

Lionel Jadot nodigde eveneens enkele bevriende galerijen uit. Zo toont Everyday Gallery, dat met Alpha ook een residentieruimte heeft in Zaventem Ateliers, stukken van onder meer Serban Ionescu, Schimmel & Schweikle en Jadot zelf. “Lionel breidt een vervolg aan zijn *Lost Highway*-stoel, die we tijdens Design Miami lanceerden. Daarin integreerde hij stukken van een uitgebrouwen straat. Die lijken bijna te zweven op de metalen constructie. In Milaan toont hij een volledige eetkamerset in dezelfde vormtaal”, vertelt Boris Devis van Everyday Gallery uit Antwerpen. “Daarnaast toont

de Roemeense kunstenaar Serban Ionescu een modulaire kast en brengt het duo Schimmel & Schweikle een loungeversie van hun intussen iconische *Blown-up chair* (2018). Als galerie werken we vooral met creatievelingen die een persoonlijk artistiek discours uitbouwen en op basis daarvan stukken creëren. Of ze een achtergrond in design of kunst hebben doet er niet toe. Vaak hebben de creaties sculpturale kwaliteiten, soms ook functionele. Daarom spreken we over functional art. De werken schrijven zich in de kunstgeschiedenis in, en helpen zo het spectrum binnen de designwereld verbreden”, vertelt Devis.

Ook Modern Shapes Gallery uit Antwerpen trekt voor het eerst naar Milaan. Daar heeft bezieler Michaël Francken een goede reden voor. “Tijdens Fuorisalone lanceren we een nieuwe activiteit van onze galerie”, vertelt hij. “Onder de noemer *Modern Shapes Editions* brengen we voortaan gelimiteerde edities van handgemaakte objecten in hout uit. Voor de kunstenaars van onze galerie vormt het een uitdaging om hun vormen taal te vertalen naar een nieuw, maar ook warm en tactiel materiaal. Tegelijk biedt dit hen de kans om hun werk op iets grotere schaal te laten produceren, en zo hun naamsbekendheid te vergroten en meer

Het is reikhalzend uitkijken naar de allereerste show met collectible design van Studiopepe.

tijd te maken voor creativiteit. Voor Milaan bijt de Canadees David Umemoto de spits af. Vanuit zijn architecturaal geïnspireerde betonnen sculpturen bedacht hij modulaire elementen die je op verschillende manieren kan combineren.” Tegelijk biedt deze activiteit Modern Shapes Gallery de kans zich nog sterker internationaal te profileren en een breder publiek te bereiken. Francken: “Veel mensen hebben voeling met de vormtaal van onze kunstenaars, maar aangezien het meestal om unieke, arbeidsintensieve stukken gaat kan niet iedereen zich een stuk veroorloven. Met de edities bieden we daar een antwoord op.” Daarnaast lanceert de internationale Galerie Philia de allereerste show met collectible design van Studiopepe. Aangezien dit Milanese duo – Arianna Lelli Mami en Chiara Di Pinto – er de voorbije jaren in slaagde om telkens een van de meest spraakmakende expo's van de Fuorisalone op te zetten, is het reikhalzend uitkijken naar dit debuut. In een immersieve installatie van 220 vierkante meter, die *The Temple* heet, presenteert Studiopepe sculpturale stukken, waaronder monolithische stoelen, een

Zaventem Ateliers, *Blend*, 2021, productieoverschotten van de ateliers + jesmonite composietmateriaal, 40 x 38 x 40 cm, gelimiteerde reeks van 100 per kleur. © Stefania Zanetti.

Schimmel & Schweikle, *Blown-up chair*, 2018, 3D geprint met een robotarm, gerecycleerd polypropyleen plastic, harde PU coating, 80 x 88 x 72 cm. © Everyday Gallery.

console, een spiegel, lampen en objecten. De collectie vloeit voort uit hun interesse in antropologie en culturele artefacten. Ze is geïnspireerd door circulaire dimensies van sacrale momenten zoals Stonehenge, maar ook door het werk van Constantin Brancusi, Isamu Noguchi en Le Corbusier. Studiopepe onderzoekt zo de notie van heiligheid in een antropologisch en historisch kader, en de manier waarop objecten en meubels in de loop der tijden een symbolische betekenis hebben gekregen.

BEZOEKEN

Baranzate Ateliers

6 t/m 12-06

Fuorisalone, Salone del Mobile, Milaan
www.baranzateateliers.com

Keeping up with Rachel Jones

Er rijst een nieuwe ster aan het kunstfirmament: Rachel Jones, pas 31 jaar oud. De laatste maanden is zij zichtbaar bezig aan een opmars in de kunstwereld. COLLECT nam samen met Bonhams-experts Jones' recente wereldrecord onder de loep en gaat na wat verzamelaars beweegt.

TEKST: ELS BRACKE

Op de Post-War & Contemporary Art-veiling bij Bonhams, op 24 maart van dit jaar, werd het werk *Spliced Structure* uit 2019 van Rachel Jones (richtprijs £ 40.000-60.000) verrassend afgehamerd op £ 910.750 (inclusief kosten). Het tweede hoogste bedrag die avond, netjes gerangschikt tussen gerenommeerde kunstenaars als Botero en Frank Auerbach in. Slechts twee werken van Jones kwamen tot nu op veiling, wat op zich vrij normaal is voor zo een jonge kunstenaar. Op 2 maart verkocht Sotheby's Londen *A Slow Teething* (2020), voor £ 617.400.

Maar naast deze opvallend hoge debuutbedragen springt ook het snelle traject van Jones in het oog: ze studeerde in 2015 af aan de Glasgow School of Art, daarna gevolgd door de Royal Academy Schools (2016 - 2019). Vanaf 2018 wordt de kunstenaar opgepikt en neemt ze deel aan interessante groepsexposities in zowel de VS als Groot-Brittannië. Zo was zij onder meer te zien in *The Artist Dining Room* | *Faith Ringgold* bij Guest Projects in Londen en in *Red Shaped Mouths* in The Chinati Foundation in Texas in 2019. Een jaar later tekent ze bij galerie Thaddaeus Ropac. Haar debuutsolotentoonstelling *SMIIIIILLLEEE* in Londen (december 2021 tot januari 2022) was volledig uitverkocht. Jones was ook opgenomen in de groeps- tentoonstelling *Mixing It Up: Painting Today*, die van september tot december 2021 in de Hayward Gallery in Londen te zien was en veel bijval oogstte. Deze groeps-

Jones' werk bevat veel kleur, met woeste lijnen en op het eerste zicht abstracte en grillige vormen die als een lappendeken zijn opgebouwd.

expositie toonde enkele van de meest spraakmakende jonge kunstenaars van deze generatie, waaronder Issy Wood, Oscar Murillo, Kudzanai-Violet Hwami, Lisa Brice en Allison Katz maar ook een oud-gediende als Peter Doig. Op dit moment loopt in Chisenhale Gallery *say cheeeese*, haar eerste institutionele show, waarmee Jones haar positie als een van de meest opmerkelijke hedendaagse schilders op de internationale scène verstevigt. De show in de Chisenhale Gallery gaat vergezeld van een unieke publicatie, de eerste van de kunstenaar.

Iedereen is het erover eens: Rachel Jones blinkt uit! Ze maakt een verschil in de kunstwereld door haar techniek, stijl, taal en boodschap, maar ook haar onconventionele manier om werk aan een publiek te tonen. En dat is een gevarieerd publiek,

Rachel Jones, *spliced Structure (7)*, 2019, gesigneerd en gedateerd, waskrijt en pastel op doek, 190,3 x 250,3 cm. © De kunstenaar.

© Foto: Adama Jalloh.

Dit is kunst waar je als verzamelaar mee wil leven, naar wil kijken, doeken die je dag in, dag uit om je heen wil hangen en die je niet zomaar aan een depot toevoegt.

dat opvalt door zijn jeudigheid en achtergrond. Jones speelt met de traditionele opvattingen over schilderkunst: zo kiest ze niet voor rechthoekige formaten of uitgewerkte kaders en zijn haar doeken vaak niet opgespannen en polymorf. Zelfs de manier van ophangen is no-nonsense doordat ze werken direct tegen de muur plakt of gewoon los op de vloer plaatst. Voor de tentoonstelling in de Chisenhale Gallery vroeg ze om alle zes ramen van de galerie, die sinds de jaren 1980 kunstmatig wordt belicht, te openen om het daglicht binnen te laten. Daarnaast plakte ze enorme stickers op de buitendeuren van het gebouw om voorbijgangers te verwelkomen en geeft ze tekst en uitleg over hoe beelden en muziek haar oeuvre beïnvloeden.

NIEUW EN EIGENTIJD

Voor haar werk op doek en papier gebruikt Jones waskrijtjes en oliepastel. Hiermee werkt ze naar eigen zeggen sneller en preciezer dan met olieverf en penseel. Het is een techniek die een dynamische en

directe energie oplevert, waarbij elke markering, elke lijn en elk uitzinnig streepje laat zien wat haar hand doet. De compositie, de snelheid en de kleuren – sommige warm, andere koel – suggereren een kunstenaar die op zoek is naar een emotionele respons. De ervaring van het zien van haar schilderijen is, zoals zij het ooit uitdrukte, bedoeld om de toeschouwer 'te laten voelen met je ogen'.

Maar wat zie je op Jones' werk? Veel kleur, woeste lijnen en op het eerste zicht abstracte en grillige vormen die als een lappendeken zijn opgebouwd. De titels van haar twee solo-exposities *SMIIIIIIII-LEEEE* en *say cheeeeee* geven al wat meer weg. In haar meest recente werken, waarvan sommige meer dan zeven meter breed zijn maar evengoed het formaat van een A4 kunnen hebben, toont de kunstenaar tanden en monden, een zintuigelijk orgaan dat voor haar meer dan één betekenis heeft. Zo is het een visuele metafoor voor de maatstaf die men gebruikte om de conditie van slaven af te meten. De kleuren refereren aan de edelsteen-

tjes waarmee zwarte modeontwerpers en muzikanten hun tanden versieren. Zingen, zoenen, lachen, grimassen, eten, overgeven: je beleeft het werk binnen in de mond van iemand die een nieuw en eigentijds verhaal vertelt. Interne gevoelens projecteren zich naar buiten toe in een feest van kleur en textuur.

Waarom staan verzamelaars nu te dringen voor haar werk en waarom was haar eerste commerciële expositie volledig uitverkocht? Christine de Schaetzen (Bonhams België) en Cassi Young (hoofd Modern & Contemporary Art Bonhams Londen) zijn het erover eens dat het behaalde bedrag voor een dergelijke jonge kunstenaar op een veiling vrij uitzonderlijk is. "Een combinatie van factoren heeft geleid tot dit resultaat", zeggen ze. "De belangstelling op de veiling was mondiaal, zowel in Groot-Brittannië als de VS, waar Jones al exposeerde, maar ook in Europa en vooral Azië drongen verzamelaars zich online en telefonisch op om haar werk te kopen. De richtprijs was laag en dus aantrekkelijk voor kopers. Daarnaast laat de bedachtzame productie van Jones haar wachtlijst bij galerie Thaddaeus Ropac gestaag oplopen." En uiteraard speelt de heersende tendens waarin vrouwelijke, gekleurde kunstenaars zich inzetten voor Black Lives Matter een rol. Ook haar recente deelname aan de expositie *Mixing It Up Painting Today*, over de nieuwe evoluties in schilderkunst in de gerenommeerde Haywarth Gallery tussen gevestigde kunstenaars miste haar effect niet. Maar vooral het passionele en vibrerende oeuvre van Jones doet zijn werk. Dit is kunst waar je als verzamelaar mee wil leven, naar wil kijken, doeken die je dag in, dag uit om je heen wil hangen en je niet zomaar aan een depot toevoegt.

ADVIES VOOR AANSCHAF

Hoe Jones' prijzen nu verder gaan evolueren na dit wereldrecord is nog onzeker. "Zoals bleek uit de veiling op 24 maart, zijn de werken van Jones duidelijk in trek. We kunnen alleen maar vermoeden dat de markt van Jones zal blijven floreren naarmate haar ster rijzende is", aldus De Schaetzen en Young. "De belangstelling voor haar werk vóór de veiling was duidelijk, maar dat betekent niet altijd dat bieders er tijdens een veiling ook om zullen vechten. Hier hebben we duidelijk gezien dat verzamelaars vastbesloten waren om tot het uiterste te gaan om haar werk te verwerven."

Jones speelt met de traditionele opvattingen over schilderkunst: ze kiest niet voor rechthoekige formaten of uitgewerkte kaders en haar doeken zijn vaak niet opgespannen en polymorf.

Veel verzamelaars zijn op zoek naar uniek en interessant werk. Hoe kunnen zij erin slagen om parels als Jones van in het begin in hun vizier te krijgen? De Schaetzen en Young: "Eerst en vooral is het bij het verwerven van werken voor je collectie belangrijk om het werk en de kunstenaar in kwestie in het echt te bekijken. Het is ook verstandig om zelf onderzoek te doen naar de huidige internationale markt en om op de hoogte te blijven van tentoonstellingen en verkopen. Er zijn zoveel prachtige kunstenaars, zowel gevestigde als opkomende, maar voor wie vooral geïnteresseerd is in de hedendaagse kunstmarkt, is het een goed begin om de kleinere galleries en opkomende tentoonstellingen in de gaten te houden." Hoe het verder zal gaan is nog afwachten, maar het is hoog tijd dat het vasteland Rachel Jones aan den lijve ontdekt.

CONTACT

Cassi Young: Senior Specialist, Hoofd verkoop naoorlogse en hedendaagse kunst (Bonhams Londen)

Christine de Schaetzen: Hoofd België & Luxemburg, moderne en hedendaagse kunst-specialist (Bonhams Brussel)
christine.deschaetzen@bonhams.com

Giacomo Balsamo: Internationaal Directeur naoorlogse en hedendaagse kunst (Bonhams Londen & Parijs)

www.bonhams.com

BEZOEKEN

Rachel Jones — say cheeeeeese

Chisenhale Gallery
London
www.chisenhale.org.uk
t/m 12-06

Thaddaeus Ropac Gallery
www.ropac.net

Rachel Jones, *Say cheeeeeese*, 2021. © De kunstenaar. In opdracht van Chisenhale Gallery.

€ 288.000

Vlaamse school, *Portret van een man*, 15e eeuw, olieverf op paneel overgebracht op doek (?), 52,3 x 35,5 cm. La Suite Subastas, Barcelona, 03-03. © La Suite Subastas.

€ 3.071.000

Peter Paul Rubens, *Portret van een vrouw*, 1620-1625, olieverf op doek. Desa Unicum, Warschau, 17-03. © Desa Unicum. zł 14.400.000.

€ 55.900

Max Ingrand, staanlamp, ca. 1959, speciale bestelling, fabr. Fontana Arte, gelakt notenhout, vernikkeld messing, gezandstraald glas, 170 x 60 x 35 cm. Piasa, Parijs, 23-03. © Piasa.

AFGELOPEN

Een mysterieus Vlaams schilderij in Barcelona

Op 3 maart laatstleden kwam het op een veiling bij La Suite Subastas, in Barcelona, tot een lange biedstrijd, met als inzet een portret van een Vlaamse man uit de 15e eeuw. Het schilderij werd eenvoudig omschreven als 'Vlaamse school, 15e-16e eeuw, in de trant van de Italiaanse Renaissance'. In de catalogus stond te lezen: 'olieverf, wellicht op papier, en aangebracht op paneel'. Verder stond vermeld dat het werk uit een 'voornamelijk privécollectie' stamde. Zodra de veiling van het werk werd aangekondigd, konden welingerichte bronnen het al snel linken aan een blijkbaar identiek schilderij, toegeschreven aan de Leuvense schilder Dirk Bouts (ca. 1415-1475) in de catalogus van Vlaamse schilders opgesteld door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), in Brussel. Als herkomst wordt zelfs de door Georges Spiridou bijeengezamelde collectie, uit Rome, opgegeven. Spiridou kocht onder meer werken uit de collecties van kardinaal Fesch, in verschillende keren geveild in 1841-1845. De Spiridou-collectie ging zelf onder de hamer in 1928,

in Amsterdam. In die veilingcatalogus werd het schilderij gelinkt aan een vrouwenportret. Een Europese handelaar, die het werk mocht analyseren, vertelde aan onze collega's van de *Antiques Trade Gazette* dat hij zeker is dat hij niet een 19e-eeuwse kopie in handen heeft gehad, zoals het veilinghuis uit Barcelona beweerde, maar wel degelijk een originele versie uit de 15e eeuw. Hij zei dat het eigenlijk ging om een olieverfschilderij op paneel overgebracht op doek, in die tijd een frequent toegepaste restauratiemethode. Vreemd genoeg is ook een rode vilten muts te zien op de twee bekende mannenportretten van Dirk Bouts, waarvan een bewaard in de Londense National Gallery, en het andere in het Metropolitan Museum of Art in New York. Is het daardoor dat de kandidaat-kopers, hoofdzakelijk handelaars, zo hevig tegen elkaar opboden? De richtprijs bedroeg € 8.000-12.000, maar de nieuwe eigenaar bood er liefst € 288.000 (exclusief kosten) voor. Nogal duur voor een schilderij uit de 19e eeuw ... Gaat het echter om een origineel werk van Dirk Bouts, dan doet de koper natuurlijk een gouden zaak. De analyse door experts is pas begonnen en belooft spannend te worden!

Groot succes voor de collectie van André Mourgues bij Sotheby's

Op 17 maart bracht het koperspubliek bij Sotheby's, in Parijs, een klinkende hulde aan de eclectische en visionaire smaak van de beroemde kunsthandelaar Alexander Iolas. Alle stukken uit de collectie van André Mourgues, meer dan een kwarteeuw lang de levensgezel van Iolas, gingen van de hand. De opbrengst overtrof alle verwachtingen. De interesse van het koperspubliek was niet weinig te danken aan de herkomst en de onberispelijke staat van het ensemble. Uiteindelijk belandde er bijna € 10 miljoen in het laatje, drie keer meer dan verwacht! Opvallend sterke resultaten werden behaald met werk van moderne kunstenaars als René Magritte, Max Ernst, Victor Brauner en Claude Lorraine, maar ook met Griekse en Egyptische antiequiteiten, waar Alexander Iolas en André Mourgues zich graag mee omringden. Na een eerder record voor een schilderij in Londen zorgde René Magritte opnieuw voor een veilingrecord in Parijs, dit keer met een werk op papier. Negen kandidaat-kopers boden tegen elkaar op voor *De verkrachting* (1951), een subversieve en revolutionaire tekening van muse-

umkwaliteit. Het lot had een richtprijs van € 200.000-300.000, maar werd afgehamerd op € 1 miljoen. De oorspronkelijke versie van dit werk, een olieverfschilderij op doek, dateert van 1934. Dit provocerende werk omvat alle grote hema's van Magritte en het surrealisme. Het zou talloze keren worden gereproduceerd, onder meer in 1934, op de cover van een bekend werk van André Breton: *Qu'est-ce que le Surréalisme?* Magritte zou er later nog verschillende versies van creëren, waaronder deze hier, de enige met potlood op papier die zo mooi afgewerkt is.

Een Rubens steelt de show in Warschau

Op de avond van 17 maart waren in Warschau alle ogen gericht op de veiling bij Desa Unicum, waar men kon bieden op een portret te danken aan Rubens. Het was het duurste kunstwerk dat ooit onder de hamer ging in Polen. Dit *Portret van een vrouw*, geschilderd omstreeks 1620-1625, maakte vroeger deel uit van de collectie van Sir Peter Lely, maar was al sinds 1965 niet meer tentoongesteld. Het schilderij werd ter veiling aangeboden door een Britse burger. Het was de eerste in Polen geveilde Rubens. Het werk ging van de hand voor 14,4 miljoen zloty (€ 3,07 miljoen), veel minder dan verwacht. Rubens

€ 500.000

Jean Ramon le Jeune, bijgenaamd de Meester van de Privileges van Gent, randversiering toegeschreven aan Jacquemart Pilavaine, getijdenboek in het Latijn en Frans, verlucht manuscript op perkament (18 grote miniaturen te halver hoogte van de pagina), 23,2 x 15,5 cm (bladen). Beurret Bailly Widmer Auktionen, Basel, 23-03. © Widmer Auktionen. CHF 513.330.

€ 631.000

Snuifflesje, China, Peking, Qing-dynastie, Qianlong-periode, glas geëmailleerd met familie rose en geciseleerd goud, merkteken van het keizerlijke atelier. Christie's, New York, 24-03. © Christie's Images Ltd. \$ 693.000.

€ 287.000

James Ensor, *De intrede van Christus in Brussel, op Vastenavond in 1889*, 1898, fijne druk, met de hand gekleurd door de kunstenaar. Christie's, Londen, 25-03. © Christie's Images Ltd. £ 239.400.

schilderde het portret in Antwerpen, geholpen door medewerkers uit zijn atelier. Volgens experts is de afgebeelde vrouw mogelijk de eerste echtgenote van de schilder, Isabella Brant, een lid van de juweliersfamilie Duarte, toen burens van Rubens, of een lid van het Spaanse hof.

Design schittert bij Piasa

Op 23 maart behaalde Piasa uitstekende resultaten met zijn veiling van design. Het veilinghuis versterkt zo zijn reputatie en positie op de internationale designmarkt. Grote belangstelling was er voor stukken van Max Ingrand, maar ook met Italiaans design werden sterke resultaten geboekt, met name voor Gio Ponti, Angelo Lelli, Gino Sarfatti en Carlo Molino. In totaal bracht de veiling niet minder dan € 2,6 miljoen op. Een van de beste resultaten was het bod van € 55.900 voor een speciale bestelling, gefabriceerd door Fontana Arte, met name een uiterst zeldzame staanlamp, ontworpen omstreeks 1959 door Max Ingrand. Ook interessant was het bod van € 32.500, bijna het dubbele van de hoogste richtprijs (€ 12.000-18.000), voor een hanglamp (Model 2227) van dezelfde ontwerper, vervaardigd van messing, glas en gelakt aluminium. Het model werd ontworpen omstreeks 1960.

Henegouws getijdenboek blikvanger in Basel

Op 23 maart kon men bij Beurret Bailly Widmer Auktionen, in Basel, bieden op een opvallend goed bewaard gebleven manuscript, daterend van vóór 1460 en te danken aan een talentrijke miniaturist, bekend als de Meester van de Privileges van Gent en Vlaanderen. De laatste raadsels rond dit personage werden opgelost door kunsthistorici Dominique Vanwijnsberghe en Erik Verroken. Bij hun onderzoek ontdekten ze de naam van Jean Ramon le Jeune, een verluchter die in de 15e eeuw actief was in Gent en Doornik. Hij dankte zijn bijnaam aan een manuscript dat hij omstreeks 1453 had versierd voor de hertog van Bourgondië, met name dat met de Keuren en Privileges van Gent en Vlaanderen, thans bewaard in de Nationale Bibliotheek in Wenen. De stijl, de composities, het palet en het inzicht in de perspectief zijn nog stevig verankerd in de productie van de eerste helft van de 15e eeuw, waardoor hij makkelijk te onderscheiden is van zijn tijdgenoten. Toch had hij een trefzeker gevoel voor kleur. De opdrachtgever is helaas onbekend. Op het manuscript is geen wapen te zien. Door de luxueuze uitvoering moet het boek wel hebben gecirculeerd in de aristocratische kringen

van Bergen, in Henegouwen, en daarna in Frankrijk, want in de 17e eeuw kreeg het een prachtige Franse boekband van olijfkleurig marokijn aangemeten. Tot in 1967 bevond het manuscript zich in de bibliotheek van Beloeil, het kasteel van de prins van Ligne. Dit getijdenboek is des te uitzonderlijker daar er nog een andere vakman aan heeft gewerkt: de miniaturen bevinden zich alle in een rijkelijk verluchte randversiering, toegeschreven aan Jacquemart Pilavaine, een kopiist, decorateur en boekbinder die actief was in Bergen. Ook tal van liturgische elementen wijzen op die Bergense herkomst, met een kalender die verschillende lokaal vereerde heiligen telt, onder wie Waltrudis, de beschermheilige van Bergen. Dit prachtige boek werd ter veiling aangeboden met een richtprijs van CHF 400.000-600.000. Het veranderde van eigenaar voor CHF 513.330 (€ 500.000).

Uiterst zeldzaam Chinees snuifflesje bij Christie's

Eind maart hield Christie's een reeks veilingen van Aziatische kunst in New York. Zo ging op 24 maart de collectie Chinese snuifflesjes van Rachelle R. Holden onder de hamer. Die bracht niet minder dan \$ 2,25 miljoen (€ 2,05

miljoen) in het laatje. Een van de topstukken van die collectie was een uiterst zeldzaam en kostbaar snuifflesje uit de tijd van keizer Qianlong (1736-1795), met daarop het merkteken van het keizerlijke atelier in Peking. Het ging de deur uit voor \$ 693.000 (€ 631.000). Dit elegante flesje van geëmailleerd glas is versierd met bloemen en een vlinder van familie rose. Het prachtige deksel is van geciseleerd goud.

Wereldrecord voor Ensor bij Christie's

De online-veiling van prenten en multipels die Christie's op 25 maart hield in Londen toonde aan dat de internationale vraag naar werk van Andy Warhol nog steeds sterk is, en wel in alle prijs categorieën. Zo ging een afdruk van *Mick Jagger* (1975) van de hand voor £ 151.200 (€ 181.000), meer dan het drievoudige van de hoogste richtprijs en meteen goed voor een veilingrecord voor deze kunstenaar. Alles samen bracht de veiling £ 4,8 miljoen (€ 5,7 miljoen) in het laatje. Het hoogste bod ging naar een werk van James Ensor, met name *De intrede van Christus in Brussel, op Vastenavond in 1889*. Dat werd afgehamerd op een bedrag van £ 239.400 (€ 287.000). Ook voor deze kunstenaar is dat een wereldrecord. Het gaat om de be-

€ 46.250

Jan Fris, *Vanitas*, 1666, doek, gesigineerd en gedateerd, 11,5 x 87 cm. Briscadieu, Bordeaux, 26-03. © Briscadieu.

€ 12.571

Devotieplaat met Maria en Kind (*Maria van Zoeterwoude*), Utrecht, tweede helft 15e eeuw, polychrome, gestempelde en gepateneerde pijpaaarde, 40,5 x 20,7 cm. Tessier & Sarrou et Associés OVV, Parijs, 01-04. © Tessier & Sarrou.

RICHTPRIJS: € 183.000.000-275.000.000

Andy Warhol, *Shot Sage Blue Marilyn*, 1964, acryl en zeefdruk op doek, 101,6 x 101,6 cm. Christie's, New York, 09-05. © Christie's Images Ltd. Richtprijs: \$ 200.000.000-300.000.000.

langrijkste prent van James Ensor met daarop Christus als socialistische messias. Deze fijne druk, rijkelijk met de hand gekleurd, is opgedragen aan Charles Polydore de Mont (1857-1931), een Belgische schrijver, dichter, kunstcriticus en ook de eerste directeur van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen. Behalve topresultaten behaald met werken van Andy Warhol waren er ook nog andere successen voor de popart op deze veiling. Zo ging *Forms in Space* (1985) van Roy Lichtenstein van de hand voor £ 113.400 (€ 136.000), het dubbele van de richtprijs.

Mooie Nederlandse vanitas in Bordeaux

Van Jan Fris (ca 1627-1672), een Nederlandse schilder van vanitassen, zijn weinig werken bekend. Momenteel is dat amper een vijftiental. Daar komt nu nog een werk bij. Op 26 maart ging het onder de hamer bij Briscadieu, in Bordeaux, na te zijn onderzocht door het Franse expertisebureau Turquin. Rechts op het werk zijn een signatuur en een datum te zien: J Fris 1666. Het werk werd afgehamerd op € 46.250. Rond een schedel en een bovenarmbeen plaatste de kunstenaar symbolen van het onherroepelijke vlieden van de tijd en de broosheid van het bestaan (zandloper, kaars, glas), en ook symbolen van kennis en rijkdom

(wereldbol, tapijt). De schone schijn wordt hier uitgebeeld door een helm met veren, een origineel element dat we ook aantreffen op drie andere schilderijen van Jan Fris.

Een devotieplaat uit Utrecht in Drouot

Devotieplaten zie je tegenwoordig niet vaak meer, maar in de tweede helft van de 15e eeuw, toen dit exemplaar werd gemaakt, waren ze wijdverbreid. Ze werden vervaardigd in gespecialiseerde ateliers in Utrecht, in mallen, en vervolgens gepateneerd. De kwaliteit van de makelij was opvallend. Deze objecten waren nochtans bestemd voor huiselijk gebruik. Soms dienden ze ook als ex voto in een kapel. Maria is hier afgebeeld met het kind Jezus op een sokkel, met een omlijsting die een mini-interieur voorstelt. Op de randen zijn lovende commentaren op Maria en Jezus te zien, als hulp bij het bidden. In het museum van het Catharijneconvent (ook wel Sint-Catharijnekluis genoemd) in Utrecht is een identiek model te zien. Pijpaaarde is een fijne, taai klei, vroeger vooral gebruikt voor het bakken van pijpen. Lange tijd hadden de Nederlanders de reputatie de enigen te zijn die dit konden bereiden. Ze hadden trouwens ook de beste kleigroeven. Op 1 april werd dit object door Tessier & Sarrou et Associés ter veiling aangeboden

in Drouot, in Parijs, met een richtprijs van € 6.000-8.000. Het veranderde van eigenaar voor € 12.571, kosten inbegrepen.

Mooie prijs voor een Bruegel in Zürich

"Zonder dit werk zou de artistieke ontwikkeling van de volgende generaties van kunstenaars, zoals Hendrick Avercamp (1585-1634), Esaias Van der Velde (1587-1630) en Aert Van der Neer (1603-1677), ondenkbaar zijn geweest." Dat stond op 25 maart laatstleden te lezen in *La Gazette Drouot* (nr. 12). Dit *Winterlandschap met vogelknip* van Pieter Bruegel de Jongere was een belangrijk werk voor het genre van de winterlandschappen. In de 17e eeuw was dit een van de populairste thema's. Het schilderij is rechtstreeks geïnspireerd op het *Winterlandschap met schaatsers en vogelknip* van zijn vader Pieter Bruegel de Oudere (ca. 1525-1569), tegenwoordig bewaard in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, in Brussel. Het is dankzij de vele versies van zijn zoon en het Bruegel-atelier (127 bekende versies tot nu toe) dat dit thema zo populair werd. Een versie uit 1601, die sterk lijkt op de versie te zien in het Kunsthistorisches Museum in Wenen, ging op 1 april laatstleden onder de hamer bij Koller, in Zürich. Dit schilderij bevond zich al verschillende generaties in een Luxemburgse

privécollectie. Experts verwachtten een opbrengst van CHF 800.000 tot 1,2 miljoen. Het atelier van de schilder bracht dan wel een groot aantal exemplaren voort, maar het aantal dat nu nog in omloop is, is beperkt. Dat verklaart deze richtprijs. De nieuwe eigenaar telde er uiteindelijk CHF 1.615.000 (€ 1.580.000) voor neer.

OP KOMST

Een Marilyn van Warhol bij Christie's

Op de grote veilingen in mei, in New York, staan tal van topwerken uit de moderne, naoorlogse en hedendaagse kunst op het menu. Ze stammen met name uit de collectie van Thomas & Doris Ammann en die van Anne H. Bass. Uit de eerste collectie gaat op 9 mei bij Christie's een uitzonderlijke versie van de fameuze *Marilyn* van Andy Warhol onder de hamer. Uitzonderlijk, want het is een vroeg en uitgesproken realistisch werk. Experts denken dat deze *Shot Sage Blue Marilyn* uit 1964 liefst \$ 200 tot 300 miljoen (€ 183 tot 275 miljoen) zal opbrengen. Uit de tweede collectie, nog steeds bij Christie's in New York, gaan op 12 mei een uitzonderlijk paar werken van Rothko, maar ook werken van Degas, Monet, Balthus, Morris Louis en Vilhelm Hammershøi

RICHTPRIJS: € 1.000.000-1.500.000
 Titiaan, *De boetvaardige Maria Magdalena*, olie-
 verf op doek, 115 x 96,7 cm. Dorotheum, Wenen,
 11-05. © Dorotheum.

RICHTPRIJS: € 18.000.000-27.500.000
The Rock, witte diamant D-Z van 228,31 karaat.
 Christie's, Genève, op 11-05. © Christie's Images Ltd.

RICHTPRIJS: € 150.000-200.000
 Boekenkast, prototype, 1986, ruw dennenhout, alumi-
 nium, lichtblokken, 173 x 173 x 33cm. Christie's, Parijs,
 25-05. © Christie's Images Limited 2022. Foto: Anna
 Buklovska.

onder de hamer. Phillips pakt op 18 mei in New York dan weer uit met een beroemd werk van Jean-Michel Basquiat: *Untitled* (1982), afkomstig uit de collectie van Yusaka Maezawa. Verwacht wordt dat het meer dan \$ 70 miljoen (€ 64 miljoen) opbrengt.

Een vermiste Titiaan duikt weer op bij Dorotheum

Een eerst verdwenen, maar intussen teruggevonden schilderij van de Venetiaanse schilder Titiaan wordt ongetwijfeld een van de blikvangers op de veiling van schilderijen van oude meesters in het Dorotheum, in Wenen, op 11 mei. Op het schilderij is de boetedoening van Maria Magdalena te zien. Het werk maakte ooit deel uit van de befaamde collectie van de Zweedse koningin Christina (1629-1689), die van de regent van Frankrijk Philippe, de hertog van Orléans (1674-1723), en zeer waarschijnlijk ook die van de Duitse keizer Rudolf II. Het werk verscheint voor het eerst in meer dan anderhalve eeuw weer op de markt. Het gaat om een van de populairste thema's van Titiaan, waar ook het meest vraag naar is. Het werk is van buitengewone kwaliteit en is dan ook een bijzonder waardevolle aanwinst voor de markt. Experts verwachten dat het € 1 tot 1,5 miljoen opbrengt.

De grootste witte diamant is voor Christie's

The Rock: dat is de bijnaam van de diamant die meer dan twintig jaar geleden werd gedolven en geslepen in Zuid-Afrika. Het is de grootste peervormige diamant van het kleurengamma D-Z (tinten van wit) die ooit werd geregistreerd door het Gemological Institute of America (GIA). Op 11 mei wordt de steen door Christie's geveild in Genève. De diamant was eerder tentoongesteld in Dubai, Taipei en New York. "Het Midden-Oosten is altijd dol geweest op waardevolle juwelen en edelstenen", aldus Rahul Kadakia, het internationale hoofd van de afdeling Juwelen bij Christie's. "We vonden het een goed idee de diamant eerst tentoon te stellen in een regio waar je enorm veel grote verzamelaars van edelstenen hebt." Deze prachtige steen, goed voor 228,31 karaat, zou \$ 20 tot 30 miljoen (€ 18 tot 27,5 miljoen) moeten opbrengen.

Fans van sneakers: allen naar Millon!

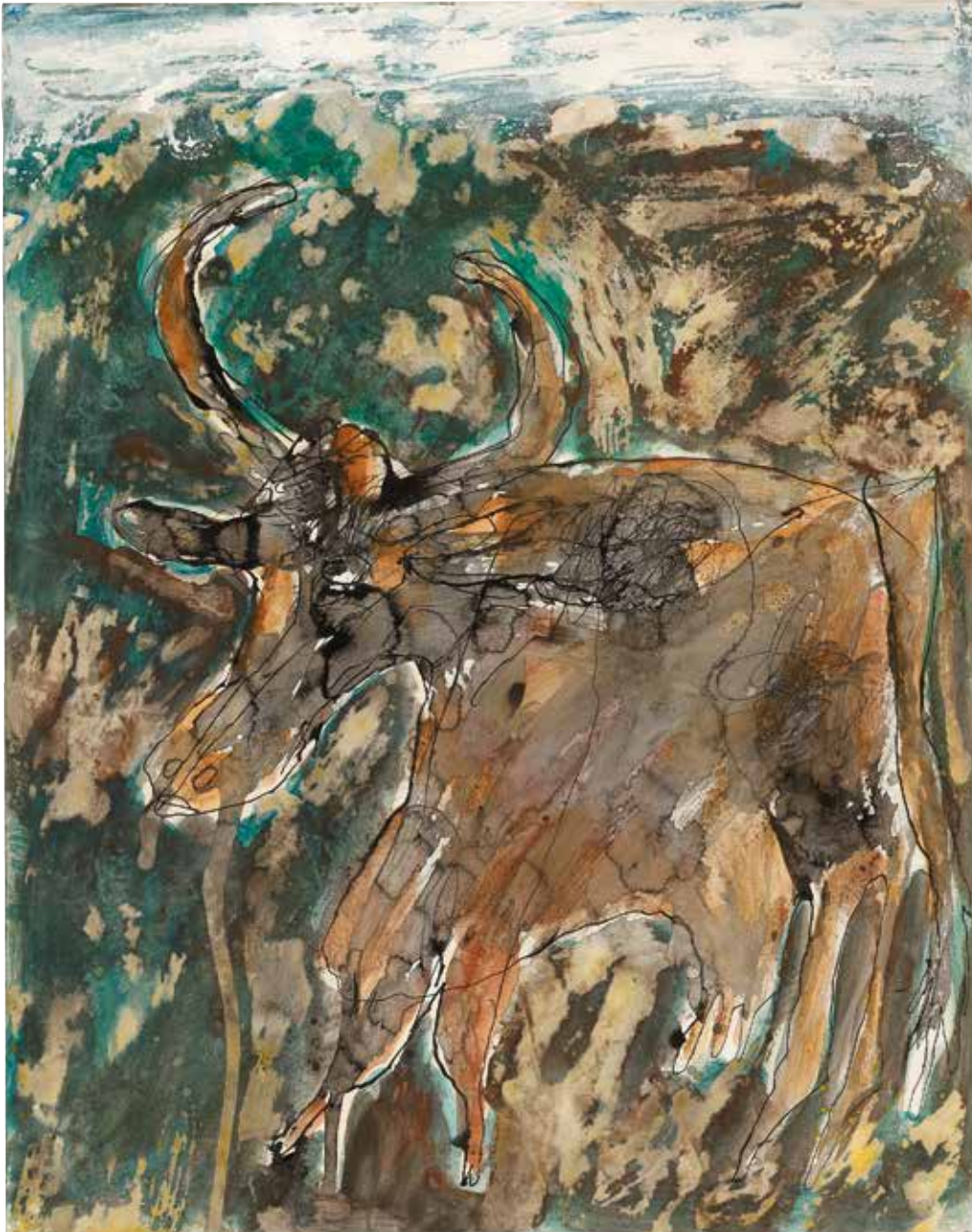
Op 15 mei houdt veilinghuis Millon in Parijs een eerste veiling die volledig is gewijd aan sneakers, een niet meer weg te denken onderdeel van de huidige *streetwear*. De veiling wordt georganiseerd in samenwerking met Loving Sneakers. Het gaat om *limited editions*, exclusieve sa-

menwerkingen en cult-exemplaren. Alles samen kan men bieden op bijna tweehonderd beroemde modellen, in nieuwe staat: van de Yeezy en de *Air Max* tot de *Air Force One* en de *Jordan*, het summum van de basketbalschoenen. De veiling wordt in goede banen geleid door Alexandre Millon. De richtprijzen gaan van € 200 tot enkele duizenden euro's voor sommige paren. Op het menu staat een groot aantal beroemde modellen en stukken behorend tot *limited editions* van Nike, het Amerikaanse merk met de komma als logo.

Perriand bij Christie's

Op de designveiling bij Christie's, in Parijs, op 25 mei aanstaande, kunnen verzamelaars bieden op een zeldzaam ensemble komende uit het privémeubilair van Charlotte Perriand. De Fondation Louis Vuitton hield onlangs nog een overzichtstentoonstelling over deze visionaire Franse ontwerpster, die de evolutie naar de moderniteit van de 20e eeuw belichaamde. Ze is en blijft een van de weinige vrouwelijke ontwerpers die internationale faam genieten. De opbrengst van de veiling gaat naar de Archives Perriand, opgericht om het werk van Charlotte Perriand te bewaren en zoveel mogelijk bekendheid te geven, samen met haar heel eigen visie en aanpak. De stukken van deze collectie, die Perriand ontwierp voor eigen gebruik, geven

gestalte aan de cruciale fasen in de ontwikkeling van haar belangrijkste concepten. Het gaat om unieke stukken en prototypen die nooit eerder te zien waren. Het is zonder twijfel een van de belangrijkste ensembles van Charlotte Perriand die ooit ter veiling werden aangeboden. Alles samen gaat om een vijftiental stukken, die nu voor het eerst haar appartement in de Rue Las Cases, in Parijs, verlaten. Ze woonde er tot in 1970. Haar atelier was er gevestigd tot aan het einde van haar carrière. Op de veiling kan men onder meer bieden op een zeldzaam paar indrukwekkende metalen *Potences* uit 1938 (richtprijs: € 120.000-180.000). Er zijn slechts vijf exemplaren van deze beroemde, door Charlotte Perriand ontworpen wandlamp bekend. Een van de blikvangers van deze veiling wordt ongetwijfeld de befaamde boekenkast met lichtblokken (richtprijs: € 150.000-200.000). Het is een treffende illustratie van de moderne geest van deze Franse ontwerpster. Dit dynamische stuk, dat wat doet denken aan een totem, vormt een origineel spel met kleuren en asymmetrie. Het is de perfecte synthese van de heel eigen visie van Perriand, waarbij het esthetische wordt gepaard aan het functionele. Dit unieke model met twee lichtblokken diende als wand tussen de salon en het bureau in haar appartement. Het gaat om een prototype, dat diende als model voor haar boekenkast *Plurima*, later op de markt gebracht door Cassina.

Jean Dubuffet, Vache, 1954, gouache en oostindische inkt, € 180.000 – 280.000, veiling 1 juni 2022

MODERNE EN HEDENDAAGSE KUNST JUWELEN, HORLOGES

Prestige-veilingen
Palais Dorotheum Wenen
31 mei – 3 juni 2022

Dorotheum Brussel
Honorine d'Ursel, +32 2 514 00 34
honorine.dursel@dorotheum.be
www.dorotheum.com

Pieter de Ring. Stilleven met kreeft. Olieverf op doek, 65 x 62 cm. Gesigneerd met een ring aan de rechterrand van de schildering in het midden
Veiling 21 mei in Keulen

LEMPERTZ

1845

VEILINGEN IN KEULEN/BERLIJN/BRUSSEL

7 mei Pruisen Veiling (Berlijn)

11 mei Kunst uit Afrika en Oceanië (Brussel)

19–21 mei Juwelen, Decoratieve Kunst, Oude Meesters (Keulen)

1 juni Fotografie 1–2 juni Moderne Kunst, Hedendaagse Kunst (Keulen)

11 juni Aziatische Kunst (Keulen) 25 mei–16 juni Aziatische Kunst Online

Keulen, Neumarkt 3 — T +49-221-92 57 290 — info@lempertz.com — www.lempertz.com

Brussel, Grote Hertstraat 6 — T +32-2-514 05 86 — brussel@lempertz.com

COLLECT

Een jaar lang leesplezier!

€ 39,50 voor 9 nummers
of € 19,50 digitaal

www.collectkaj.nl

VAN HAM

**Decorative Art
Fine Art
Fine Jewels**

**Veiling:
18 / 19 mei 2022
kijkdagen:
13–16 mei 2022**

**EXCEPTIONELE PENDULE MET OLIFANT
EN DE ALLEGORIE VAN AZIË**
Parijs | De wijzerplaat: Julien Le Roy
Het porselein: Samson | Midden 19e eeuw
Taxatie: € 25.000 – 30.000

gratis catalogi | online catalogi | data: www.van-ham.com

Vertegenwoordiging Nederland/België | Dr. Petra Versteegh-Kühner | Sterrenlaan 6 | B-3621 Rekem
Tel. +32 89 7160 04 | Mobiel +31 620 402187 | p.versteegh@van-ham.com

EXCLUSIVE ITEMS

17 MEI 2022

ZEEUWS VEILINGHUIS

ZEELAND AUCTIONEERS

AZIATICA

18 MEI 2022

WILLEM GERARD HOFKER
(1902-1981)
'BALISCHE ZUSJES
OP 'T TEMPELFEST'
BALI, DEC. 1940
100 X 75 CM
300.000 - 500.000 €

JAN ZOETELIEF TROMP
(1872-1947)

'ADMIRALITEIT TOT ROTTERDAM'
CORNELIS OUDEROGGE - 1658

DORDRECHT, 1749

KIJKDAGEN:

VRIJDAG 13 MEI 13 - 17 UUR
ZATERDAG 14 MEI 10 - 17 UUR
MAANDAG 16 MEI 10 - 17 UUR
DINSdag 17 MEI 10 - 12 UUR

CHINA, TRANSITION
HATCHER CARGO

MAURITS CORNELIS ESCHER
(1898-1972)

CHINA, KANGXI
COLL. JHR. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND (1872-1956)

MIDDELBURG ■ AMSTERDAM ■ TEL. 0118 - 650 680 ■ INFO@ZEEUWSVEILINGHUIS.NL ■ WWW.ZEEUWSVEILINGHUIS.NL

Zwiggelaar auctions

Veiling 27
20 t/m 24 juni 2022

Specials:

- Conceptual Arts, Situationists, Fluxus and Punk.
- Circusaffiches ca. 1900: Adolph Friedländer.

Enkele hoogtepunten:

- Collectie 17e eeuwse cartografie en atlassen.
- Ex Libris collectie Winterink.
- Ruim 200 kavels antiquarische strips en originelen.
- Het oudst bekende bedrukte condoom ter wereld.

Voor vragen, suggesties, taxatie of inbreng:
zwiggelaarauctions@gmail.com
of telefonisch op 06-479 86 138.

Met vriendelijke groet,
Vincent en Siska Zwiggelaar

Zwiggelaar Auctions
Oostenburgervoorstraat 71 | 1018 MP Amsterdam

www.zwiggelaarauctions.nl

BURGERSDIJK & NIERMANS

BOEKEN – PRENTEN – HANDSCHRIFTEN

VEILING 355

10 en 11 mei 2022

Bevat een fraaie collectie (post-)incunabelen, oude drukken, kaarten en plattegronden, geïllustreerde boeken, grafiek, manuscripten, boeken over (moderne) kunst, Egyptologie en Klassieke talen, literatuur, etc.

Opnieuw wordt in deze veiling een exemplaar van 'Het Achterhuis' van Anne Frank in eerste druk met stofomslag aangeboden, alsmede 'Drie brieven' van Etty Hillesum, een uitgave die clandestien werd gepubliceerd in 1943.

Kijkdagen: 6-7 mei 10.00-17.00,
8 mei 12.00-17.00 en 9 mei 10.00-17.00
www.b-n.nl - auctions@b-n.nl
Nieuwsteeg 1, 2311 RW Leiden, +31(0)71-5126381/5121067

De Vuyst

FINE
AND ART
DESIGN

Jean-Michel Folon

Léon Spilliaert

Pierre Alechinsky

VEILING

HEDENDAAGSE KUNST,
MODERNE & OUDE MEESTERS

Zaterdag 21 mei 2022 - 13u & 19u30

Kijkdagen: 11 t.e.m. 18 mei - 10-19u

Wenst u te verkopen?

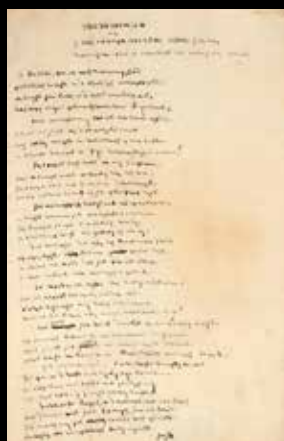
Contacteer Hervé Lescornez: +32 9 348 54 40
of herv.lescornez@de-vuyst.com. Bezoek aan huis op afspraak.

Veilinghuis De Vuyst - Kerkstraat 22-54 - 9160 Lokeren (België) - +32 9 348 54 40 - info@de-vuyst.com - www.de-vuyst.com

BUBB KUYPER
VEILINGEN BOEKEN,
MANUSCRIPTEN & KUNST

Kenaupark 30
2011 MT Haarlem
tel. 023 5323986
info@bubbkuyper.com

kijkdagen 12 t/m 15 mei
10.00-16.00 uur

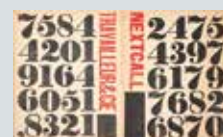
VEILING 76 van Boeken, Manuscripten en Kunst

17 t/m 20 mei 2022

met o.a.

- (avant-garde) typografie uit de collectie van Kees Broos (o.a. het eerste deel met drukwerk van Piet Zwart)
- Bauhaus, Dada, De Stijl, Werkman enz. - een unieke privécollectie originele uitgaven alsmede autografen van Theo van Doesburg en Kurt Schwitters
- een bijzondere collectie drukwerk (boeken, tijdschriften, kranten, pamfletten, posters enz.) betreffende de Tweede Wereldoorlog
- Joost van den Vondel - het originele handschrift van het gedicht "Vredewensch aen Constantyn Huigens"
- manuscripten - o.a. middeleeuwse handschriften en miniaturen, Perzische miniaturen, manuscripten betreffende militaria, autografen enz.
- een zeer omvangrijke collectie boekbanden waaronder een unieke privécollectie "prijsboeken"
- grote collectie moderne en hedendaagse kunst o.a. werken van kunstenaars van Cobra en De Ploeg uit een privécollectie
- foto's - de collectie van wijlen René Krul (deel 1)
- een grote collectie kartografie (o.a. Ortelius' atlas "Theatrum Orbis Terrarum" en zeldzame kaarten van China en Brazilië)
- grote secties oude meestergrafiek en tekeningen uit diverse collecties

www.bubbkuyper.com

€ 11.700

Piet Kramer (1881-1961). Een set van vier eikenhouten stoelen en een armleu stoel, ca. 1920, Nederland. De vier eikenhouten en met velours bekleedde stoelen met rijk gedecoreerde regelverbindingen. De armstoel met geronde rugleuning en bewerkte armleuningen. H. van 88 t/m 96 cm. Verkocht in de veiling online only van 8 maart van Venduehuis Den Haag.

€ 4.420

Een Chinees bronzen wirookvat, 18e/19e eeuw, China. Het lage vat met uitlopend oppervlak op korte ronde voet met twee mascarons langs de hals. Met Xuande zegelmerk op de onderkant maar waarschijnlijk 19e eeuw, ca. 1060 gram., 7 x 11,5 cm. Verkocht in de veiling online only van 8 maart bij Venduehuis Den Haag.

€ 3.380

Een set zilveren sieraden, Anneke Schat. De vaste armband en de hanger bestaande uit abstracte vormen, de hanger bezet met een cabochon maansteen, beiden gesigineerd, bruto 83 gram Verkocht in de veiling online only t/m 22 maart bij Venduehuis Den Haag

€ 1.950

Een 18k gouden sautoir met scarabee hanger. Het collier bestaande uit koffieboon schakels waaraan een hanger bezet met steatiet scarabee, l. 80,5 cm, bruto 55 gram. Verkocht in de veiling online only t/m 22 maart bij Venduehuis Den Haag.

€ 595.000

Alfons Walde (1891-1958). 'Almen im Schnee', gesigineerd, olieverf op board, 35 x 28 cm. Verkocht in de online kunst- en antiekveiling van 25 t/m 27 maart bij Veilinghuis Onder de Boompjes Leiden.

€ 4.560

Ibou Diouf (1941-2017). 'Koninklijke figuren', gesigineerd en gedateerd '64, gouache 65 x 50 cm, Verkocht in de online kunst- en antiekveiling van 25 t/m 27 maart bij Veilinghuis Onder de Boompjes Leiden.

€ 4.492

Kees van Dongen (1877-1968). 'Vrouw met hoed en omslagdoek', gesigineerd, pastel, 10 x 12 cm. Verkocht in de online kunst- en antiekveiling van 25 t/m 27 maart bij Veilinghuis Onder de Boompjes Leiden.

€ 54.800

Een polygoon virginaal, mogelijk Annibale dei Rossi, ca. 1560-1577, 23 x 147 x 50 cm. Verkocht in de online kunst- en antiekveiling van 25 t/m 27 maart bij Veilinghuis Onder de Boompjes Leiden.

€ 9.675

Montz Daniel Oppenheim, (1800-1882). 'Het gastmaal van Abraham', gesigineerd, olieverf op doek, 93 x 73 cm. Verkocht in de online veiling van 28 maart bij Van Zadelhoff Veilingen Hilversum

€ 1.032

Een gouden naaigarnituur: naaldenkoker, schaar, vingerhoed, naald en rijgnaald in ingelegd palissanderhouten kistje, afkomstig uit Château de Couterne Frankrijk. Verkocht in de online veiling van 28 maart bij Van Zadelhoff Veilingen Hilversum.

€ 868

D. Auvergne, Art Deco sculptuur van een danseres met hoepels, op onyx basement, gesigineerd en bekend als de Hooplady, 60 x 56 cm. Verkocht in de onlineveiling van 28 maart bij Van Zadelhoff Veilingen Hilversum.

€ 903

Theo Mackaay (1950). 'Drie vrouwen', gesigineerd en gedateerd 2010, olieverf op doek, 90 x 110 cm. Verkocht in de onlineveiling van 28 maart bij Van Zadelhoff Veilingen Hilversum.

TENTOONSTELLING

Klavier

Virginalen, klavecimbels en orgels
verbeeld in de 16de en de 17de eeuw.

26.03 – 26.06.2022

Museum Snijders&Rockoxhuis, Antwerpen
Museum Vleeshuis, Antwerpen

SNIJDE
ROCKOX | HUIS

MUSEUM
VLEESHUIS
KLANK VAN DE STAD

KBC

A

De Standaard

www.snijdersrockoxhuis.be – www.museumvleeshuis.be

Veilingen op komst

Nederland

10 – 11 mei

Burgersdijk & Niermans
Online veiling
LEIDEN
www.b-n.nl

RICHTPRIJS: € 20.000
Leonaert Bramer (1596-1674). Album met 25 penseel- en grijze inkt- en aquareltekeningen op perkament met scenes uit Ovidius' Metamorphosen.

RICHTPRIJS: € 1.800
Jan Sadeler I (ca. 1550-1600). 'Planetarium effectus et eorum in signis Zodiaci'. Antwerpen, 1585. Zeldzame complete serie van 8 gegraveerde platen (incl. titel) die de zeven planeten verbeelden.

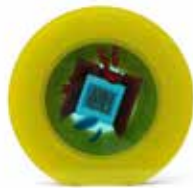
RICHTPRIJS: € 2.800
Etty Hillesum. Drie brieven [uit Westerbork]. 1943. Vrijwel onvindbare eerste druk.

RICHTPRIJS: € 5.000
Albrecht Dürer (1471-1528). 'The Small Passion'. 16e eeuw. Serie van 36 prachtige houtsnedes.

16 – 17 mei

Vendu Rotterdam
Online veiling Design en Kunst- en Antiek
ROTTERDAM
www.vendurotterdam.nl

RICHTPRIJS: € 1.500 – 3.000
Bohumil Eliáš (1937 - 2005). Een kapitaal optisch geblazen glasobject, gesigineerd op de rand: Eliáš, 47,5 x 49 x 11 cm.

RICHTPRIJS: € 400 – 800
Pierre Paulin (1927-2009). Een Orange Slice fauteuil, groen gemêleerde bekleding en metalen onderstel, uitvoering Artifort, ontwerp jaren '60. H. 70 cm.

RICHTPRIJS: € 1.000 – 2.000
Een Louis XV staand horloge, Holland, ca. 1750.

RICHTPRIJS: € 1.000 – 2.000
Een bronzen boeddha, Thailand, 17e eeuw.

17 mei

Zeeuws Veilinghuis
Online veiling
MIDDELBURG
www.zeeuwsveilinghuis.nl

RICHTPRIJS: € 300.000 – 500.000
Willem Gerard Hofker (1902-1991). 'Balinese zusjes op 't tempelfeest'. Gesigineerd en gedateerd Bali Dec. 1940, olieverf op doek, 100 x 75 cm.

RICHTPRIJS: € 60.000 – 80.000
Maurits Cornelis Escher (1898-1972). 'Regelmatische vlakverdeling', boek, 1958. Unieke uitgave met zes gesigineerde houtsnedes.

RICHTPRIJS: € 50.000 – 70.000
Lee Man Fong (1913-1988). 'Majestic nature'. Gesigineerd en gedateerd 1950, olieverf op board, 90 x 116 cm.

RICHTPRIJS: € 20.000 – 30.000
Een bronzen kanon van met tekst 'Admiraliteit tot Rotterdam', Cornelis Ouderogge, 1658. L. 202 cm. Vermoedelijk afkomstig van het vlaggeschip 'De eendracht', welke explodeerde bij de Slag bij Lowestoft in 1665.

17 mei

Veilinghuis De Jager
Online veiling
GOES
www.veilinghuisdejager.nl

RICHTPRIJS: € 3.000

Een Dante zetel, notenhout, Noordelijke Nederlanden, periode 1620-1650. Zeldzaam, een vergelijkbaar exemplaar is te vinden in de collectie van het Rembrandthuis in Amsterdam.

RICHTPRIJS: € 15.000

Een Haagse klok, ca. 1900, gesigineerd Johannes van Ceulen met ebbenhout gefineerde kast en aan de binnenzijde belijmd met padouk en palissanderhout.

RICHTPRIJS: € 5.000

Een staand horloge, Amsterdam, ca. 1680, gesigineerd Joseph Norris, met wortel-notenhout belijmd kast, h. 199 cm.

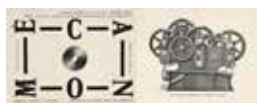

RICHTPRIJS: € 5.000

Een herenhorloge, gesigineerd Christiaan Van der Klaauw, model Planetarium 2000, uitgevoerd in 18 Krt goud met lederen band.

17 – 20 mei

Bubb Kuyper Veilingen
Onlineveiling Boeken
Manuscripten en Grafiek
HAARLEM
www.bubbkuyper.com

RICHTPRIJS:
€ 3.000 – 5.000

Theo van Doesburg (1883-1931). Mécano nr. 'geel'. Leiden, 1922.

RICHTPRIJS:
€ 30.000 – 50.000

Een getijdenboek, Frankrijk, ca. 1480, met o.a. 9 miniatuuren.

RICHTPRIJS:
€ 5.000 – 7.000

C. de Bruyn (1652-1727). 'Reizen door de vermaardste Deelen van Klein Asia/Reizen over Moskovie, door Persie en Indie. Delft/Amst., 1698, 1714, 2 delen in uniforme banden van de 'eerste Stadhoudelijke binderij'.

RICHTPRIJS:
€ 15.000 – 25.000

'Inlandische Kapellen'. Album met 170 anonieme aquarellen van vlinders, rupsen, bloemen en planten, ca. 1820-1840.

18 mei

Venduehuis
Online veiling
DEN HAAG
www.venduehuis.com

RICHTPRIJS:
€ 25.000 – 35.000

Abraham Storck (1644-1708). 'Een statenjacht'. Een driemaster en andere schepen nabij een Hollandse stad, gesigineerd 'Storck', op een stuk drijfhout, olieverf op paneel, 30,5 x 39 cm.

RICHTPRIJS:
€ 120.000 – 160.000

Cornelis Springer (1817-1891). 'Gezicht op de Munttoren in Amsterdam'. Gesigineerd en gedateerd 'C Springer. 77', onduidelijk geannoteerd op een origineel label op de achterzijde met twee wasstempels van de kunstenaar 'CS', olieverf op paneel 58 x 46,5 cm.

RICHTPRIJS:
€ 100.000 – 160.000

George Hendrik Breitner (1857-1923). 'Drie meiden in de sneeuw', gesigineerd, olieverf op doek, 71 x 100 cm.

RICHTPRIJS:
€ 100.000 – 150.000

Isaac Israels (1865-1934). 'Carrroussel à Montmartre, Paris', gesigineerd, olieverf op doek, 62,5 x 72,5. Geschilderd circa 1903-1905.

Veilingen op komst

Nederland

18 en 19 mei

Veilinghuis De Jager

Online veiling

GOES

www.veilinghuisdejager.nl

RICHTPRIJS: € 1.200

Een paar trekpotjes, Japan, begin 18e eeuw, welke zijn beschreven in het boek *Fine & Curious*, geschreven door Christiaan J. A. Jorg, op pagina 195.

RICHTPRIJS: € 600

Een kom, octogonaal, Japan, ca. 1700, met Kakiemon decor.

RICHTPRIJS: € 2.000

Een grote kom, 18e eeuw, decor van krijgers te paard en kostbaarheden, uitgevoerd in familie verte, Ø 32 cm.

23 mei

Van Zadelhoff Veilingen

Onlineveiling

HILVERSUM

www.vanzadelhoff.nl

RICHTPRIJS:

€ 1.200 – 1.700

Antoine Bofill (1895-1939). 'La compraison', brons met goudpatine sculptuur rustend op albasten voetstukje, ca. 1920, edit Paris, h. 23 cm. (incl. sokkel).

RICHTPRIJS:

€ 2.600 – 3.600

Een zeldzame tweede druk uit 1684 van een zeer populair Nederlands Goochelboek, voor het eerst gepubliceerd (ook door Jan ten Hoorn in Amsterdam) in 1679 met de titel 'Het Natuurlyk Tover Boek, Of 't Nieuw Speel Toneel Der Konsten', Verhandelende vijf honderd natuurlijke Tover-Konsten, so uit de Gogel-Tas, als Kaart-spelen, en Mathematische, en meer andre diergelijke aerdigheiden, die tot vermaeck en tijdkortingh verstrecken konsten mitsgaders een tractaat van het Blanket-Erk, om verscheyde wel-ruykende Wateren, Poederen en Balsem; als om het aensicht, Hals en Handen, wit en sagt te maken', geschreven door Simon Witgeest (vermoedelijk een pseudoniem) en uitgegeven door Jan ten Hoorn in 1684.

RICHTPRIJS:

€ 1.800 – 2.600

Cornelis Raaphorst (1875-1954). 'Spelende kittens', gesigineerd, olieverf op doek, 30 x 38 cm.

RICHTPRIJS:

€ 1.000 – 10.000

Victoria Kovalenchikova. Creations by Will, Milan The Artist, L. é O art, Ana Stakanova, Linda Dubeldeman & Naomi Zwart, 'heART FOR RCRAINE', contemporary live action-painting dat vervaardigd zal worden op 21 mei 2022 bij Van Zadelhoff veilingen in Hilversum en live geveild op 23 mei 2022. Volledige opbrengst gaat naar het goede doel.

30 en 31 mei

NRC Veilingen

Online veiling

AMSTERDAM

www.nrcveilingen.nl

RICHTPRIJS:

€ 8.000 – 12.000

Erik Andriess (1957-1993). 'Schelp', acryl op paneel, gesigineerd en gedateerd 1969, met verso galeriestempel 'Paul Andriess', Amsterdam, 57,5 x 40 cm.

RICHTPRIJS:

€ 1.000 – 1.500

Bob Bolies (1937). 'Zonder titel', ca. 1970, wandrelief, plexiglas op gelakt metaal, 50 x 50 x 19 cm.

Richard ter Borg
kunsthandel / galerie / veiling

Ruloff S.A. Manuputty (1926 – 2002)

KUNSTVEILING
25-5-22

Van Altink t/m Van der Zee

www.terborg.com
www.kunsthandel.nl

SCRIPTUM
ART BOOKS

WWW.SCRIPTUMART.NL

Bezoek online of op afspraak
Oder 18-20 • 2491 DC Den Haag
06 54 28 25 38 • art@scriptumart.nl

Anjed Hashem-Yellow beetle

GALATEA

www.slotzeist.nl

Tentoonstelling

Tot Slot
Vrijheid

13 mei t/m
26 juni 2022

di t/m zondag
11 - 17 uur

Ahmad Mallah-Tender

Gevluchte
kunstenaars
in Nederland

Expositie
Slot Zeist

Gebundelde hamerkracht

Eind december 2021 voegden twee veilinghuizen, een in Amsterdam en een in Leiden, een nieuw hoofdstuk toe aan hun eigen verhaal. De som der delen zorgt voor een veelvoud aan kennis, aanbod en passie. Maar met één gemeenschappelijke deler: het gedrukte object in al zijn facetten.

TEKST: **ELS BRACKE**

Arne Steenkamp (°1959) draait al sinds 1986 mee in het beleid van Burgersdijk en Niermans, een in 1894 opgerichte zaak met een antiquariaat, boekhandel en veilinghuis. Op het moment dat zijn compagnon met pensioen ging, zocht en vond Steenkamp een geschikte oplossing om de gerenommeerde handel te laten voortbestaan. Dankzij Vincent (°1974) en Siska (°1978) Zwiggelaar van het gelijknamige Amsterdamse veilinghuis blijven in Leiden boeken onder de hamer gaan. Dat de eigenheid van de handel niet wordt aangetast uit zich ook in het behouden van de aparte handelsnamen. Burgersdijk en Niermans, waar er nu uitsluitend nog geveild wordt, specialiseert zich in wetenschappelijk boeken en historische literatuur, maar ook in oude drukken, manuscripten en prenten. Bij het veel jongere Zwiggelaar Auctions komen naast oude boeken ook kunstuitgaven, strips, erotica en curiosa aan bod, gepresenteerd in opvallende en aantrekkelijke catalogi.

In mei houdt Burgersdijk en Niermans zijn 355e veiling, Zwiggelaar Auctions veilt in juni pas voor de 27e keer. Maar de uitstraling en het opgebouwde netwerk reikt voor beide veilinghuizen tot ver voorbij de landsgrenzen, mede door het coronavirus. “De afgelopen twee jaar dwong mensen om meer van thuis uit vanachter het scherm de wereld te benaderen”, legt Siska Zwiggelaar uit. “Daarnaast keek men al eens vaker wat men in huis had en rees de vraag wat iets waard kon zijn. Gevolg was dat fysieke aanwezigheid geen vereiste meer was om iets te kopen of te verkopen. En zodoende groeide zowel de handel als het aantal geïnteresseerde kopers.” Al op heel jonge leeftijd ontdekte Vincent dat een hobby, strips verzamelen, ook lucratief kon zijn. In plaats van deze enkel voor zichzelf aan te schaffen kocht hij boekjes op om ze weer door te verkopen. Hij was er zo goed in en zo enthousiast over, dat hij in 2009 niet alleen een eigen veilinghuis opende maar later ook zijn vrouw Siska in het avontuur betrok. Het is ook Siska die succesvol met de hamer zwaait, een aangeboren talent dat samen met veteraan Geert Postma gefinetuned werd. Naast het leiden van de veilingen zorgt zij voor de logistiek en marketing van de veilinghuizen.

EIGEN SPECIALISATIES

Waarom Zwiggelaar ervoor koos een veilinghuis te openen en geen boekhandel, heeft een duidelijke reden. “Ik wil heel graag de spin in het web zijn”, verklaart hij. “Een veilinghuis past het beste bij wie ik ben: iemand die het ideale moment creëert waarop alles samenkomt, de handelaar en de verzamelaar, het moment ook waarop de waarde van iets wordt bepaald. Dat heeft dan niet alleen te maken met het geldelijke, het commerciële, maar vooral met het delen van passie en de overdracht van cultureel besef. Wat vaak voorkomt, is dat volledige bibliotheken of themaverzamelingen worden aangeboden die dan via de veiling herverdeeld worden. Dat opnieuw plaatsen en schikken, verrijkt

Leonaert Bramer (1596-1674), album met 25 penseel- en grijze inkt- en aquareltekeningen op perkament met scènes uit Ovidius' Metamorfosen.

Vincent en Siska Zwiggelaar en Arne Steenkamp.

‘Wat interesse wekt zijn de zaken die er bovenuit stijgen. Iconische stukken maar ook objecten met een verhaal’

en brengt nieuwe inzichten.”

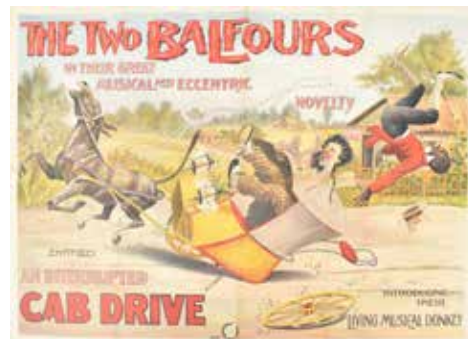
Naast Vincent Zwiggelaar en Arne Steenkamp zijn er vijf experts verbonden aan beide veilinghuizen, elk met een eigen specialisatie. “Wat in deze markt evolueert, is dat het boek als drager van informatie meer en meer verdwijnt uit de kamer”, zegt Zwiggelaar. “Wat resteert en interesse wekt zijn de zaken die er bovenuit stijgen. Iconische stukken maar ook objecten met een verhaal. Onze taak bestaat erin om dat onleesbare handschrift te ontdekken, spoorwerk te doen en achtergrond te bouwen voor dat ene stuk.”

Veel verkopers hebben zelf een rondje online research gedaan voordat ze iets verkopen, maar het is de jarenlange ervaring en het ruime documentatiearchief dat ervoor zorgt dat Zwiggelaar en Steenkamp beter de waarde van iets kunnen inschatten. Zwiggelaar: “Iedereen die ons benadert, krijgt bij ons dezelfde correcte behandeling. We zeggen eerlijk of iets wat waard is en maken een inschatting over de richtprijs.” Maar af en toe zijn er vondsten die verzamelaars nationaal en internationaal in opmerkelijke beroering brengen. Zo herin-

nert Steenkamp zich als de dag van gisteren de veiling van de bibliotheek van auteur Rudy Kousbroek (1929-2010). “Kousbroek was als autoverzamelaar bevriend geraakt met Gabriel Voisin”, vertelt Steenkamp. “Bij de voorbereiding van de veiling kwam een archief van de ontwerptekeningen van Voisin naar boven waarvan een Amerikaanse verzamelaar ruim voor de veilingdata al liet weten dat hij het per se hebben wilde. Het unieke lot werd door Burgersdijk en Niermans gedocumenteerd met een aparte catalogus die ook een Engelstalig essay bevatte.” Een eerbetoon dat het veilinghuis niet alleen steviger op de kaart zette maar ook de passie en professionaliteit aantoont. Ook Zwiggelaar staat dankzij sommige vondsten bij internationale instellingen op de contactlijst. “Bij ons ging een Fluxus-koffer voor 125.000 euro onder de hamer”, zegt hij. “Een verzamelaar besloot zijn bibliotheek bij ons te laten veilen. Deze bevond zich in de chaotische toestand van een berg soms omgevallen dozen in zijn huis. Een periode van samenwerking en schatgraven volgde. Tussen alle willekeurig bewaarde boeken vonden we uiteindelijk een spectaculaire collectie conceptuele kunst waaronder dit koffertje.”

VOOR GROTE EN KLEINE VERZAMELAARS

De komende maanden staat er op elke locatie een veiling op de agenda. “Bij ons komt in mei een kleine veiling met zeer mooie spullen”, zegt Steenkamp. “Naast een eerste druk van *Het Dagboek van Anne Frank* en een album op perkament met meer dan twintig

Adolphe Friedländer (1851-1904), *The two Balfours in their great musical and eccentric novelty. Entitled an interrupted cab drive. Introducing their living musical donkey*, Friedländer, Hamburg, 1903, 96 x 71 cm, litho no. 2351.-.

scènes uit de *Metamorphosen* van Ovidius door Leonaert Bramer (1596-1674), is wellicht het meest opmerkelijke stuk een boekje met daarin de brieven die de Joodse schrijfster Etty Hillesum vanuit het concentratiekamp verzond. Nog tijdens de oorlog werden de brieven onder een andere naam uitgegeven als *Drie brieven van den kunstschilder Johannes Baptiste van der Pluym (1843-1912)* op slechts honderd exemplaren, waarvan er nu voor het eerst één op de veiling komt.” Zulke stukken, met een verhaal gekoppeld aan tijd en geschiedenis, raken steeds meer in trek. “Daarin zit ook de taak van het veilinghuis”, vindt Zwiggelaar. “Het is een proces van verbijzondering waarvoor wij al onze expertise inzetten.” De voorbereiding en het onderzoekwerk leidt dan telkens tot een feest. “Ik kan het niet anders omschrijven”, zegt Zwiggelaar die voor de veiling in Amsterdam in juni niet minder dan drie catalogi voorbereidt. Eén met vijfhonderd circusaffiches van rond 1900, een tweede met een kunstcollectie waaronder situationisme, vrouwenkunst en Fluxus, en tenslotte een derde catalogus met collecties ex libris, strips en striporiginelen, boeken en manuscripten maar ook het oudst bekende bedrukte condoom. “Een feest voor iedereen”, zegt Siska Zwiggelaar. “Bij ons komen grote én kleine verzamelaars aan hun trekken. Nu iedereen weer welkom is in de zaal zijn we benieuwd hoe de veiling eruit zal zien. Maar een feest wordt het vast en zeker.”

Burgersdijk en Niermans

Leiden

www.b-n.nl

10 t/m 11-05

Zwiggelaar Auctions

Amsterdam

www.zwiggelaarauctions.nl

20 t/m 24-06

HERITAGE AUCTIONS EUROPE

Art & Antiques Auction
22 - 24 June 2022

Marked LVE on the base for Lambertus van Eenhoorn, the 'De Metaale Pot' workshop, Delft 1671-1724.

VEILING
RESULTATEN

HET GROOTSTE
VEILINGHUIS

VeilingHuis
De Jager Goes

VAN ZUID-WEST
NEDERLAND

VEILING
RESULTATEN

Breguet horloge
Hamerprijs € 40.000,-

Boeddha, verguld brons
Hamerprijs € 19.000,-

Visbagh
Hamerprijs € 32.000,-

Poul Kjaerholm PK 11
Hamerprijs € 8.500,-

Barometer, 18e eeuw
Hamerprijs € 3.200,-

Yixing theepot 19e eeuw
Hamerprijs € 16.000,-

Stoelklok met speelwerk
Hamerprijs € 17.000,-

Drakenvaas, China
Hamerprijs € 56.000,-

Zakhorloge
Hamerprijs € 4.000,-

0%

INBRENGCOMMISSIE

U betaalt achteraf slechts € 15 per kavel

Cartier Santos
Hamerprijs € 5.500,-

Collier, 3 rijen bloedkoraal
Hamerprijs: € 30.000,-

Turmuhr
Hamerprijs € 34.000,-

Standaard horloge
Hamerprijs € 13.000,-

Standaard horloge
Hamerprijs: € 22.000,-

Vaas, Copier
Hamerprijs € 6.000,-

Icoon
Hamerprijs € 12.000,-

Borden China
Hamerprijs € 12.000,-

Zakhorloge
Hamerprijs € 9.500,-

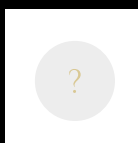
Wapenschotel, 18e eeuw
Hamerprijs € 22.000,-

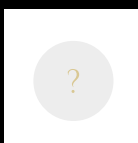
Diamant 4.20 Ct.
Hamerprijs € 15.000,-

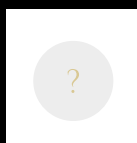
Bijbel, 19e eeuw
Hamerprijs € 2.200,-

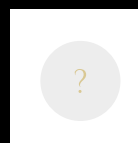
Van 1 Item
Hamerprijs € ?

tot en met
Hamerprijs € ?

verzameling
Hamerprijs € ?

of inboedel
Hamerprijs € ?

Empire klok
Hamerprijs € 16.000,-

19e eeuwse ivoor
Hamerprijs € 46.000,-

Glas, 18e eeuw
Hamerprijs € 1.900,-

Van 1 Item
Hamerprijs € ?

tot en met
Hamerprijs € ?

verzameling
Hamerprijs € ?

of inboedel
Hamerprijs € ?

Boeken Buffon
Hamerprijs € 3.400,-

18e Eeuwse tafelklok
Hamerprijs € 15.000,-

Collectie Meissen
Hamerprijs € 22.000,-

Rolex herenhorloge
Hamerprijs € 20.000,-

Collier, bloedkoraal
Hamerprijs € 19.000,-

Kabinet
Hamerprijs € 24.000,-

Schilderij, Jan Sluijters
Hamerprijs € 9.500,-

Pendule, ca. 1810
Hamerprijs € 11.000,-

Broche met diamanten
Hamerprijs € 8.000,-

Schotels haringvangst
Hamerprijs € 3.800,-

Hermes tas, jaren '80
Hamerprijs € 3.000,-

Kandelaren, 18e eeuw
Hamerprijs € 26.000,-

Wanli kom ca. 1600
Hamerprijs € 28.000,-

Schouw klok A'dam
Hamerprijs € 19.000,-

Kangxi kaststel
Hamerprijs € 24.000,-

Rijtuig horloge
Hamerprijs € 7.500,-

UW ITEM HIERONDER?

WIJ TAXEREN DOOR GEHEEL NEDERLAND EN BELGIË

Livingstoneweg 18, 4462 GL Goes • 0031 (0) 6 42 11 45 42 • info@veilinghuisdejager.nl

WWW.VEILINGHUISDEJAGER.NL

Zilver als smeermiddel van de Haagse diplomatiek

Dick Endlich, kunsthandelaar Endlich Antiquairs

In het Kunstmuseum Den Haag is een fraaie collectie zilver te zien, met name Haags zilver. De Haarlemse kunsthandelaar Dick Endlich van Endlich Antiquairs voorziet enkele stukken van een persoonlijk verhaal. "Zilver wordt nu minder gezien als iets om je huis mee in te richten. Het is een verzamelobject geworden."

TEKST & BEELD: KOOS DE WILT

In de 17e en 18e eeuw stond zilverwerk in hoger aanzien dan schilderijen. Dit komen we te weten van Dick Endlich, kunsthandelaar uit Haarlem. "Echte welvaart was af te zien aan het zilver dat men in huis had staan", vertelt hij, als hij de grote hal van het Kunstmuseum in Den Haag binnenwandelt. "Zilver was geld in een andere vorm. Edelmetaal werd overal geaccepteerd als betaalmiddel en spaargeld kon je toen niet op een rekening zetten. En hoe mooi is het dan dat je van je welvaart pronkstukken kon maken? Huisen van de elite stonden er dus mee vol: de zilveren kandelaars en schalen waren een appeltje voor de dorst. En wie dan dorst had smolt het edelmetaal gewoon om en maakte er op die manier weer geld van. Veel smeedwerk is daarmee verdwenen." Binnen de Nederlandse zilversmeedkunst,

die in de 17e eeuw in Europa een eigen positie had, bestonden verschillende stijlen. Endlich: “De zogenaamde kwabstijl was gebaseerd op vormen uit de natuur, zoals schelpen, koralen, wervels, organen, boomstronken of stenen. De Utrechtse zilversmeden Paulus en Adam van Vianen hebben deze stijl voor het eerst driedimensionaal toegepast.”

De stad Amsterdam kende toen een van de grootste concentraties goud- en zilversmeden. Halverwege de 17e eeuw waren in de hoofdstad meer dan driehonderd ateliers gevestigd; alleen Parijs had er meer. Het smeedwerk van Johannes Lutma genoot internationale bekendheid. “Maar ook Den Haag had een eigen zilverindustrie, met een geheel eigen stijl”, vertelt de Haarlemse kunsthandelaar. “In de hofstad werd de nieuwe mode geïntroduceerd, vooral vanuit het hof van Louis XIV. De Haagse edelsmeden beeldden dat wel met een Hollands calvinistische ingetogenheid uit. In Amsterdam werd de poen verdiend, dus daar kwamen de wat protserigere zilveren voorwerpen vandaan.”

DIPLOMATIEKE WAARDE

Zilver was belangrijk voor Den Haag. Het Kunstmuseum heeft volgens Endlich een mooie collectie van zilver, met name Haags zilver. “Dat zie je helaas niet op zaal, het ligt voornamelijk in depot”, constateert hij. “In de zeventiende eeuw werd hier weliswaar minder geld verdiend dan in Amsterdam en het was ook een kleinere stad, maar in verhouding woonden er veel rijke mensen.

Halverwege de 17e eeuw waren in de hoofdstad meer dan driehonderd ateliers gevestigd; alleen Parijs had er meer.

In Den Haag verbleef de adel die tegen het hof aanschurkte en er bevonden zich veel ambassadeurs. Via buitenlandse hoven kwamen er ook nieuwe stijlen en smaken binnen, vooral uit Frankrijk.”

Zilver speelde een zeer belangrijke rol in het diplomatieke verkeer. Endlich: “Als er diplomatieke ontvangsten waren ging dat altijd gepaard met geschenken en meestal was dat zilver. Edelmetaal was waardevast: je wist precies wat je ontving en gaf. De ambassadeurs die hier gewerkt hadden kregen als ze teruggingen een gouden penning. Daarvan is bijna niets overgebleven. Dat is in de loop der tijd allemaal omgesmolten.” Anders dan schilderijen was de nominale waarde van zilver heel belangrijk. Maar ook artistiek gezien had zilver zijn waarde. “Je kunt zeggen dat de artistieke waarde slechts tien tot twintig procent van de

waarde vertegenwoordigde”, vertelt de kunsthandelaar. “Tegenwoordig is dat bij topstukken eerder omgedraaid. De nominale waarde is nu, zeker als je te maken hebt met een bekende zilversmid, van minder belang. De waardeverhouding tussen goud en zilver is ongeveer gelijk gebleven. Zilver vertegenwoordigt ongeveer tien procent van de waarde van goud, maar in verhouding tot vandaag de dag waren deze edelmetalen vroeger veel meer waard. Daarom diende het ook vaak als geschenk.”

De zilversmid Hans Coenraet Breghtel (1609-1675) was in Den Haag een grote naam, weet Endlich. “Hij kwam uit Duitsland en vestigde zich in de hofstad. Hier was de klandizie en het geld. Opdrachten kwamen van ver. Zo maakte Breghtel er in 1653 een ceremoniële gouden schaal voor Frederik III van Denemarken. Helaas komt

Het toiletzilver van Veronica van Aerssen van Sommelsdijk.

‘Toiletzilver bevond zich in de slaapkamer. Niemand zag dat: heel bijzonder als je zelfs in je privédomein pronkstukken had staan’

er van deze edelsmid maar weinig op de markt. De kunstenaar signeerde zijn werk. Het leuke is dat in die tijd op de factuur werd omschreven hoeveel een goudsmid ‘voor zijn fatsoen’ in rekening bracht, zoals dat heet, en zelfs wat de knecht als drinkgeld kreeg als hij het object kwam brengen.”

ATTENTIE VOOR DE TSAAR

Gevers van Hollands zilver verdiepten zich grondig in degene aan wie het zou worden geschonken. Endlich: “In die tijd wilde iedereen met Rusland handelen. Om goede deals te kunnen sluiten moest de tsaar dus gefêteerd worden. Het Kremlinmuseum in Moskou ligt vol met het zilver dat Russische tsaren kregen van ambassadeurs uit uiteenlopende landen. Het bijzondere is dat de Hollandse ambassadeurs de tsaar verrasten met zilveren geschenken waarbij dubbele adelaars, het wapen van de Roma-

novs, zijn verwerkt. Dat hadden de Fransen en Britten niet bedacht. Het Hollandse zilver dat daar staat is dan ook veel groter, barokker en drukker dan wij hier in Nederland gewend waren. Kennelijk waren de Hollanders klantgericht en dat leverden hun de beste deals op.”

In het museum in Den Haag is er relatief weinig aandacht voor de zilversmeedkunst die in de 17e en 18e eeuw misschien wel de belangrijkste vorm was, in ieder geval de beste manier om mee te pronken. Hoe doet zilver het bij de verzamelaar nu?

Endlich: “Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw werd er veel meer onderzoek naar zilver gedaan en sindsdien is veel van de waarde behouden, zeker in het topsegment. Alleen zijn de accenten wat verlegd. Zilver wordt nu minder gezien als iets om je huis mee in te richten. Het is een verzamelobject geworden.”

Endlich Antiquairs neemt deel aan de prestigieuze kunst- en antiekbeurzen TEFAF Maastricht (sinds 2007) en PAN Amsterdam (sinds 1990). Daar deed de antiquair een paar interessante zaken, zo legt hij uit, wandelend langs een poppenhuis waaromheen een schoolklas is verzameld. “Door de jaren heen had een verzamelaar bij ons een grote zilveren miniatuurencollectie aangekocht en die wilde hij verkopen. Het is dan altijd beter als die collectie bij elkaar blijft, zo vertelden we hem. Daarom hadden we een kast van rond 1700 aangeschaft, daar het miniatuurzilver in gezet en meegenomen naar TEFAF.” De Amerikaanse verzamelaars van Nederlandse afkomst Rose-Marie en Eijk van Otterloo kochten de collectie in haar geheel en schonken het vervolgens aan het Museum of Fine Arts in Boston. Naar aanleiding daarvan kreeg Endlich Antiquairs vervolgens een 250 jaar oud poppenhuis aangeboden, ooit eigendom van Anna Maria Trip (1712-1778), een Groningse telg uit een bekende Amsterdamse regentenfamilie. Endlich: “Zij had dit poppenhuis ingericht met meer dan honderd zilveren miniatures. Op een paar details na was de complete huisraad, met ruim honderd stuks zilver, origineel en in optimale conditie. Het was een van de tien bewaard gebleven Hollandse pop-

penhuizen uit de 17e en 18e eeuw en het enige dat zich nog in particulier bezit bevond. De Martens-Mulder Stichting, die haar zilvercollectie in langdurig bruikleen heeft gegeven aan Rijksmuseum Twenthe, kocht het poppenhuis bij ons tijdens de TEFAF in 2019. Zo kreeg de zilvercollectie een prachtige plek.”

STRIKT PRIVÉ

In de Wonderkamers van het Kunstmuseum, de permanente tentoonstelling in spelvorm speciaal voor kinderen, stopt Endlich bij een opstelling waar toiletzilver is gecombineerd met portretten van fotograaf Erwin Olaf. “Dit was bestemd voor de absolute elite”, zegt hij. “Het was zilver waarmee je toilet maakte en dat in de slaapkamer stond. Dat was privédo-
mein: niemand zag dat. Heel bijzonder als je zelfs daar pronkstukken had staan.” Het toilet bestond oorspronkelijk uit 23

‘Vanaf de jaren
zeventig van de
vorige eeuw
werd meer onderzoek
gedaan. Sindsdien
is veel van de waarde
behouden, zeker
in het topsegment’

delen. De eigenaresse was een dochter van de op een na rijkste man van Nederland, die bevriend was met de stadhouder. Nadat zij was getrouwd met de Schotse Earl van Kincardine verhuisde ze naar Schotland, zo vertelt de kunsthande-

laar. “In de 18e eeuw stond later in een testament dat de unieke toiletcollectie bij elkaar moest blijven, maar in de negentiende eeuw is deze toch deels uiteengevallen en daarna nog een paar keer geveild. Ergens in het buitenland vond ik een paar jaar geleden de parfumflessen uit die verzameling. Ik herkende het wapen erop: de letters V, A en S staan voor Veronica van Aerssen van Sommelsdijk, die leefde van 1633 tot 1702. Prachtig dat op die manier een paar *missing pieces* in dit museum weer bij elkaar zijn gekomen.”

SURFEN

www.endlich.nl

Kabinet met poppenhuis van Sara Rothé (1743-1843).

Boeken

Drinkvermaak

Schertsglazen, fopglazen: ze ontstonden in Europa aan het einde van de 16e eeuw en zorgden voor vele uren amusement in allerlei gezelschappen. Dergelijke glazen waren bijzonder ingenieus gemaakt waardoor drinken niet meer vanzelf ging en het risico bestond dat het vocht niet door je keel maar over je kleren ging. Specialiste Kitty Laméris ging samen met glasblazer Marc Berreda in samenwerking met het Nationaal Glasmuseum op onderzoek naar de techniek, de geschiedenis en toepassing van dergelijke schertsglazen. Hoewel het onderwerp speels is, voelt deze uitgave die hoort als catalogus bij de lopende expositie als een indrukwekkend naslagwerk. Geen enkel aspect van deze bijzondere glasvorm bleef onbesproken en dankzij de jarenlange expertise van beide hoofdauteurs samen met bijdragen van andere glasprofessionelen gaat een wereld van glas open. De vele illustraties verhelderen het gebruik en het maakproces maar tonen ook het belang van dergelijk glas als bron van samenhangigheid.

Schertsglazen, Vernuftig drinkvermaak, door Kitty Laméris en Marc Barreda
Nederlandstalig, hardcover
328 pagina's
ISBN: 9789462498266
Prijs: € 34,99

Rammelaars en rinkelbellen

Heinz Keijser (1911-1988) begon zijn verzameling granaatpels, rammelaars, rinkelbellen en aanverwante artefacten met één kleine, antieke zilveren rammelaar. Het was het begin van een topcollectie bestaande uit honderden stukken: van kostbare exemplaren van zilver en goud, tot been, plastic maar ook brons en terracotta. Voor zijn overlijden richtte Keijser een stichting op die zijn verzameling verder moest beheren en aan het publiek presenteren. Het rinkelende object dat deel uitmaakt van de Joodse exegetische traditie had nood aan een wetenschappelijk publicatie dat dankzij de samenwerking met het Joods Historisch museum dertig jaar na Keijzers overlijden tot deze publicatie heeft geleid. Niet alleen is de collectie in de lange aanloop hiervan geïnventariseerd, geconserveerd en gedocumenteerd, ook het bewogen leven van Heinz Keijser krijgt aandacht en men heeft onderzoek gedaan naar het gebruik van de rammelaars in de Nederlandse sociaal-culturele context.

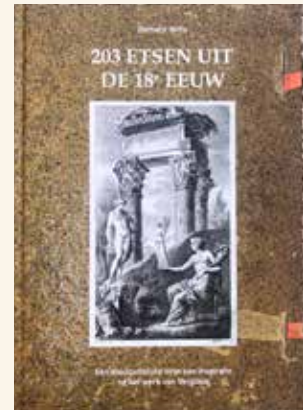
Rammelaars en rinkelbellen, de collectie van Heinz Keijser
Nederlandstalig, hardcover
180 pagina's
ISBN: 9789462497214
Prijs: € 29,99

André Butzer

André Butzer (*1973), vermengt in zijn werk het Europees expressionisme met de Amerikaanse populaire cultuur. Hij vertrekt hiervoor uit een brede waaier van invloeden, waaronder Friedrich Hölderlin, Edvard Munch, Walt Disney en Henry Ford, en ontwikkelde zo een fictief universum dat in een baan rond de planeet NASAHEIM draait. Een kolonie bewoond door de 'Vrije Siemens', figuren met een sympathieke kop met grote ogen, die zowel utopische idealen als het economisch denken dat tot massaconsumptie heeft geleid belichamen. Met de figuur De Wanderer geeft Butzer uiting aan het gedachtengoed uit de Romantiek en kaart tegelijk het schaamtegevoel rond de Duitse geschiedenis aan. Allerlei symbolen die zijn schilderijen een thematische diepte geven en een stijl vormen die de kunstenaar zelf omschrijft als 'science-fiction expressionisme'.

André Butzer, door Hans Werner Holzwarth
Uitgeverij Taschen, Keulen
ISBN: 9783836589338
Prijs: € 80

Vergilius verlucht

Toen de Romeinse dichter-schrijver Vergilius, (70-19 v. C.) overleed, liet hij twee meesterwerken na: de *Eclogae* en de *Georgica*. Dankzij keizer Augustus bleef ook het toen nog niet-voltooid *Aeneis* dat uit 12 hoofdstukken bestaat en het rijke verleden en de grootsheid van de stad Rome beschrijft, bewaard. De werken werden enorm populair en vanaf de middeleeuwen en de renaissance verschenen er rijk geïllustreerde manuscripten van. Verzamelaar Bernard Witte verwierf eerst de 203 etsen apart, gemaakt door Fiorillo tussen 1797 en 1800 uit de grote Vergiliuseditie van Christian Gottlob Heyne, en later ook de boeken met de daarin opgenomen etsen. Zijn liefde en bewondering voor deze etsen waarin allerlei facetten van de oudheid aan bod komen, maar ook de geschiedenis van Rome wordt beschreven, leidde tot deze bijzondere publicatie. Het dagelijkse leven in Rome komt dankzij Bernard Witte en Fiorillo weer helemaal tot leven.

203 Etsen uit de 18e eeuw, door Bernard Witte
Uitgeverij Aliber BV, Amsterdam
Nederlandstalig
279 pagina's
ISBN: 9789464371512

FRIDES LAMÉRIS ART AND ANTIQUES

www.frideslameris.nl

Nieuwe Spiegelstraat 55, 1017 DD Amsterdam,
020-6264066, info@frideslameris.nl

Links trekpot gemerkt Ary de Milde (Delft), rechts Yixing trekpot (China), beide circa 1700. Hoogte respectievelijk 12 en 9 cm.

De duizendpotige woelgeest Hugo Claus

Hugo Claus, een van de meest gelauwerde auteurs uit het Nederlandse taalgebied, leverde een minstens net zo belangrijke bijdrage aan de schilderkunst. Galerie Simonis & Buunk in Ede organiseert dit voorjaar een omvangrijke verkooptentoonstelling van ruim 100 tekeningen, aquarellen, collages en gouaches.

TEKST: **MARISKA DOESBURG**

De ruim 100 'verftekeningen', zoals Rudi Fuchs ze eens noemde, geven een inblik in de innerlijke wereld van de duizendpotige woelgeest die Hugo Claus (1929 -2008) was. De dichter, schrijver, filmmaker en kunstenaar, vooral bekend bij het grote publiek als schrijver van zijn magnum opus *Het verdriet van België* uit 1983, noemde zijn tekeningen liefkozend 'kleine dingetjes'. De autodidactische kunstenaar ontpopte zich eerst tot tekenaar en schilder en pas later zouden de gedichten, toneelstukken en romans het roer gedeeltelijk overnemen. Maar de kunst werd nooit bijzaak.

Over zijn kunstenaarschap vertelde Claus zelf tijdens de opening van de tentoonstelling *Claustrum* in Hasselt in 1979: "Ik heb altijd en overal getekend en geschilderd. En bedenk goed: ik heb het altijd zonder remmingen gedaan. Ik ben niet op zoek naar een stijl, naar een identiteit. En als je al van identiteit wil spreken dan is dat de verzameling van mijn vele uitwassen. Ik wil daarbij wijzen op de Japanse kunst, waarin schrijven of schilderen of tekenen samenvallen."

Claus gaf minstens net zoveel om zijn artistieke scheppingen als om zijn literaire werken. Er ging amper een dag voorbij of hij was niet aan het schilderen of tekenen. Papier verkoos hij boven het traditionelere doek. Vaak zette hij de tekeningen neer in enkele lijnen, snel en sterk. Door de vlotte en energieke hand bruisen de werken van energie. De kunstenaar maakte zowel figuratief als abstract werk, waarin de vrouw en sensuele erotiek de hoofdrollen opeisen.

Claus maakte zowel figuratief als abstract werk, waarin de vrouw en sensuele erotiek de hoofdrollen opeisen. Zijn werken bruisen van energie.

Van de traditionele schildersezel maakte Claus geen gebruik. De schrijvende schilder verkeerde het meest in zijn element als zijn verbeelding het met verf, inkt, of houtskool van hem overnam. Het liefst zittend op de grond, gehurkt, geknield of leunend op een tafel. Het schilderen maakte hem rustig. Zoals hij het zelf ooit zo treffend omschreef: "Schilderen is een van de manieren om de lasten van het schrijverschap te ontvluchten." Veelzeggend is wat Claus vertelde aan de Vlaamse dichter-journalist Willem M. Roggeman van de Vlaamse Gids. "Ik schilder praktisch elke dag. Ik ben het altijd blijven doen. Eenzelfde verwarring en versnippering is gaande in wat ik schilder als in mijn schrijven. Ook daar ben ik niet vast te prikken op één stijl of één figuur. Ik ben blijven schilderen omdat, als je een paar uur gebogen zit over een tafel, je behoefte hebt aan iets speelsers, iets wat niet het denkwerk op de proef stelt."

Untitled, inkt, waskrijt en gouache op papier, 28 x 35,7 cm, gesigneerd l.o. © Simonis & Buunk. Prijs: € 12.500.

GEVOELIGE ECLECTICUS

De in Brugge geboren eigenzinnige Claus kon door geen enkele school worden betoeteld. Tijdens zijn studie aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent schilderde hij landschapjes, gevels in de stad en verzorgde hij boekillustraties om in zijn levensonderhoud te voorzien. Na seizoenswerk in een suikerfabriek in Noord-Frankrijk eindigde Claus in Parijs, waar hij contact zocht met de surrealisten. Vanaf het moment dat Claus zich in 1947 in Oostende vestigt, gaan zijn kunstenaarsaard en schrijverschap hand in hand. Hij schreef er zijn eerste gedichtenbundel *Kleine reeks*, een bundel sonnetten die door zijn vader, een drukker, werd gedrukt. Zijn prozadebuut *De Metsiers* schreef Claus in 1949 en zijn eerste kunstexpositie was in hetzelfde jaar. Tijdens zijn anderhalf jaar durende verblijf in de Belgische kustplaats had Claus tekeningen en schilderijen gemaakt. Illustraties bij sprookjes, strandgezichten,

maskers en grote naakten uitgevoerd in olieverf. Voor Claus bestond er niet één genre of thema. Waar hij ook ter wereld was, hij bezocht de kunsttempels met ontzag en een hongerige blik naar meer. Door wat hem in vervoering bracht, van Europese tot Chinese en Japanse kunst, liet hij zich als kunstenaar meevoeren.

Het jaar 1949 droeg nog een toekomstbelofte wat kunst betreft met zich mee. Claus kwam in dat jaar in contact met Christian Dotremont (1922-1979), een van de Belgische oprichters van de CoBra-beweging. Een jaar later treedt hij toe tot de groepering en publiceert in het gelijknamige magazine tekeningen van hem. Voor de artistieke duizendpoot waren de vriendschappen met andere kunstenaars van onschatbare waarde.

Op de tentoonstelling in Ede verkeert Claus in goed gezelschap van zijn CoBra-vrienden Karel Appel, Constant, Corneille en Maurice Wyckaert. Vooral de vriend-

schappen met Appel en Corneille werkten diep door. Bij tekeningen van Appel schreef hij zeven gedichten onder de titel *De blijde en onvoorziene week*. Bij Corneilles tekeningen schreef hij in 1951 twaalf gedichten. Tijdens een verblijf op Ibiza in 1959 schreef Claus zelfs een omvangrijk aan Appel gewijd boek.

De bij de expositie in Galerie Simonis & Buunk behorende catalogus verschijnt ook in een speciale editie in een oplage van 100, uitgevoerd in een luxe roze linnen cassette met een piëzografie, genummerd en voorzien van een blindstempel.

BEZOEKEN

Galerie Simonis & Buunk

Ede

14-05 t/m 04-06

www.simonisbuunk.nl

De kunst van de toekomst

Prospectie op Art Rotterdam

Scarlett Hooft Graafland, *Six Bowlers*, 2015, 120 x 150 cm. © We Like Art.

Kunst in zicht! Nederlands grootste hedendaagse kunstbeurs meert weer aan in havenstad Rotterdam. Art Rotterdam heeft een duidelijker doel voor ogen dan ooit: een visvijver zijn voor s' lands getalenteerdste kunstenaars. Johan Gustavsson, curator van starters-sectie Prospects, weet als geen ander wat voor vlees we in de kuip hebben.

TEKST: CELINE DE GEEST

De 23e editie stond oorspronkelijk in februari gepland, maar toen corona daar een stokje voor stak wist de beursorganisatie snel te schakelen. Net zoals vorig jaar verschoof de beurs dus naar mei. "Dat moment van vrijheid gaf toen een fantastisch gevoel. Aan het begin van de beurs was het nog ongemakkelijk en vroeg iedereen zich af: hoe doen we dit? Maar aan het eind van de dag stond iedereen te lachen en knuffels uit te delen." Aan het woord is Johan Gustavsson, de Zweedse curator die voor de derde keer de sectie Prospects cureert, bijgestaan door zijn Litouwse collega Gabija Seiliute.

EEN GULLE SCHENKER

Prospects is de tentoonstelling van het Mondriaan Fonds, met werk van alle kunstenaars die recent een bijdrage van € 20.000 ontvingen voor de start van hun beroepspraktijk. Het Mondriaan Fonds wordt met het jaar een gullere schenker. Het aantal tentoongestelde kunstenaars groeide van 65 in 2020 naar 74 in 2021. In 2022 krijgen maar liefst 88 jonge talenten de kans hun werk te tonen. De groep is ondertussen zo groot, dat de beurs een extra ruimte moest voorzien: het Expeditiegebouw, recht tegenover de ingang van Art Rotterdam. "Dat vind ik ongelooflijk, dat zo veel relatief jonge kunstenaars dat soort bedragen krijgen. In vergelijking met België en mijn thuisland Zweden, twee even rijke landen, gebeurt dat bijvoorbeeld niet. Het Mondriaan Fonds is een geweldig belangrijke organisatie, en een voorbeeld voor het buitenland. Ze tonen hoe je een hele brede kunstensector kan steunen: niet enkel

Ana Oosting, *tomopteris magna*, 2021. © Foto: Pieter Kers. "Ik ben best trots om tussen zoveel getalenteerde jonge kunstenaars mijn werk te mogen tonen. Voor Prospects maak ik het langste werk tot nu toe en ik kan niet wachten om te zien hoe de interactie is tussen het werk en de bezoeker die er onderdoor loopt." (Ana Oosting).

'Prospects is een tentoonstelling die eerder naast de beurs bestaat dan dat hij er deel van uitmaakt'

jonge en experimentele kunst, maar ook musea en erfgoed. Dat is best bijzonder." Gustavsson is niet aan zijn proefstuk toe. Na zijn studies aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag werd curator en directeur van de experimentele kunstruimte 1646. Daarnaast geeft hij al 15 jaar lang zelf les aan de

kunstacademie van Den Haag. Ervaring te over dus, maar toch is het organiseren van één tentoonstelling voor 88 kunstenaars bepaald geen sinecure. "Persoonlijk vind ik interessante groepstentoonstellingen een zeldzaam fenomeen. Daarom stel ik echt per kunstenaar de vraag: hoe presenteren we jouw werk het

Marwan Bassiouni, *New Dutch Views #37*, Nederland, 2021. Uit de serie *New Dutch Views 2*. © De kunstenaar. Met toestemming van Dürst Britt & Mayhew. "Ik ben heel erg dankbaar voor de beurs van het Mondriaan Fonds en voor de kans om nieuw werk in Rotterdam te laten zien. InshaAllah dat het een goede tentoonstelling wordt". (Marwan Bassiouni).

'Soms is de kunst op Prospects zo recent, dat ze eigenlijk nog niet helemaal voltooid is. Maar dat maakt het ook spannend en leuk'

beste? Soms selecteer ik slechts één werk of een kleine serie, zodat er een focus ontstaat. Het zijn 88 deelnemers aan één grote tentoonstelling, niet 88 solotentoonstellingen. Op die manier is het ook makkelijker voor het publiek, want elk werk krijgt voldoende ruimte en de tentoonstelling lijkt niet te veel op de beurs. Voor dat contrast zorg ik ook met de scenografie: de muren op Prospects zijn bijvoorbeeld donkergrijs in plaats van het wit van de rest van de beurs."

Gustavsson zelf waakt over wat er getoond wordt en hoe, maar niet wie: de selectie van de kunstenaars die steun ontvangen wordt door een commissie van het Mondriaan Fonds gemaakt. Om kans te maken moet je minstens één jaar en maximum 4 jaar geleden afgestudeerd zijn. De afkomst van de kunstenaars is niet van belang, het enige wat telt is dat ze hier actief zijn en iets toevoegen aan het Nederlandse kunstlandschap. Zo ontstaat een enorm diverse groep,

Lily de Bont, *Green Beams*, 2021, acryl op linnen, 224 x 120 cm, en *Extended limit*, 2019, acryl op linnen, 65 x 22 cm. © NL=USArt.

vaak met een Nederlands diploma, maar ook dat is niet noodzakelijk. "In heel veel landen gaat dat niet op", zegt Gustavsson. "Dien je een veelbelovende aanvraag in, dan krijg je naast het geldbedrag ook een plekje op Prospects. "Het idee achter Prospects is dat de kunstenaars op een grote en internationale beurs als Art Rotterdam in contact komen met galeriehouders, curatoren en andere mensen die voor hen een volgende stap kunnen betekenen. Die zichtbaarheid is een groot voordeel van de beurs. Er wordt best vaak verkocht, of er volgt een uitnodiging voor een tentoonstelling. Ook leren al die jonge kunstenaars elkaar kennen, waardoor vriendschappen en samenwerkingen ontstaan."

DE TOEKOMST VAN NEDERLAND

Dat de formule van Prospects werkt, is de afgelopen jaren meer dan eens gebleken. In 2021 kocht de AkzoNobel Art Foundation een aantal werken, waaronder een sculptuur van Vera Gulikers (°1991) en een wandkleed van Afra Eisma (°1993), wiens werk tot 21-03 te zien was in Kunstinstituut Melly (voorheen bekend als Witte de With). LAM Museum kocht een werk van de Litouwse kunstenaar Vytautas Kumža (°1992), dit jaar samen met Inez de Brauw, Thierry Oussou en Jennifer Tee genomineerd voor de NN Art Award, de stimuleringsprijs voor talentvolle kunstenaars met een afgeronde kunstopleiding in Nederland. "Heel mooi", vindt Gustavsson, al is hij

'De vraag die telt is of je een prospect bent, of niet? Wat zijn de prospects van deze kunstenaars?'

niet rechtstreeks bij de verkoop betrokken. "Als ze me vragen: 'met wie moet ik gaan spreken?' of 'welke prijs geef ik het best aan dit werk?' dan zal ik zeker helpen, maar de echte verkoop doen de kunstenaars zelf. Met meer gespecialiseerde vragen stuur ik hen soms door naar een galeriehouder van wie ik weet dat hij of zij expertise heeft binnen een bepaald soort kunst. Het Mondriaan Fonds organiseert ook telkens een borrel met alle galeristen, op zaterdagavond na sluitingstijd. Zij hebben het heel druk die week maar tijdens de borrel kunnen ze de kunstenaars ontmoeten en de tentoonstelling bezoeken." Het gebeurt wel eens dat een kunstenaar zo terugkeert naar Art Rotterdam, maar dan onder de hoede van één van de galeristen. Kunstenaar Marwan Bassiouni (*1985) werkt al een tijdje samen met de Haagse galerie Dürst Britt & Mayhew, en zal dit jaar zowel op Prospects als op de stand van de galerie zijn werk tonen.

Margit Lukács & Persijn Broersen, *FixTheVariable*, 2021, videoinstallatie met 5 kanalen. © AKINCI.

De Prospects-kunstenaars zijn dus niet noodzakelijk nog helemaal groen, vertelt Gustavsson. "Best veel van hen verkopen al redelijk goed bij galleries, of maakten al deel uit van internationale biënnales." Wat moeten we zeker zien op Prospects? Gustavsson vindt het door zijn positie moeilijk om er iemand uit te kiezen, maar wil wel een klein tipje van de sluier lichten. Om naar de distributiehhal met haar 30 meter hoge plafonds te lopen, moet je eerst een 70 meter lange gang door. Die toegangsweg is altijd een lastige ruimte voor Prospects. Dit jaar komt er een mechanische, bewegende

Nieuw: overal video

Videosectie Projections, al tien jaar een essentieel onderdeel van Art Rotterdam, verschijnt dit jaar op een nieuwe manier: voor het eerst zijn de videopresentaties opgenomen in de galeriepresentaties. De video's worden gepresenteerd in de stand van geselecteerde galleries. De nieuwe opzet biedt kunstenaars en galleries de gelegenheid hun werken in een breder perspectief te tonen. Ontdek de videokunst onder meer bij AKINCI (NL), Ellen de Bruijne Projects (NL), Rademakers Gallery (NL), Eric Mouchet Gallery (FR) en Galerie Binome (FR).

Nico Krijno, *The Mesentery*, 2018. © The Ravestijn Gallery.

sculptuur die boven het publiek golft. "Dit werk van Ana Oosting is een heel erg spectaculaire beleving van maar liefst 25 meter lang. Het past perfect in de gang, die zo veel meer wordt dan een transportband." Aan het einde van de gang komt een videowerk van Leonora Taroni (*1985). "Een prachtige film van een danseres, een sterke vrouw in een gouden jurk, met een erg krachtige soundtrack. Net als bij Ana Oosting zijn plooiën en beweging hier belangrijk. Niet dat ik probeer om linken te leggen tussen de werken, maar de poëtische communicatie tussen de twee is hier wel mooi meegenomen."

BEZOEKEN

Art Rotterdam

Van Nelle Fabriek
www.artrotterdam.com
19-05 t/m 22-05

Hollands Glorie

TEKST & FOTO'S: ANTON VOS

Hoe God uit Graft verdween

Af en toe stuit de oplettende verzamelaar op eeuwenoude kerkvoorwerpen. Bijzonder, want daarvan is niet veel bewaard gebleven. En de herkomst is moeilijk te achterhalen. Behalve van twee attributen uit Graft, met dank aan twee ijverige timmerlieden.

Iedereen weet zo langzamerhand wel dat in de laatste eeuw het aantal gelovige kerkbezoekers sterk is gedaald. Op dit moment geeft iets minder dan de helft van de Nederlanders aan nog religieus betrokken te zijn. Bovendien hebben in de laatste decennia tal van voor Nederland nieuwe godsdiensten zich hier gevestigd. Er zijn in 2021 al vijfhonderd moskeeën geteld. Van oudsher stond in ieder dorp een kerk: oorspronkelijk van katholieke signatuur en vanaf de 16e eeuw protestants, vooral boven de grote rivieren. Uit een recente telling bleek dat Nederland nog twaalfhonderd kerkgebouwen telt die

Behalve die balk is een vloer met grafstenen het enige dat van de St. Bonifatius is bewaard gebleven.

vóór 1800 zijn gebouwd. Een vijfde deel hiervan is herbestemd voor niet-godsdienstige doeleinden. Wat is er gebeurd met de rest van die oude kerken? De meeste zijn

De eikenhouten balk uit de voormalige Bonifatiuskerk in Graft. Met als tekst: 'DOOR CORNELIS KOORN EN WILLEM BIK TIMMERLIEDE TOT GRAFT. 1658', 52,5 x 13 x 5,5 cm. De achterkant van de balk. Bovenin de gaten van de bouten waarmee de balk was vastgezet.

Een paar geelkoperen koorbankkandelaars.

De kandelaars gedemonteerd. Hoogte met schroef 8 cm. Duidelijk zichtbaar is de met de hand gevijlde schroefdraad.

gesloopt en de sloopmaterialen werden, zoals vroeger vaak het geval, gebruikt voor de bouw of reparatie van huizen en boerderijen. En wat met de in de te slopen kerk aanwezige spullen gebeurde laat zich gemakkelijk raden. Alles van waarde verdween natuurlijk het eerst. Zilver, schilderijen, beelden, oude bijbels, glas in lood, en meubilair: ingepikt.

Maar af en toe duikt er iets op dat aan de aandacht lijkt te zijn ontsnapt. Zo werd op een kleine veiling in de provincie een aantal kandelaars aangeboden van een type dat ik nog nooit eerder had gezien. Het ontwerp is heel simpel. De kandelaars van geel koper bestaan uit een kaarsenhouder en een losse lekpan. Onderaan is een schroefdraad bevestigd en die is bijzonder, want gemaakt als een houtschroef: breed van boven en puntig van onderen. En duidelijk met de hand gevijld. Beide kandelaars verschillen hierin enigszins: de ene schroef is iets dikker dan de andere. Dit merk je als je ze wilt vastzetten op

een eikenhouten ondergrond. Het blijken zeventiende-eeuwse kandelaars te zijn. Eikenhout. Precies. Want daarop waren ze bevestigd. Ze stonden op de koorbanken in de kerk. De beter gesitueerden die deze kandelaars gebruikten waren mensen die dure kaarsen konden betalen en bovendien konden lezen. Mogelijk werden de kaarsen voor de dienst begon aangestoken door de koster of door de stovenzetster, die toch met de hete kolen langskwam. Waar deze koorbankkandelaars vandaan komen weten we helaas niet.

GEEN GELD VOOR HERSTEL

Dat is heel anders met het volgende kerkattribuut. Hierop staat duidelijk de afkomst vermeld en wanneer en door wie het is gemaakt. Het is een enigszins treurig verhaal. In het Noord-Hollandse dorp Graft stond van oudsher een kerk, de St. Bonifatius, waarvan rond 1300 reeds sprake is, dan nog als rooms-katholieke parochie. In de loop der jaren werden

Anno 2022 kunnen wij ons niet voorstellen dat een prachtige kerk wordt gesloopt.

verschillende kerkjes gesloopt en herbouwd totdat er in 1590 een grote kerk verrees, waarvan nu alleen de grafzerkenvloer nog bestaat. Op die vloer werd in de 17e eeuw een nieuwe kerk gebouwd. In 1658 om precies te zijn. Dat is te zien op de balk afgebeeld bij dit verhaal. De twee timmerlieden die betrokken waren bij de bouw van de kerk hebben hun namen erin gebeiteld, de datum en 'Graft'. Zodat er geen misverstand over kon ontstaan. Maar de kerk bestaat niet meer. Hij werd in 1951 gesloopt, omdat de Hervormde Gemeente het onderhoud niet kon betalen. Er zijn nog foto's van de op instorten staande 17e-eeuwse kerk met een spits torentje. Anno 2022 kunnen wij ons niet voorstellen dat zo'n prachtige kerk wordt gesloopt. Bij de sloop was een architect betrokken die de hier afgebeelde balk heeft meegenomen en thuis bewaard. Behalve die balk is een vloer met grafstenen het enige dat van de kerk is bewaard gebleven. Dankzij een ijverige en niet aflatende lokale werkgroep is de zerkenvloer nu verheven tot Rijksmonument. Jammer natuurlijk dat dit kennelijk niet kon in 1951, want dan was de hele kerk behouden gebleven. Met de namen erin van de timmerlieden Kroon en Bik uit 1658.

Office Chair van Pierre Jeanneret

TEKST: PETER VAN ARDENNE

Teakhouten stoelen die in India door ambachtslieden zijn vervaardigd, brengen het niet gauw tot designklassieker. Toch viel deze status ten deel aan stoelen die in Punjab werden vervaardigd om overheidsgebouwen in Chandigarh te meubileren. De hypermoderne, utopische stad waarvan de bouw in 1951 was begonnen, moest het land in de vaart der volkeren omhoog stoten. Om dat te bereiken vroeg de Indiase regering Le Corbusier (1887-1965) om de leiding van deze droomopdracht op zich te nemen. De Zwitsers-Franse architect, inmiddels gelauwerd voor zijn modernistische architectuur, nam zijn neef, de minder beroemde Pierre Jeanneret (1896-1967) mee om hem te assisteren. Toch was diens naam toen al verbonden aan de spraakmakende stalenbuismeubelen waaraan hij in de jaren twintig samen met zijn oom en Charlotte Perriand had gewerkt. Le Corbusier vertrok halverwege het project, maar zijn neef zou in totaal vijftien jaar blijven. In die periode ontwierp hij een hele reeks meubelen, waaronder kantoorstoelen, banken, fauteuils, (lees)tafels en bureaus. Voor de vervaardiging ervan bood de nieuwgebouwde stad geen industriële infrastructuur, zodat Jeanneret samenwerking moest zoeken met kleinere werkplaatsen in de omgeving. De meubels werden uit Birmees teakhout vervaardigd en waren daardoor niet alleen bestand tegen het tropische, vochtige klimaat maar ook tegen insectenvraat. Onder de vele meubelen was er een rechttoe rechtaan kantoorstoel met daar-

In het oog springend kenmerk zijn de twee omgekeerde V's die de poten vormen en tevens de armleuningen steunen.

naast een lage variant, bedoeld voor een zitje, met een iets hogere rug die ook iets meer naar achteren helde. Beide modellen waren minimalistisch, eenvoudig en sterk. In het oog springend kenmerk zijn de twee omgekeerde V's die de poten vormen en tevens de armleuningen steunen. Zitting en rugleuning van de stoelen werden door lokale ambachtslieden voorzien van rotan vlechtwerk zoals in die streken gebruikelijk was. De uitbesteding aan verschillende werkplaatsen leidde ertoe dat er in de maatvoering en afwerking wel wat verschillen optraden, maar in grote lijnen waren de stoelen identiek. In de jaren zeventig werden ze in enorme hoeveelheden afgedankt en vervangen door modernere meubilair. Ze raakten verspreid over Chandigarh en vonden een nieuwe bestemming op balkons en dakterrassen, eindigden - in dien nog bruikbaar - in opslagplaatsen en anders roemloos bij het afval. Begin jaren

tachtig kwamen enkele ondernemende Franse handelaren in modern antiek en design ze op het spoor. Ze waagden de gok en wisten partijen meubelen, waaronder de genoemde stoelen, te kopen en gedo-seerd op de markt te zetten. De groeiende populariteit van Mid-century modern deed de rest en de prijzen stegen. De maatvoering van de originele exemplaren dienden later als referentie voor talloze kopieën die onder verschillende namen, zoals bijvoorbeeld Pierre, worden aangeboden. Wie op het internet zoekt, vindt daarnaast allerlei varianten in diverse houtsoorten die van het origineel zijn afgeleid. In 2019 bracht de Italiaanse meubelfabrikant Cassina naast een luxe, gestoffeerde salonversie ook de eenvoudige kantoorstoel uit. De oorspronkelijke versie onderging een aantal wijzigingen - met name in zithoogte en diepte - en wordt onder de naam *Capitol Complex Office Chair* verkocht, naar de locatie waar de originele stoelen ooit stonden. Omdat er hier geen modelrecht van toepassing is, brengt het bedrijf de meubels in teak of eiken uit onder de naam 'tribute to Pierre Jeanneret'. Het Amsterdamse bedrijf Object Ambassy vindt een meer directe verwijzing naar de ontwerper op zijn plaats. Het achterhaalde zo secuur mogelijk de maatvoering van de exemplaren uit Chandigarh en brengt zorgvuldig gemaakte replica's in eersteklas teak op de markt onder de naam *Pierre Jeanneret design Office Chair* en - *Lounge Chair*. Net als Cassina paste het bedrijf de zithoogte aan tot de standaardmaat van 45 cm. Voor het eindresultaat is bij een kopie of replica niet alleen het gebruikte hout maar ook de afwerking bepalend. Van mindere kopieën komt het rotan vlechtwerk kant en klaar uit de fabriek. Het is gevlochten in een zogeheten diamant-motief (Weens vlechtwerk) en wordt in machinaal gefreesde groeven geperst. Het weefpatroon van een goede replica laat vierkantjes zien en is volgens de regels der kunst streng voor streng gevlochten. De Franse aandacht voor de meubels heeft destijds tot een hausse in populariteit geleid die de prijzen flink heeft opgedreven. De 'Chandigarh Chair' verscheen in interieurbladen en glossy's en toen bekend werd dat Courtney Kardashian er minstens twaalf zou bezitten, zorgde dat natuurlijk niet echt voor een prijsdaling. Voor de gemiddelde liefhebber zullen de voormalige afdankers met de huidige prijzen tussen de € 5.000 en € 8.000 onbereikbaar blijven en gelukstreffers zitten er hoogstwaarschijnlijk niet in.

OPENING

Art deco Doesburg

Op zaterdag 7 en zondag 8 mei
13:00 — 18:00 uur

Rozenburg eierschaal porselein,
Samuel Schellink, 1913, 18,5 cm

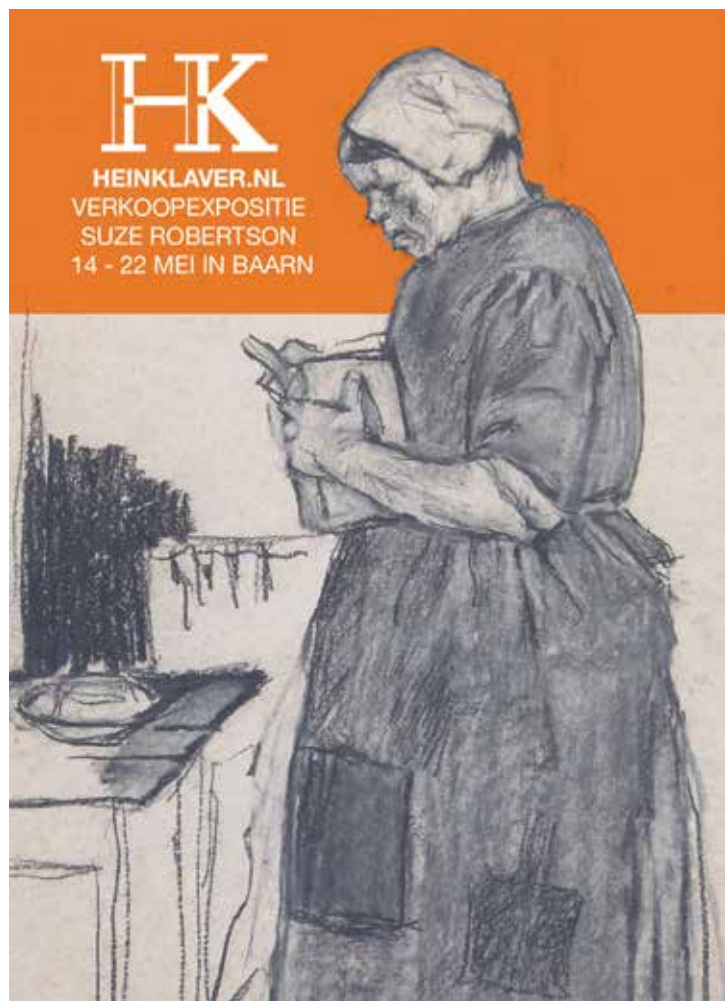
Daum Nancy, geëtste en geëmailleerde
vaas, rond 1900, 49 cm

Willem Hengst van **Galerie Tandem** uit Gendringen en Ger Stallenberg van **Het Ware Huis** in Lage mierde, hebben de handen in elkaar geslagen en openen naast de al bestaande locaties, **Art Deco Doesburg** in een laat gotisch rijksmonument t'Huys Optenoort.

De collectie bestaat uit internationale art nouveau en art deco: met name meubels, verlichting, glas en keramiek, beelden en grafiek uit de periode 1900-1940 zullen in dit monumentale pand te zien zijn. Ook worden er olieverf schilderijen van Ger Stallenberg tentoon gesteld.

OPENINGSTIJDEN

- ▶ woensdag tot en met zaterdag
13:00 — 17:30 u
- ▶ op de eerste zondag van de maand
van 13:00 — 17:30 u

Salvator Mundi: de film

Op het witte doek krijgt de bioscoopbezoeker soms dingen te zien die ertoe nopen om ernstig de wenkbrauwen te fronsen. Dat was ook eind maart weer eens het geval, toen de film *The Lost Leonardo* in ons land zijn première beleefde. Het was een ruim anderhalf uur durende documentaire van de Deense regisseur Andreas Koefoed, waarin hij zich heeft beziggehouden met de gang van zaken rond Leonardo da Vinci's schilderij *Salvator Mundi*. Dat verwisselde destijds voor een spectaculair bedrag van eigenaar, op de avondveiling van 15 november 2017 van Christie's in New York. De film laat een bonte rij aan experts en museumcuratoren zien, die er over dat schilderij elk een contrasterende mening op na houden. Er bestaat namelijk maar een handjevol schilderijen van Da Vinci en het laatste originele exemplaar werd in 1909 ontdekt. Bij de vraag naar de authenticiteit van het in 2005 gevonden schilderij, werden tot 2011 vooral de namen van de Da Vincieleerlingen Giovanni Antonio Boltraffio (circa 1467-1516) en Bernardo Luini (1475/1482-1532) genoemd. Enkele van de geraadpleegde kunsthistorici blijven tot aan de dag van vandaag bij de mening dat Leonardo slechts een enkele toets aan dit kunstwerk zou hebben toegevoegd. De film roept dan ook de indruk bij de in kunst geïnteresseerde kijker op, dat er een machts spel gaande is tussen deskundigen die elk gewoon gelijk willen hebben. Maar ook de internationale kunsthandel komt er niet zonder kleerscheuren af. In 2013 kocht Yves Bouvier in Amerika de Leonardo voor Dmitry Rybolovlev en betaalde er \$ 80 miljoen voor. De Zwitser berekende zijn Russische opdrachtgever echter \$ 52,5 miljoen voor zijn tussenkomst en dat onttaarde in een juridisch geschil, dat bekend werd als de Bouvier-affaire, waar aan ik eerder al eens een notitie wijdde. Inmiddels is er, behalve het geharrewar dat in de film te zien is, meer aan het licht gekomen over de *Salvator Mundi* dan in de pedigree van Christie's te lezen valt. Volgens hen

NOTITIES VAN
ROBERT-JAN VAN RAVENSTEIJN

was de vermoedelijk eerste bezitter rond 1500 de Franse vorst Louis XII en vervolgens in 1648 de Engelse koning Charles I. Het behoorde in 1666 tot de Whitehallcollectie van Charles II en in de Royal Collection in Windsor komt de voorbereidende tekening in rood krijt door Leonardo Da Vinci voor. In 1763 liet de zoon van de Duke of Buckingham het veilen en daarna was het tot 1900 spoorloos. Toen echter kwam het walnoten paneel als een Bernardo Luini, via Sir John Charles Robinson in de collectie van Sir Francis Cook (1817-1901) terecht. Tussen haakjes, een schilderij van Hubert van Eyk, ook in die Cook Collection, is thans te vinden in het museum Boijmans Van Beuningen. Overigens geloofden de erven van de Sir Francis Cook Collection niet in de echtheid van de Bernardo Luini en dus stuurden zij het schilderij naar een veiling van Sotheby's in Londen. Tot zover de berichtgeving van Christie's. Inmiddels is bekend dat het bij Sotheby's op 25 juni 1958 voor £ 45 werd verkocht aan Warren E. Kuntz, een Amerikaan uit New Orleans. Diens weduwe, Mini Stanfill-Kuntz, vermaakte het schilderij in 1987 aan haar neef Basil Clovis Hendry Sr, die het als een niet belangrijk werk beschouwde en het ergens langs de trap in zijn huis in Baton Rouge (Louisiana) hing. Die neef overleed in 2004 en de lokale taxateur zag er eveneens niet veel in, getuige de omschrijving: M-17 Continental School (19th Century) "Portrait of the Head of Christ". Oil on panel. Framed. 28"x 17½". Poor condition. \$ 750,00. De erven van Basil Clovis Hendry Sr. stuurden het paneel naar de New Orleans Auction, waar het bij de St. Charles Gallery Inc. op de veiling van 9-10 april 2005, voor \$ 1.175,- verkocht werd aan de kunsthande-

laren Alexander Parrish en Robert Simon. De catalogusomschrijving was als volgt: 'Lot 644 After Leonardo da Vinci (1452-1519). "Christ Salvator Mundi", oil on cradled panel, 26"x 18½". Presented in a fine antique gilt and gesso exhibition frame. Illustrated. [1200-1800].'
De voorstelling was zwaar overschilderd en die kunsthandelaren gaven het, zoals de film laat zien, ter restauratie aan Dianne Dwyer Modestini. Zij was een zeer deskundig restaurator, verbonden aan de New York University. Haar komt de eer toe om als eerste in 2007, na de verwijdering van de 19e-eeuwse verflagen, het ernstig gehavende paneel (de foto hiervan is te zien in de Christie's catalogus), toe te schrijven aan Leonardo da Vinci. Wie er na haar in de rij stonden om er hun zegje over te doen, totdat de 'Salvator Mundi' op de veiling die topprijs bereikte, kunt u in de film van Andreas Koefoed uitgebreid zien. Christie's hield de veiling, na het paneel op vier plaatsen aan dertigduizend kijklustigen te hebben getoond, op de avond van 15 november 2017, in een zaal van het Rockefeller Center. De inzet voor het lot 7B was \$ 100 miljoen. Er waren duizend bidders en belangstellenden aanwezig, die met een woud aan smartphones het gebeuren vastlegden. In één klap bereikte de laatste telefonische bidder met \$ 20 miljoen het eindbod van \$ 400 miljoen (€ 338.280.000). Een aardige opsteker voor Christie's, die hiermee een bedrag van \$ 50.312.500 aan opgeld kon incasseren. En de inzender, Dmitry Rybolovlev, zal met de winst ook tevreden geweest zijn. De betaling van dat reusachtige bedrag is overigens in termijnen verlopen en de identiteit van de nieuwe eigenaar is enige tijd geheim gebleven, maar het schilderij dook uiteindelijk op in de Verenigde Arabische Emiraten, waar het zou komen te hangen in het Louvre Abu Dhabi. Daar zal men het echter tevergeefs zoeken, want de authenticiteit is nog steeds omstreden. Het is, zoals het weekblad *De Groene* eens opmerkte, het mooiste vraagteken ooit geschilderd.

The Netherlands

MAY

- 30/4-1 Korst Van der Hoeft**
Inboedel en curiosa DEN BOSCH
- 1-4 Botterweg**
Voorjaarsveiling AMSTERDAM
- 2-16 Notarishuis Arnhem**
Voorjaarsveiling kunst en antiek ARNHEM
- 4-18 De Zwaan**
Kunst en antiek AMSTERDAM
- 9-12 Medusa**
Kunst en antiek ONLINE
- 10-11 Burgersdijk en Niermans**
Boeken en prenten LEIDEN
- 14 Veilinghuis Bouwman**
Vintage toys BRUMMEN
- 16 Hessink's Veilingen**
Asian Decorative Art Auction ZWOLLE
- 16 Venduhuis Rotterdam**
Design ROTTERDAM
- 17 Venduhuis Rotterdam**
Kunst en antiek ROTTERDAM
- 17 Veilinghuis De Jager**
Kunst en antiek GOES
- 17-18 Zeeuws veilinghuis**
Aziatica/Indonesian art MIDDELBURG
- 17-20 Bubb Kuyper**
Boeken, prenten, tekeningen en schilderijen ONLINE
- 17-31 Venduehuis Den Haag**
Moderne en contemporaine kunst
- 18 Venduehuis Den Haag**
Old masters, 19th century & early modern art DEN HAAG
- 18-19 Veilinghuis De Jager**
Aziatica GOES
- 19 Venduehuis Den Haag**
Old masters, 19th century & early modern art DEN HAAG
- 23-24 Van Zadelhoff Veilingen**
Kunst en antiek HILVERSUM
- 30-31 Adams Amsterdam Auction**
Kunst AMSTERDAM

JUNE

- 1-2 De Ruiter**
Sieraden, horloges en zilver KLAASWAAL

Belgium

MAY

- 30-2 DVC**
klassieke kunst en antiek, modern, hedendaags, design GENT
- 1 Cornette de Saint Cyr**
Collection de Monsieur D et à divers BRUSSEL
- 3 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen BRUSSEL
- 6 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 7 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 7 Native Auctions**
Collecties BRUSSEL
- 7-8 Maison Jules**
Kunst, antiek en design GENT
- 7-9 Bernaerts**
Here comes the sun ANTWERPEN
- 8-9 Monsantic**
Art & Antiques BERGEN
- 10 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen, muziekinstrumenten en stripverhalen BRUSSEL
- 10 Vanderkindere**
Vente Bourgeoise UKKEL
- 12-14 Rob Michiels Auctions**
Rond de wereld BRUGGE
- 13 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 14 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 16-21 Rops**
Art & Antiques NAMEN
- 17 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen BRUSSEL
- 17-18 Vanderkindere**
Art & Antiques UKKEL
- 20 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 21 De Vuyst**
Hedendaagse, moderne en oude meesters LOKEREN
- 21 Berg van Barmhartigheid**
Speciale veiling BRUSSEL
- 21 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 23 Cornette de Saint Cyr**
Design des Xxe et XXle Siècles BRUSSEL

- 23 Millon**
Cave d'amateurs (Drouot) PARIS
- 23-24 Galerie Moderne**
Art & Antiques BRUSSEL
- 23-24 Horta**
Art & Antiques BRUSSEL
- 24-25 Jordaens**
Art & Antiques MORTSEL
- 28 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 30-31 Elysée Liège**
Art & Antiques LUIK
- 31 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen BRUSSEL
- 31 Campo & Campo**
Klassieke veiling ANTWERPEN
- 31 Loecx**
Kunst en keramiek GENT

JUNE

- 3 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 4 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN
- 4-5 Cnock**
Juwelen en oldtimers KNOCKE
- 7 Antenor**
Antenor IV BRUSSEL
- 7 Berg van Barmhartigheid**
Juwelen en fietsen BRUSSEL
- 7-8 Galerie Athena**
Kunst en antiek BRUSSEL
- 8 Antenor**
Juwelen BRUSSEL
- 9 Legia Auction**
Grand Classique BERTREE
- 10 Maison des Huissiers de Justice**
Deurwaarderstukken BRUSSEL
- 11 Morel de Westgaver**
Boeken, prenten, ansichtkaarten BRUSSEL
- 11 ABS Veilingen Mechelen**
Deurwaarderstukken MECHELEN

France

MAY

- 1 Aguttes**
Un premier Mai à Cassel CASSEL

- 1 Osenat**
Les Intérieurs de Versailles VERSAILLES
- 2 May Associés**
Mobilier & objets d'art ROUBAIX
- 2 Pierre Bergé**
Art moderne & Contemporain PARIS
- 3 Nice Enchères**
Vente listée NICE
- 4 Artcurial**
Bibliothèque Maurice Houdayer PARIS
- 5 Coutau Begarie**
Vente Classique: tableaux, objets d'Art (Drouot) PARIS
- 5 Tessier & Sarrou et Associés**
Tableaux, mobilier & objets d'art (Drouot) PARIS
- 5 Lucien Paris**
Collection de Madame V NOGENT
- 5 Thierry de Maigret**
Vente Classique: tableaux, objets d'Art, mobilier, tapis (Drouot) PARIS
- 6 Ader**
Orfèvrerie & Art de la table (Drouot) PARIS
- 6 Gros & Delettrez**
Bijoux anciens et modernes (Drouot) PARIS
- 6 Oger - Blanchet**
Importants Bijoux dont Van Cleef & Arpels (Drouot) PARIS
- 6 Thierry Lannon**
Tableaux modernes PARIS
- 9 May Associés**
Livres & Manuscrits ROUBAIX
- 10 Aguttes**
Collection Michel Siméon AGUTTES NEUILLY
- 10 Tajan**
Mobilier et Objets d'Art PARIS
- 10 Drouot Estimations**
Classique (Drouot) PARIS
- 10 Art Rémy Le Fur**
Vente Classique (Drouot) PARIS
- 10 Cannes Enchères**
Vente Courante CANNES
- 11 Piasa**
Africa + Modern and Contemporary Art PARIS
- 11 Aguttes**
Mobilier & Objets d'Art (Drouot) AGUTTES NEUILLY
- 11 Libert Damien**
Vente Cataloguée (Drouot) PARIS

- 11 Vilanfray & Associés**
Art Contemporain & Design (Drouot) PARIS
- 11 Siboni**
Matriel de Boulangerie PARIS
- 11 Pierre Bergé**
Mobilier du XVIIIe siècle au Design PARIS
- 12 Pierre Bergé**
Bibliothèque Pierre Collin PARIS
- 12 Ader**
Collection Particulière PARIS
- 12 Boisgirard Antonini**
Bijoux, mode & Accessoires NICE
- 12 Artcurial**
Spring Sale PARIS
- 12 Lynda Trouvé**
Orient (Drouot) PARIS
- 12 Alde**
Reliures PARIS
- 14 Cornette de Saint Cyr**
Bandes Dessinées BRUSSEL
- 13 Ader**
Art de l'Islam et de l'Inde, Art Impressionniste PARIS
- 13 De Baecque & Associés**
Collections Facillon Baltrusaitis (Drouot) PARIS
- 13 Ferri & Associés**
Art Populaire et cu (Drouot) PARIS
- 13 Binoche et Giquello**
Collection A. S. Labarthe Livres Modernes et Autographes (Drouot) PARIS
- 13 Pescheteau-Badin**
Faïences Européennes Collections Particulières (Drouot) PARIS
- 14 Rouillac**
Collection Arsicaud de Coiffes Tourangelles NOIZAY
- 14 Strasbourg Enchères**
Belle Déco & Mobilier STRASBOURG
- 16 Artcurial**
Archéologie, Arts d'Orient & Art Précolombien PARIS
- 17 Nice Enchères**
Vente Arts Decoratifs du Xxe NICE
- 17 Artcurial**
Les Amérindiens vus par les Européens 1800-1960 PARIS
- 17 Lynda Trouvé**
Ecrin de Mme T. (Drouot) PARIS
- 17 Nouvelle Etude**
Tableaux Mobilier Objets d'Art (Drouot) PARIS

Iedere maand online veiling van een gevarieerd aanbod

(Inbreng is dagelijks mogelijk, zie www.notarishuis-arnhem.nl)

Toekomst 4, 6921 PW Duiven

Telefoon 026 4425900

NOTARISHUIS ARNHEM

VEILINGEN & TAXATIES

DESIGN, KUNST & ANTIK

VEILINGEN

DESIGN
VEILING
16 MEI

KUNST
& ANTIK
VEILING
17 MEI

WENDINGEN
Deluxe hardcover edition
Volume IV, Number 11
1921

Charles Leickert (1816-1907)

KIJKDAGEN: 13, 14 EN 15 MEI
(ONLINE RESERVEREN)

010 - 411 85 44

WWW.VENDUROTTERDAM.NL

VENDU VEILINGEN
& TAXATIES
ROTTERDAM

Museum & atelier
voor keramische kunst

Keramiekcentrum
Tiendschuur
Tegelen

Potverdorie!

Hoe doen ze dat?
tot en met 15 mei

COLOUR

Kunstenaars kiezen kleur
vanaf 20 mei

www.tiendschuur.net

Kasteellaan 8, Tegelen. Open: di t/m zo : 11-17u

17	L'Huillier & Associés Bijoux & Orfèverie (Drouot) PARIS
17	Gros & Delettrez Atelier Claire Pichaud (Drouot) PARIS
17	Aguttes Lettres Manuscrites & Autographes (Drouot) AGUTTES NEUILLY
17	Tajan Arts d'Orient PARIS
17	May Associés Luxe ROUBAIX
17	Boisgirard Antonini Art & Deco NICE
18	Cannes Enchères Bijoux anciens & Modernes CANNES
18	Azures Enchères Collection de Tableaux CANNES
19	Artcurial Collection Maurice Houdayer PARIS
19	Piasa American Design PARIS
19	Lucien Paris L'Entier Contenu d'Un Appartement Parisien NOGENT
19	Alde Littérature PARIS
19	Tessier & Sarrou et Associés Madame Sort ses Griffes (Drouot) PARIS
19-22	Cornette de Saint Cyr Menart Fair PARIS
20	Tessier & Sarrou et Associés Dessins et Tableaux, mobilier et objets d'art (Drouot) PARIS
20	Thierry de Maigret Dessins Anciens, Vitraux, Icônes PARIS
20	Pierre Bergé Collection Bertolini PARIS
20	Ader Dessins Anciens (Drouot) PARIS
20	Art Rémy Le Fur Univers Napoléon III (Drouot) PARIS
20	Gros & Delettrez Bijoux Anciens & Modernes (Drouot) PARIS
20	Millon Instruments d'écriture Stylos de Collection (Drouot) PARIS

21	Rouillac Atelier du Sculpteur Elsa Genèse NOIZAY
21	Mercier Art Art du Xxe LILLE
22	Siboni Tableaux, Bijoux, Argenterie, Objets d'art PARIS
23-24	Ader Affiches PARIS
24	Nice Enchères Vente de bijoux NICE
24	Artcurial Art Déco/ Design PARIS
24	L'Huillier & Associés Vente de Hifi (Drouot) PARIS
24	Tajan Arts Impressionniste et Moderne PARIS
24	Gros & Delettrez Hermès (Drouot) PARIS
24	Daguerre Collections Privées (Drouot) PARIS
24-25	Ader Arts Décoratifs du XVIe au XIXe Siècle (Drouot) PARIS
25	Artcurial Design Scandinave PARIS
25	Tajan Art Contemporain PARIS
26	Alde Manuscrits & Autographes PARIS
28	Osenat Mobilier & Objets d'Art FONTAINEBLEAU
28	Artcurial Un Printemps Marocain PARIS
28	Cannes Enchères Mode, vintage CANNES
29	Osenat Les Intérieurs de Versailles VERSAILLES
30	May Associés Mobilier & Objets d'Art ROUBAIX
30	Cornette de Saint Cyr Chanel Vintage PARIS
31	Thierry de Maigret Vente Classique PARIS
31	Tessier & Sarrou et Associés Marine & Voyage (Drouot) PARIS
31	Edric Caudron Vente & Bijoux (Drouot) PARIS

31	Aguttes Arts d'Asie AGUTTES NEUILLY
31	Artcurial Un Printemps Marocain PARIS
31	Boisgirard Antonini Arts d'Asie (Drouot) PARIS
31	Ader Arts Décoratifs du XVIe au XIXe Siècle (Drouot) PARIS

JUNE

1	Piasa Modern and Contemporary Art PARIS
1	Osenat Les Intérieurs de Versailles VERSAILLES
1	Daguerre Un appartement Rue des Belles Feuilles PARIS
2	Aguttes Peintres d'Asie AGUTTES NEUILLY
2	Cornette de Saint Cyr Bibliothèque d'un Grand Amateur PARIS
2	Pierre Bergé Bijoux & Orfèverie PARIS
2	Lucien Paris Fonds de Maisons NOGENT
3	Aguttes Violons & Archets AGUTTES NEUILLY
3	L'Huillier & Associés Mobilier & Objets d'Art (Drouot) PARIS
3	Beaussant Lefèvre & Associés Art Impressionniste et Moderne (Drouot) PARIS
3	Craït + Müller Sculptures (Drouot) PARIS
3	Ader Arts Décoratifs et Sculptures du Xxe Siècle (Drouot) PARIS
5	Osenat Art de l'Europe de l'Est VERSAILLES
6	May Associés Arts d'Asie ROUBAIX
7	Cannes Enchères Vente Courante CANNES
8	Artcurial Art d'Asie, Post-War & Contemporain, Impressionniste & Moderne PARIS

8	Thierry de Maigret Art Asiatique et céramiques Européennes (Drouot) PARIS
9	De Baecque et Associés Bijoux Montres Orfèverie (Drouot) PARIS
9	Gros & Delettrez Arts décoratifs (Drouot) PARIS
9	Alde Livres anciens et du XIXe siècle PARIS
9	Piasa Liaigre, Contemporary Design PARIS

United Kingdom

MAY

28-13	Christie's Efie Gallery x Christie's LONDON
2-10	Sotheby's The Samurai LONDON
3-12	Sotheby's Picasso ceramics LONDON
6-12	Sotheby's From Japan With Love LONDON
6-17	Sotheby's STYLE London LONDON
9-10	Bonhams Asian Art (Knightsbridge) LONDON
11	Sotheby's Important Chinese Art LONDON
11	Sotheby's Important Chinese Art LONDON
11	Phillips Wired: online LONDON
12	Phillips Design LONDON
12	Bonhams Fine Chinese & Japanese Art (New Bond) LONDON
13-19	Sotheby's Photographs LONDON
18	Sotheby's The Library of Henry Rogers LONDON
18	Bonhams Picassomania (New Bond) LONDON
24	Bonhams Modern & Contemporary Art (New Bond) LONDON

25	Phillips Photographs LONDON
25	Bonhams Antique Arms and Armour (Knightsbridge) LONDON
25	Christie's The Collection of Sir Nicholas Goodison LONDON
26	Bonhams Rifles (Knightsbridge) LONDON
27	Christie's Private Collection LONDON

Germany

MAY

7	Lempertz Preußen KÖLN
7	Lempertz Berlin Salon BERLIN
7-14	Schloss Ahlden Grosse Kunstauktion AHLDEN
10	Quittenbaum Lalique Only, Jugendstil I MÜNCHEN
11	Quittenbaum Jugendstil II MÜNCHEN
13-14	Fischer Antiquitäten & Kunst HEILBRONN
16-20	Hermann Historica Präsenzauktion MÜNCHEN
17-18	Nagel Auktionen Antiquitäten & Kunst STUTTGART
20	Lempertz Bedeutende Mörser der Sammlung Schwarzach IV KÖLN
21	Auction Partners Auktion BERLIN
28	Ruettgen Antiquitäten & Kunst MÜNCHEN
30	Ketterer Wertvolle Bücher HAMBURG

JUNE

30	Ketterer Zeitgenössische Kunst MÜNCHEN
----	---

RUIM 250 EXPOSANTEN

20 21 & 22 mei

hunting INTERNATIONALE KUNSTMANIFESTATIE kunst 28

www.huntingkunst.org

te zien t/m 29 mei 2022
een eigennijnde ode aan het landschap en het water

lage landen en de zee

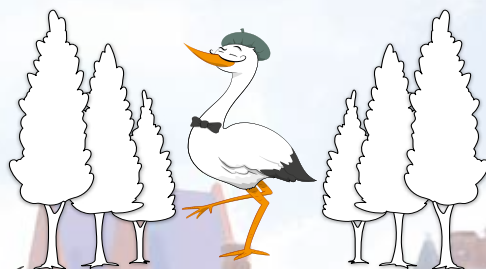

het land en de zee vormen altijd al een onuitputtelijke inspiratiebron voor kunstenaars. de hedendaagse landschappelijke kunst in deze expositie laat veel aan de verbeelding over

schilderijen en beelden gaan een relatie aan met het landschap of het water; zij komen er uit voort of verdwijnen er juist in

musiom
huis voor hedendaagse kunst

vrijdag, zaterdag, zondag 12.00 - 17.00 uur
stadsring 137, amersfoort
www.musiom.art | info@musiom.art

Haags Montmartre

Zaterdag 28 en zondag 29 mei 2022 10:00 tot 17:00 uur
Lange Voorhout Den Haag

De Kunst, Brocante, Lifestyle en Vintage fair van Den Haag

Waan u even in het prachtige Montmartre van Parijs onder de statige bomen van het Lange Voorhout. Op deze fair staan stands met een zeer divers aanbod, van Antiques, Brocantes en Vintage tot (Schilder-) Kunst en Sculpturen. Maar er is meer! Onder het genot van een Crêpe op het Franse terras kunt u genieten van Franse Chansons en bij de diverse karikaturisten kunt u gratis een karikatuur laten maken.

Nieuw is de wedstrijd onder kunstschilders. Het publiek is de jury dus stem mee!

Montmartre is voor 2 dagen even heel dichtbij..... "Vive La Haye"

Kijk voor het gehele programma op www.HaagsMontmartre.nl

Stand huren? Haags Montmartre wordt georganiseerd door
Markland Evenementen B.V. Tel. 0174-22.55.01

The Netherlands

MAY

- 19-22** **Rotterdam**
ART ROTTERDAM
- 20-22** **Uft**
HUNTENKUNST
- 20-22** **Rotterdam**
OBJECT ROTTERDAM
- 20-22** **Rotterdam**
ROTTERDAM PHOTO
- 20-22** **Rotterdam**
TEC ART ROTTERDAM
- 20-22** **Rotterdam**
JEWEL ROTTERDAM

JUNE

- 12** **Waspil**
VERZAMELAARSBEURS VOOR
TRIBALE KUNST EN CULTUUR

Belgium

MAY

- 28-1/5 BRUSSELS**
ART BRUSSELS
- 28-1/5** **Brussels**
SOLO PROJECT
- 11-15** **Brussels**
TWENTY
- 14-12/6** **Andenne**
CERAMIC ART ANDENNE
- 20-22** **Brussels**
COLLECTIBLE

France

MAY

- 19-22** **Paris**
PARIS PRINT FAIR

19-22

Paris
MENART FAIR PARIS

26-29

Saint-Briac-sur-mer
SALON DU DESSIN ET DE
L'EDITION

Germany

MAY

- 28-1/5** **Stuttgart**
KUNST & ANTIQUITÄTEN TAGE

Austria

MAY

- 23-1/5 WIEN**
WIKAM

United Kingdom

MAY

- 4-8** **London**
SPRING FAIR

Italy

MAY

- 23-1/5** **Assisi**
ASSISI ANTIQUARIATO
- 28-1/5** **Milano**
MILAN IMAGE ART FAIR

Portugal

MAY

- 30-8/5** **Lisboa**
LAAF

USA

MAY

- 6-10** **New York**
TEFAF NEW YORK

ROB MICHIELS AUCTIONS

12, 13 & 14 MEI
AZIATISCHE, EUROPESE
EN ISLAMITISCHE KUNST

RM-AUCTIONS.COM

The Netherlands

ALKMAAR

Stedelijk Museum Alkmaar

► Rudi van de Wint
09-07 t/m 13-11

► Van Gogh, Cézanne, Le Fauconnier
t/m 03-09

► Allart van Everdingen - Het ruige landschap
t/m 08-05

AMERSFOORT

Museum Flehite

► Ander licht op Withoos
t/m 08-05

AMSTELVEEN

Cobra Museum

► Korda: veelzijdig oeuvre van de bekendste foto ter wereld
t/m 26-06

Museum JAN

► Floris Hovers: in de kunst van het spelen
t/m 26-06

AMSTERDAM

Hermitage Amsterdam

► Russische avant-garde / revolutie in de kunst
t/m 08-01-2023

Museum Het Rembrandthuis

► Hoed op voor Rembrandt
t/m 02-01-2023

► Rauw
t/m 22-05

Museum van de Geest

► Duran's Factory: Outsiderwear the exhibition
t/m 06-06

Rijksmuseum

► Revolusi! Indonesië onafhankelijk
t/m 05-06

Stedelijk Museum

► Sedje Hémon / Imran Mir / Ábdias Nascimento: abstracting parables
02-07 t/m 16-10

► It's our F***ing Backyard
26-05 t/m 04-09

► Hito Steyerl. I will survive
t/m 12-06

ASSEN

Drents Museum

► Johanna van Eijbergen
17-04 t/m

► Ararat. Schatten uit het oude Armenië
24-04 t/m

► Zelfportretten Sam Drukker
t/m 04-09

BERG EN DAL

Afrika Museum

► Heden van slavernijverleden
t/m 03-07

BERGEN

Museum Kranenburg

► Leo Gestel op Mallorca
t/m 18-09

BREDA

Stedelijk Museum Breda

► Marenne Welten - House of Men
t/m 01-05

DELFT

Museum Prinsenhof

► Bram Bogart. Schilder van formaat
t/m 07-08

Oude Kerk

► Echo van Majiayao
14-05 t/m 25-06

DEN HAAG

Escher in Het Paleis

► Portretten Andy Warhol
t/m 06-03

Fotomuseum

► Jeroen Hofman
t/m 19-06

Fotomuseum Den Haag

► Daniel Heikens, Rein Langeveld en Joost Nijhuis. Matlas
t/m 01-12

► Robert Knoth & Antoinette de Jong: tree and soil
t/m 14-08

► Jeroen Hofman
t/m 19-06

► Tala Madani
07-05 t/m 21-08

► Alphonse Mucha
t/m 03-07

► Theo Jansen: strandbeesten
t/m 03-07

► CUBIC3 Design: parels voor de zwijnen
t/m 09-10

► Rondon Mondriaan
t/m 25-09

► Boris Lurie & Wolf Vostell: kunst na Auschwitz
t/m 29-05

Mauritshuis

► In volle bloei
t/m 01-06

► In volle bloei
t/m 06-06

Museum Panorama Mesdag

► Mesdag & De Natuur
t/m 28-08

DEURNE

Museum De Wieg

► Vrouwenpalet: vrouwelijke kunstenaars 1900-1950
09-07 t/m 20-11

DORDRECHT

Dordrecht Museum

► Schilders van Biesbosch
05-06 t/m 08-01

► Richard van den Dool
05-06 t/m 13-11

► Wanderlust
19-06 t/m 08-01

Dordrechts Museum

► Elisabeth en de Vloed. De ramp van 1421 in beeld
t/m 08-05

► In het licht van Cuyper
t/m 08-05

► Arturo Kameya, Drylands
t/m 08-05

ENSCHEDA

Rijksmuseum Twente

► Dromen van een nieuwe wereld: Italiaans futurisme
t/m 19-06

GRONINGEN

Groninger Museum

► Bitterzoet erfgoed: zwart in Groningen
t/m 11-09

► JR: chronicles
t/m 12-06

► Stad houdt stand
t/m 30-10

► Marit Westerhuis: megalith
t/m 30-10

► Kleur!
vanaf 08-07

HAARLEM

Frans Hals Museum

► Anna Bella Geiger. Braziliaanse kunstpionier
t/m 21-08

Teylers Museum

► Vogelpracht
t/m 29-05

HARDINXVELD-GIESSENDAM

Museum De Koperen Knop

► Harm Kuipers
t/m 28-05

HEERENVEEN

Museum Belvédère

► Isabella Werkhoven: landschappen aan de Buitenrand
t/m 15-05

Museum Belvédère

► Dianne Bakker: tuin der lusten
t/m 15-05

HORST

Museum de Kantfabriek

► Langs geborduurde wegen
t/m 25-09

KATWIJK

Katwijk's Museum

► De complexiteit van de eenvoud
t/m 21-05

LAREN

Singer Museum

► Sluiters en de moderniteit
t/m 28-08

LEEWARDEN

Fries Museum

► A la campagne: van Maris tot Monet
t/m 17-07

Keramiekmuseum Princessehof

► Morten Løbner Espersen
t/m 08-05

► Korea. Poort naar een rijk verleden
t/m 21-08

► Yoon Seok-Hyeon
t/m 30-10

LEIDEN

De Lakenhal

► Christa Ehrlich: pionier in design
13-05 t/m 28-08

Museum Volkenkunde

► Australische kunst
t/m 28-08

► First Americans
t/m 28-08

RMO

► 5000 jaar kralen
t/m 07-05-2023

► God op aarde: keizer Domitianus
t/m 22-05

MAASTRICHT

Bonnefanten

► Laure Prouvost: Deep See Blue Surrounding You
t/m 15-05

Fotomuseum aan het Vrijthof

► Søren Solkær
t/m 25-09

MIDDELBURG

Zeeuws Museum

► Dichterbij Jan Heyse
t/m 06-06

► Vanuit de Diepte
t/m 08-01-2023

NIJMEGEN

Museum Het Valkhof

► Moving Stories: de rijkdom van de Limes
t/m 29-05

NUNSPEET

Noord-Veluws Museum

► Djurre P. Duursma
t/m 06-06

OSS

Museum Jan Cunene

► Erwin Wurm: am I a house
t/m 28-08

OTTERLO

Kröller-Müller Museum

► Botanischer Wahnsinn
21-05 t/m 11-09

► Steven Aalders. Seasons
t/m 05-06

► Vestibulum 5. Esther Tielemans
t/m 25-09

► Jeroen Jongeleen: running in circles
t/m 28-08

Nederlands Tegelmuseum

► Marjolein Bastin
t/m 15-05

RIJSWIJK

Museum Rijswijk

► Papier Biennale 2022. Transition
26-06 t/m 13-11

ROERMOND

Cuypershuis

► De Golvende lijn: Christie van der Haak
21-05 t/m 05-03

ROTTERDAM

Chabot Museum

► Vriendschappen en verbindingen
vanaf 03-05

Kunsthall Rotterdam

► Claude Cahun. Onder de huid
21-05 t/m 04-09

► Alphonse Mucha: art nouveau in Parijs
t/m 03-07

► Job, Joris & Marieke: a triple life
t/m 08-05

► Princes of the Streets: Clarisse Hahn
t/m 15-05

► Marlou Fernanda: like me now, ego death
t/m 26-06

► Off the record. Erkan Ozgen
t/m 28-08

► Calder Now
t/m 29-05

Nederlands Fotomuseum

► Jan Dirk van den Burg
02-07 t/m 30-10

► Johan van der Keuken
02-07 t/m 30-10

► Verbeelding
20-05 t/m 25-09

► Chas Gerretsen
t/m 08-05

► Jan Banning & Christina Boyer
t/m 19-06

SCHEVENINGEN

Museum Beelden aan Zee

► Elmar Trenkwalder
t/m 06-06

SCHIEDAM

Stedelijk Museum Schiedam

► Zonvonkengesproei:
Zoro Feigl
14-05 t/m 11-09

SCHOONHOVEN

Zilvermuseum

► Strings Attached,
Maja Houtman en Karin
Kortenhorst
t/m 12-06

► Geheim van de smid
t/m 19-09

► Meesterstukken
Vakschool
t/m 12-06

VALKENBURG AAN DE GEUL

Museum Valkenburg

► Menno Balm: een reis
door de tijd
t/m 14-05

VALKENSWAARD

Steendrukmuseum

► Privat-Livemont,
meester van de
Belgische art nouveau
t/m 31-07

VEERE

Museum Veere

► Veers Steengoed
t/m 09-05

WASSSENAAR

Museum Voorlinden

► Ground: Antony
Gormley
26-05 t/m 25-09

ZAANDAM

Artzaanstad

► About Nature Ad Arma
t/m 28-05

ZUNDELT

Vincent van GoghHuis

► Rainer Fetting ziet Van
Gogh
t/m 01-05

ZUTPHEN

Museum Henriette Polak

► Zomer van Jeanne
Bieruma Oosting
t/m 30-10

ZWOLLE

Museum De Fundatie

► Nature talks
t/m 21-08

Gallery calendar

The Netherlands

AIJEN

Galerie Pictura

► Peter & Anneke
Winkelaar
t/m 20-08

AMSTERDAM

AKINCI

► Molly Palmer
12-05 t/m 17-07

Galerie Roger Katwijk

► Henny van der Meer
t/m 07-05

Galerie Ron Mandos

► WonderBuhle
t/m 01-05

Grimm Gallery

► Charles Avery
12-05 t/m 11-06

Rademakers Gallery

► Iwan Smit
t/m 07-05

Stigter van Doesburg

► Peggy Franck
07-05 t/m 11-06

The Ravestijn Gallery

► Michael
Lamoller
t/m 11-06

Wanrooij Gallery

► Julius Rooymans.
De schaduw van de
meester
t/m 14-05

COLIJNSPLAAT

Gallery Maritime

► Kunstexpositie
t/m 31-05

DEN HAAG

Galerie Helder

► Times is of essence.
Zaida Oenema. Werken
op papier
t/m 07-05

Livingstone Gallery

► Ingrid Simons
08-05 t/m 10-07

West

► Pierre Bismuth
t/m 10-07

WTC The Hague

► Ficheroux et Roëde
t/m 29-05

DEVENTER

Loes & Reinier

► Ricus Sebes
22-05 t/m 08-07

► Ricus Sebes
22-05 t/m 09-07

EDE

Simonis & Buunk Kunsthandel

► Hugo Claus: de
duizendpotige woelgeest
14-05 t/m 04-06

EEFDE

Galerie Stijl

► Paviljoen- en
beeldtuinexpositie
t/m 13-06

EINDHOVEN

Pennings Foundation

► Hans Zoete. Een leven
lang fotografie
t/m 08-05

ENSCHDEDE

Fotogalerie Objektief

► Ebo Fraterman: work
t/m 06-05

GARRELSWEER

Galerie Ruigewaert

► Kom in mijn wereld
13-05 t/m 03-06

► Uit de schaduw:
Noordelijke kunstenaars
t/m 15-05

GRONINGEN

Galerie De Vis

► Kooks 10: Ingrid Mol:
Luister, dit is geen kraal
t/m 07-05

HARLINGEN

► Peter Keizer: werken

op papier
t/m 07-05

LAREN

Galerie Bell Arte

► Buiten jezelf
t/m 18-09

LEEWARDEN

Galerie De Roos van Tudor

► Verbeelding brengt je
overal
t/m 15-05

► Zomergroeps-
tentoonstelling
21-05 t/m 27-08

OFFINGAWIER

Galerie Offingawier

► Gert-Jan Veenstra
16-07 t/m 14-08

RIJSWIJK

Galerie Arti-Shock

► Carla de Kievit
t/m 04-05

ROTTERDAM

Gallery Untitled

► Ingrid Baars
t/m 22-05

Garage Rotterdam

► Dfor What it's Worth
t/m 10-07

SOEST

Galerie HazArt

► Dierlijk
t/m 01-05

UTRECHT

Galerie Quintessens

► Judith Pfaeltzer en
Christina van Marle
t/m 06-05

VENLO

Galerie Wilms

► Wim Claessen.
Verstilde landschappen
t/m 28-05

04.06
30.10

Rudi van de Wint

Reis
naar het
oneindige

STEDELIJK
MUSEUM
ALKMAAR

De Baanhoeve

Sfeervol wonen. Grote collectie kunst en antiek
In- en verkoop (export) / Inruil antiek in overleg
Advies en levering van (oude) bouw- en tuinmaterialen,
o.a. poorten en hekwerken

Open: vrij. – zat. 10.-17. uur en op afspraak
Dorpsstraat 27-A, 2969 AC Oud-Alblas
www.debaanhoeve.nl | www.nl-antiques.com
info@debaanhoeve.nl | M. 06-54627314

Gecertificeerd Registertaxateur

KUNST, ANTIEK EN INBOEDELGOEDEREN

Reinold Stuurman

Lid Federatie TMV

Stichtse Rotonde 3 E, 3818 GV Amersfoort
+33 (0)4610501 / 06 53236971 / info@stuurpro.nl

Websites & adressen

Collectioneers

JUDAICA

Fam. Verhoeven – de Jonge
Tel. 020-7173828, Mob. 06-33736669
judaic@tiscali.nl
Verzamelaar van joodse voorwerpen
(judaica) vraagt te koop joods antiek
www.judaic.nl

Galleries

ART GALLERY VOÛTE

Grote Markt 39 A,
3111 NH Schiedam
Tel. +31 651 922 582
Schilderijen, beelden,
fotografie en keramiek
Open: do. en vr. 10.00-17.30 uur.
Zaterdag en zondag 12.00-17.30 uur.
Ook op afspraak
www.ArtGalleryVoute.com

MODERN ART GALLERY.COM

Online & Home Gallery moderne
kunst. Tel.: +31(0) 638 268 193
duit77@gmail.com
Schilderijen, grafiek, beelden,
fotografie O.a. Wil van Leeuwen,
Jan Mulder, Wolvecamp, Heyboer,
Corneille, P. Huf, Geert Kooiman
www.modern-artgallery.com

OPTIMA

Bijzondere uitgaven
Beeldende kunst
Toegepaste kunst
TEL. 00 31 (0) 6 242 548 68
www.optima-antiquariaat.nl

Lijstenmakers

ATELIERS FRANS DE ROO

Schippersvaartweg 1 A
2211 TJ Noordwijkerhout
Tel. 0252543758
Tel. 06 53664317
info@ateliersfransderoo.com
Lijstenmakers & Restauratoren
verguldningen, kennis van zaken,
fraai vakwerk
www.ateliersfransderoo.com

Kunsthandelaren

KUNSTHANDEL MARCEL GIELING

Kunst van 1900 tot heden, schil-
derijen, grafiek en fotografie. U
kunt op de hoogte blijven van
nieuwe aanwinsten door in te
schrijven op mijn nieuwsbrief.
Utrecht - Tel. 06 22246032
www.marcelgieling.nl

DE KATWIJKSE SCHOOL

Zee, strand, visserij, duin en Katwijk.
Schilders die in Katwijk hebben
gewerkt en werk van Frans Masereel.
www.dekatwijkseschool.nl

KUNSTHANDEL JAN LOUTER

Breelaan 28, Bergen (N-H):
Bergense School
De Drukkery, Middelburg:
Zeeuwse schilders
Voor openingstijden, afbeeldingen,
beschrijvingen en prijzen:
www.janlouter.nl

PASSAGE ARTS

20e-eeuwse toegepaste kunst,
Art nouveau, art deco,
Vintage costume jewelry
Tel. 0031 6 53516091
www.arts1900.nl

KUNSTHANDEL AMSTELART

Europese schilderkunst van kleine en
grote meesters.
Tel: 0031 6 2426 5057
www.amstelart.nl

Antiquariaten

ANTIQUARIAAT FORUM

Westrenen, Tuurdijk 16,
3397 MS 't Goy-Houten
Tel. 030-6011955,
Fax 030-6011813
Taxaties & In- En Verkoop
Zeldzame Boeken,
Handschriften, Prenten,
Kaarten En Tekeningen.
www.forumrarebooks.com

Kunstverköpen

COLLACTIONS

Wij helpen u met de verkoop van uw
kunst-en verzamelobjecten.
O.a. Klassieke, moderne en
hedendaagse kunst, chinees
porselein, zilver, horloges, collecties,
Tel. +31 (0) 85 0607080
Whatsapp: +31 6 12803872
www.collactions.nl

Restauratie

ATELIER SCHUURMAN

Schilderijenrestauratie sinds 1992
Govert Flinckstraat 162, HS
Amsterdam Bel voor een kostenloze
Expertise Tel. 0681652126
www.atelierschuurman.com

Uw website onder de loep?

collect.net@ips.be / 1 plaatsing: € 45
jaarcontract 9 plaatsingen: € 340

Zoekers

Gevraagd

FOTO'S

T.K gevraagd door verzamelaar foto's van Ned-Indië , China , Singapore , zwart Afrika en erotica van 1860-1930 Tel. 0182-393492.

KERAMIEK

Gave KERAMIEK KUNSTOBJECTEN van ROZENBURG-DEN HAAG. 06-36075989 / boujes@gmail.com

Gezocht: ROZENBURG vazen ontwerp COLENBRANDER Beschadigd geen bezwaar 06-10581818 / dajaba@zeelandnet.nl

KUNST

Te koop gevraagd werk van: L.W.R. WENCKEBACH. Tekeningen, schilderijen en aquarellen. Tel. 0653751408.

PRENTEN

Gezocht aangezicht Nijmegen door P H Schut - N Visscher, 1660, ev. Covens & Mortier, 1730, zw/kleur. 06-30423420 hansdajvandenbergh@kpnmail.nl

POSTKAARTEN

Onder de rubriek: Postkaarten. Verzamelaar vraagt te koop postkaarten en foto's van Nederland en Nederlands Indië voor 1960. Tel 06 24103922.

Aangeboden

ANTIEK

Zeer zeldzame albasten koningsboeddha, 18e eeuw Burma (Myanmar), h. 93 cm. vanwauwe_ilse@yahoo.com Tel 0634877635.

KUNST

T.k.a. Jac. de Vries/ Jacob Sybout de Vries Sneek 1907 - Leeuwarden 1970. Pastel van elegante volumineuze dame met hoed en een beduidend oudere heer met sigaar, genoeglijk zittend aan een consumptie. Lijstmaat 62 x 79 cm binnenmaat 45 x 52 cm, gesigneerd. Tel 0613191623.

T.k.a. mooi pendant A.J. van Prooijen olie op paneel 18x26 met mooie lijsten. Tel 0623825069.

T.k.a. Mooi schilderij Anton Mauve paneelmaat 21x29 koeien op een dijk met lijst. Tel 0623825069.

T.k.a. mooi schilderij Frits Goosen koeien in weide doekmaat 28x23 met mooie lijst. Tel 0623825069.

VERLICHTING

Prtype Castillo Snake zw gelakt, blad-goud. Afm doorsn 125cm, h 150cm, pendl 100cm, lampen 9, kaarsen 9. Prijs: in overleg. Tel 06 3580 3589.

Voor het schrijven van de geschiedenis en haar reconstructie zoeken wij naar deze rankenkast

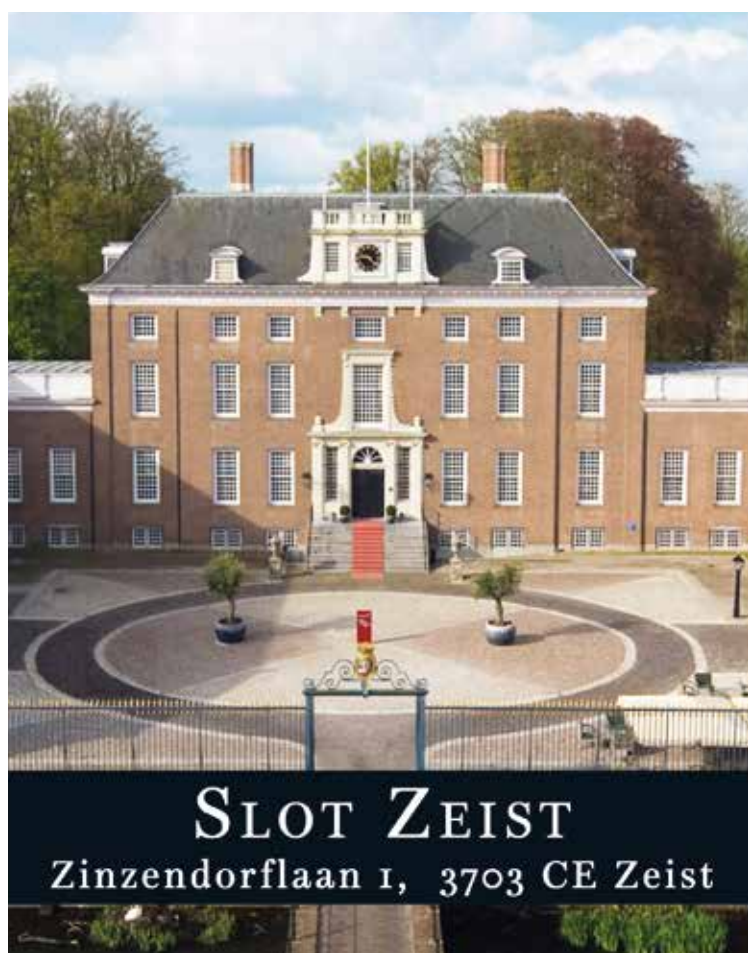
GEZOCHT

Specifiek deze kast

Zie specifiek de 'M-en'
Heeft u deze kast ergens gezien?
Was u de eigenaar?
Heeft u nog (oude) foto's
Zie er naar uit wat u weet!

Reacties graag naar de editor:
collect@ips.be

SLOT ZEIST

Zinzendorflaan 1, 3703 CE Zeist

**kunst
ANTIEK EN
JUWELEN**

Pinkesterevenement

**3 t/m 6
JUNI**

11.00 - 18.00 uur

www.kunstenantiekevenement.nl

Living the Landscape

Barbara Hepworth
Ben Nicholson en
de kunstenaars van
St. Ives 1939-1975

beeld (detail): Ben Nicholson, 11 November 1947 (Mousehole)

28 MEI T/M 25 SEPTEMBER 2022

Museum Belvédère

HEERENVEEN | ORANJEWOUD

museumbelvedere.nl

**STADHUIS
MUSEUM
ZIERIKZEE**

www.stadhuismuseum.nl
Meelstraat 6-8, 4301 EC, Zierikzee

EXPO

t/m 31 juli 2022

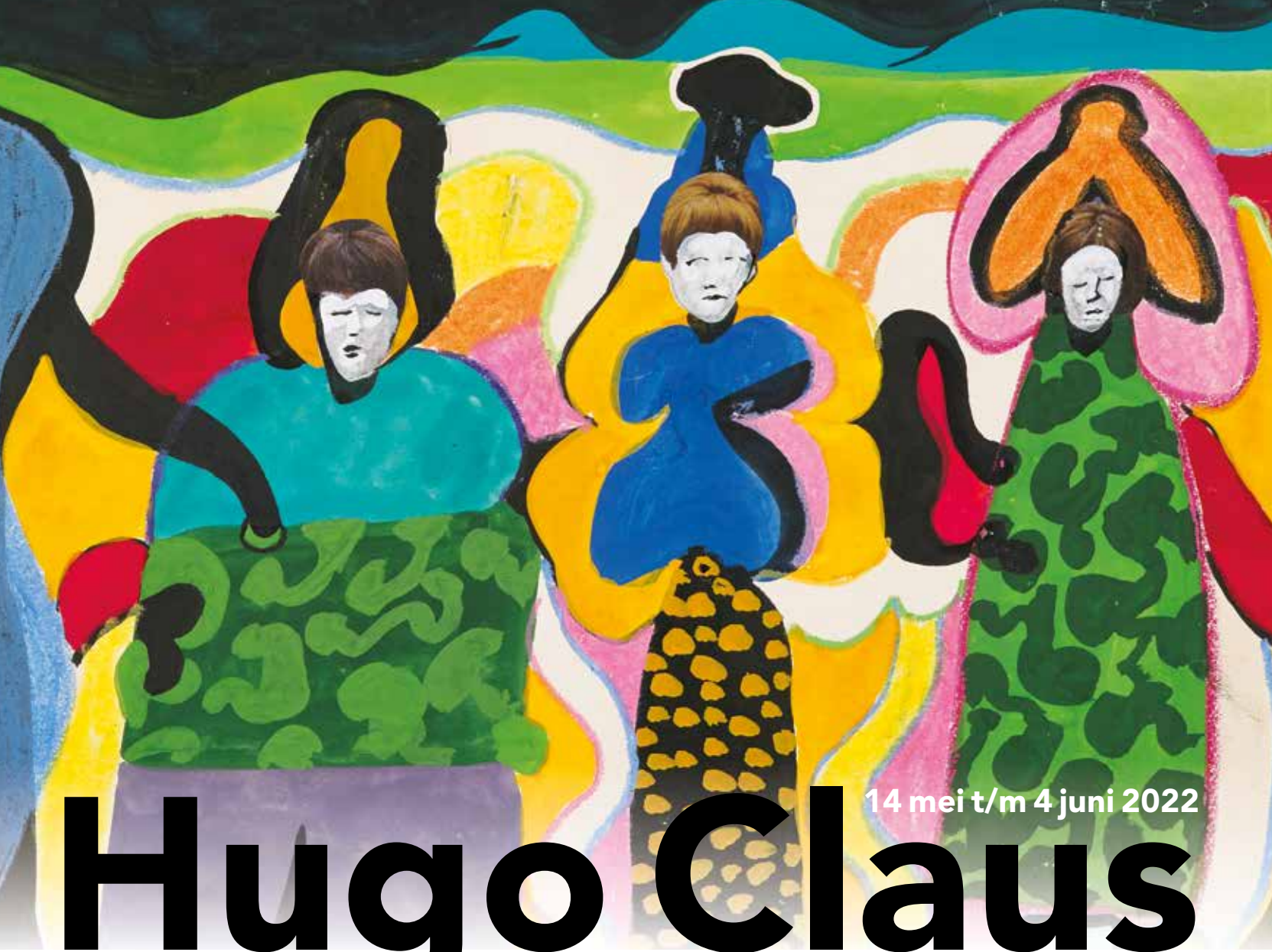
PRIVAT- LIVEMONT

MEESTER VAN DE BELGISCHE ART NOUVEAU

NEDERLANDS
STEENDRUK
MUSEUM

BOEK JE TICKETS OP WWW.STEENDRUKMUSEUM.NL ORANJE NASSAUSTRAT 8 VALKENSWAARD

14 mei t/m 4 juni 2022

Hugo Claus

de duizendpotige woelgeest

Verkooptentoonstelling van ruim 100 tekeningen, aquarellen, collages en gouaches van multitalent Hugo Claus (1929-2008), recent uit de familie verworven. In goed gezelschap van zijn vrienden Karel Appel, Constant, Corneille en Maurice Wyckaert.

**Kom kijken, kijken en
misschien wel kopen**
Open: di t/m za 11-17 uur

SIMONIS & BUUNK
een keur aan kunst

Notaris Fischerstraat 19
6711 BD Ede (Gld.)
www.simonisbuunk.nl